

Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови

Род Болайто та Річард Вест

Британська Рада в Україні
Проект «Англійська мова для університетів»

Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови

Род Болайто та Річард Вест

УДК 378.091:811.111'26

Б79

Род Болайто та Річард Вест

Б79 Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови: Проект «Англійська мова для університетів» / Род Болайто та Річард Вест. – К.: «Видавництво «Сталь», 2017. – 154 с.

ISBN-978-617-676-124-2

В цьому звіті представлено результати об'ємного та інтенсивного допроектного дослідження, проведеного від імені Британської Ради та Міністерства освіти і науки України в 2014-16 роках, щодо ролі та статусу англійської мови в п'ятнадцятих вищих навчальних закладах України. Звіт включає в себе опис використаної для збору даних методології, презентацію основних результатів дослідження та низку рекомендацій для подальших дій.

УДК 378.091:811.111'26

ISBN-978-617-676-124-2y

© **Британська Рада в Україні 2017**

вул. Григорія Сковороди, 4/12
Київ 04070

www.britishcouncil.org

ЗМІСТ

1 ВСТУП	17
1.1 Контекст та коротка історія	17
1.2 Кінцеві цілі проекту.....	20
1.3 Цілі дослідження та порушені питання	20
1.4 Проектне завдання	20
1.5 Методи та мета дослідження.....	21
1.6 Часові рамки.....	22
1.7 Репрезентативність	23
1.8 Обмеження дослідження.....	23
2 НАУКОВА БАЗА.....	27
2.1 Короткий огляд університетів України з точки зору викладання фахових дисциплін англійською мовою та англійської мови як навчального предмета.....	27
2.2 Поточні проблеми.....	28
2.3 Схожі проекти, що раніше реалізувалися в Україні	30
3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	33
3.1 Рівень володіння англійською мовою.....	33
3.2 Викладання англійської мови та англійською мовою	54
4 СТРАТЕГІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	77
4.1 Історія викладання фахових дисциплін англійською мовою у світі	77
4.2 Викладання фахових дисциплін англійською мовою в Україні.....	79
4.3 Політика підвищення рівня викладання фахових дисциплін англійською мовою.....	81
5 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	91
5.1 Системний – стратегічний.....	91
5.2 Системний – викладання англійської мови.....	93
5.3 Системний – викладання фахових дисциплін англійською мовою.....	96
5.4 Інституційний – політика та планування	98
5.5 Інституційний – викладачі англійської мови.....	99
5.6 Інституційний – викладачі фахових дисциплін англійською мовою.....	101
5.7 Інституційний – студенти.....	102

6 ВИСНОВКИ	107
6.1 Питання для дослідження	107
6.2 Рівень англійської мови викладачів англійської та викладачів фахових дисциплін	107
6.3 Теперішні можливості, потенціал та навчальна програма для підвищення стандартів викладання англійської мови професійного спрямування та фахових дисциплін англійською мовою	109
6.4 Ініціативи, необхідні для реформування сектору ВО задля розширення ролі англійської мови та підвищення стандартів до рівня повноцінного гравця на міжнародній арені	112
6.5 Висновок	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	117
Додаток А: ЦІЛЬОВІ РІВНІ ВОЛОДІННЯ МОВОЮ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	121
Додаток Б: ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З МОВНОЇ ОСВІТИ: ШКАЛА І ДЕСКРИПТОРИ ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	122
Додаток В: ПРОФІЛІ ОСВІТНІХ УСТАНОВ.....	126

СПИСОК ТАБЛИЦЬ І ДІАГРАМ

Діаграма 1: Галузі викладання англійської мови.....	7
Таблиця 1: Орієнтири за секторами у регіоні Велика Європа.....	17
Таблиця 2: Українські університети у світовому рейтингу.....	27
Таблиця 3: Рейтинг університетів України.....	28
Таблиця 4: Рівень володіння англійською мовою в країнах Європи (за звітом EPI 2016 р.).....	32
Таблиця 5: Кількість студентів та викладачів англійської мови/ англійської мови професійного спрямування.....	33
Таблиця 6: Загальні результати тесту Artis – викладачі англійської мови професійного спрямування.....	35
Таблиця 7: Результати тесту Artis викладачів англійської мови/ викладачів англійської мови професійного спрямування за вміннями.....	36
Таблиця 8: Результати розмовної частини тесту Artis викладачів англійської мови професійного спрямування (к-ість=153).....	37
Таблиця 9: Сприйняття студентами корисності занять для відпрацювання певних умінь.....	40
Таблиця 10: Рівень впевненості викладачів англійської мови/ англійської мови професійного спрямування у володінні англійською мовою (к-ість=333).....	40
Таблиця 11: Результати тесту Artis викладачів, які читають фахові дисципліни англійською мовою.....	43
Таблиця 12: Рівень володіння англійською мовою серед викладачів фахових дисциплін (к-ість=354).....	44
Таблиця 13: Причини, через які викладачі фахових дисциплін англійською мовою хочуть підняти свій рівень володіння нею.....	45
Таблиця 14: Оцінки з англійської мови студентів на випускних іспитах у школі.....	49
Таблиця 15: Впевненість студентів у використанні англійської мови в університеті.....	50
Таблиця 16: Причини для вивчення англійської мови студентами...	51
Таблиця 17: Кваліфікація та досвід викладачів англійської мови професійного спрямування.....	53
Таблиця 18: Пріоритетні сфери фахового розвитку викладачів англійської мови професійного спрямування.....	55
Таблиця 19: Користь матеріалів у сприйнятті викладачів англійської мови професійного спрямування.....	62
Таблиця 20: Корисність занять з англійської мови/англійської мови професійного спрямування за сприйняттям студентів.....	66
Таблиця 21: Як викладачі оцінюють стандарти викладання.....	68

Таблиця 22: Кількість магістерських програм із англійською мовою викладання.....	76
Таблиця 23: Країни, які дозволяють або не дозволяють викладання фахових дисциплін англійською мовою в різних секторах освіти.....	76
Діаграма 2: Модель політики інтернаціоналізації університетів та популяризації викладання фахових дисциплін англійською мовою.....	81
Таблиця 24: Як університети повинні підтримувати викладання фахових дисциплін англійською мовою та інтернаціоналізацію.....	84
Таблиця 25: Кількість годин, необхідних для переходу від одного рівня за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти до іншого.....	99
Таблиця 26: Теперішні можливості викладання фахових дисциплін англійською мовою.....	109

СПИСОК ТЕРМІНІВ І СКОРОЧЕНЬ

ALTE	Association of Language Testers of Europe – Європейська асоціація мовних екзаменаційних закладів: Організація, яка об'єднує заклади, що проводять офіційні мовні іспити згідно з вимогами Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (ЗЄР). Україна наразі не представлена.
Aptis	Aptis: Комп'ютеризоване тестування з англійської мови, яке проводить Британська Рада. Aptis складається з п'ятох частин: читання, письмо, слухання, усне мовлення та граматики й словниковий запас. Результати цього тестування відповідають ЗЄР, а кандидати отримують оцінку за шкалою ЗЄР як за кожну частину, так і загальну оцінку за весь тест.
BALEAP	British Association of Lecturers in English for Academic Purposes – Британська асоціація викладачів англійської мови для академічних цілей: Організація, що об'єднує університетських лекторів, які викладають англійську мову для академічних цілей іноземним студентам. BALEAP запровадила процедури контролю якості та професійного розвитку викладачів.
BEC	Business English Certificate – Сертифікат з ділової англійської мови: Британський іспит з ділової англійської мови.
BS	Baseline Study – Допроєктне дослідження: Дослідження сектору освіти або окремого закладу, яке виявляє їхні сильні та слабкі сторони і дає практичні рекомендації щодо їхнього реформування. Цей звіт є допроєктним дослідженням. До того ж, він часто посилається на попереднє допроєктне дослідження про викладання англійської мови в українському секторі вищої освіти, яке Британська Рада провела у співпраці з Міністерством освіти в 2004 році.
CAE	Certificate in Advanced English – Сертифікат про високий рівень володіння англійською мовою: Британський іспит для отримання сертифікату про володіння англійською мовою на рівні C1 за шкалою ЗЄР.
CEFR	Common European Framework of Reference for Languages – Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (ЗЄР): Документ, опублікований Радою Європи у 2001 р., який запроваджує шість стандартних рівнів володіння іноземною мовою ¹

¹ Проєкт документу, оприлюднений наприкінці 2016 року, наводить сьомий рівень – допочатковий (pre-A1).

(A1, A2, B1, B2, C1, C2). Україна є членом Ради Європи, і рівні ЗЕР мають використовуватись при викладанні іноземних мов у всіх українських університетах. Більшість студентів нелінгвістичних спеціальностей вступають до ВНЗ із рівнем A1-B1, і повинні досягти рівня B2 на момент закінчення навчання.

C2	
C1	
B2	
B1	
A2	
A1	Початковий
Допочатковий Pre-A1	

- CLIL** **Content and Language Integrated Learning – Інтегроване вивчення предмету й іноземної мови:** Підхід до академічного викладання, напр., економіки, природничих наук, медицини, в якому академічний працівник або викладач бере на себе певну відповідальність за мову, яка використовується для викладання дисципліни, і намагається вирішити мовні проблеми студентів. (Порівняйте з **EMI – викладання фахових дисциплін англійською мовою**).
- CoE** **Council of Europe — Рада Європи:** Політичне, культурне, освітнє та правове об'єднання країн Європи. Україна є її членом.
- CPD** **Continuing Professional Development — Безперервний професійний розвиток:** Процес професійного розвитку, який дає змогу академічним працівникам і викладачам вдосконалити лінгвістичні та професійні уміння. У цьому звіті враховуємо як формальну освіту після завершення бакалаврату (наприклад, магістерського рівня), неформальну освіту (наприклад, інституційні курси і семінари), так і особистий розвиток (наприклад, рефлексійні практики).
- CUP** **Cambridge University Press:** Британське видавництво.
- DS** **Diploma Supplement — Додаток до диплома:** Документ, який надають міжнародним студентам, що містить опис навчальних курсів чи освітніх кваліфікацій, отриманих за кордоном. Надання додатку до диплома є вимогою Болонського процесу, й багато українських університетів надають цей документ.
- EAP** **English for Academic Purposes – Англійська мова для академічних цілей:** Англійська мова, необхідна для навчання в університеті, наприклад, читання академічних книг і видань, написання академічних завдань і робіт, слухання академічних лекцій, участі в академічних дискусіях. Англійську мову для академічних цілей зазвичай поділяють на загальну (EGAP) і вузькоспеціалізовану (ESAP) (див. діаграму 1).
- EAQALS** **Evaluation and Accreditation of Quality in Language Services –**

Оцінювання та акредитація якості мовних послуг: Європейська система оцінювання якості мовних програм для дорослих.

- ECTS** **European Credit Transfer System – Європейська система трансферу оцінок:** Система, що описує цілі, навчальні результати й бюджет будь-якого університетського курсу чи програми. Є обов'язковою вимогою Болонського процесу.
- EF** **Education First:** Швейцарська освітня установа (раніше відома як English First), що забезпечує мовні курси та видає щорічний рейтинг English Proficiency Index (див. також EPI).
- EFA** **English for Academics – Англійська мова для академічних працівників:** Вид англійської для академічних цілей (EAP), призначеної для академічних працівників, викладачів університетів і дослідників.
- EFL** **English as a Foreign Language – Англійська як іноземна:** Ситуація у країнах, наприклад, в Україні, де англійська не є рідною мовою для більшості населення і не має офіційного статусу.
- EGAP** **English for General Academic Purposes – Англійська мова для загальних академічних цілей:** Галузь викладання англійської мови. Вид англійської мови для академічних цілей (EAP), яка викладається всім студентам, незалежно від предмету, який вони вивчають або спеціальності. Зазвичай, її протиставляють англійській мові для спеціальних академічних цілей (ESAP) (див. діаграму 1).
- EGOP** **English for General Occupational Purposes – Англійська мова для загальних фахових цілей:** Галузь викладання англійської мови, пов'язана з англійською для фахових цілей, що викладається всім студентам, незалежно від їхньої професії чи роботи. Зазвичай, протиставляється англійській мові для вузьких фахових цілей (див. діаграму 1).
- EGP** **English for General Purposes – Англійська мова загального спрямування:** Галузь викладання англійської мови. Вид англійської, який зазвичай вивчають у школі, і який не пов'язаний із певним предметом або професією. Зазвичай протиставляється англійській мові професійного спрямування (див. діаграму 1).
- EGPP** **English for General Professional Purposes – Англійська мова для загальних фахових цілей:** Галузь викладання англійської мови, пов'язана з англійською мовою для фахових цілей, викладається для усіх студентів, незалежно від їхньої професії чи роботи. Зазвичай протиставляється англійській

мові для вузьких фахових цілей (див. діаграму 1).

ELT **English Language Teaching – Викладання англійської мови:** Спеціалізація, яка передбачає викладання англійської мови носіям інших мов. Викладання англійської мови поділяється на кілька основних галузей:

EMI **English as a Medium of Instruction – Викладання фахових**

Діаграма 1: Галузі викладання англійської мови

дисциплін англійською мовою: Викладання нелінгвістичних предметів англійською мовою.

EOP **English for Occupational Purposes – Англійська мова для фахових цілей:** Галузь викладання англійської мови, пов'язана з викладанням англійської для роботи або професійної діяльності, наприклад, написання ділових листів, здійснення ділових телефонних дзвінків, читання професійних звітів, проведення ділових презентацій тощо (див. діаграму 1).

EPI **English Proficiency Index – Індекс володіння англійською мовою:** Щорічний індекс чи рейтинг країн за рівнем володіння англійською мовою на основі онлайн-тестування з англійської мови, що проводить організація Education First (EF). За даними останнього рейтингу EPI, складеному в 2016 році, Україна посіла 41 місце серед 72 країн.

EPP **English for Professional Purposes – Англійська мова для фахових цілей:** Галузь викладання англійської мови, пов'язана з викладанням англійської для роботи або професійної діяльності, наприклад, написання ділових листів, здійснення ділових теле-

фонних дзвінків, читання професійних звітів, проведення ділових презентацій тощо (див. діаграму 1).

- ESAP** **English for Specific Academic Purposes – Англійська мова для вузьких академічних цілей:** Галузь викладання англійської мови, пов'язана з викладанням академічної мови, яка використовується на заняттях з конкретних дисциплін, наприклад, економіки, психології тощо. Включає в себе технічну термінологію і норми написання певних документів. Зазвичай протиставляється англійській мові для загальних академічних цілей (див. діаграму 1).
- ESOP** **English for Specific Occupational Purposes – Англійська мова для вузьких фахових цілей:** Галузь викладання англійської мови, пов'язана з вивченням мови для конкретної професії (наприклад, бухгалтера, пілота, лікаря тощо). Охоплює технічну термінологію і норми для написання певних документів. Зазвичай протиставляється англійській мові для загальних фахових цілей (див. діаграму 1).
- ESP** **English for Specific Purposes – Англійська мова професійного спрямування:** Галузь викладання англійської мови, пов'язана з вивченням мови для певної професійної потреби. Зазвичай поділяється на англійську мову для академічних цілей і англійську мову для фахових цілей (див. діаграму 1).
- ESPP** **English for Specific Professional Purposes – Англійська мова для вузьких фахових цілей:** Галузь викладання англійської мови, пов'язана з навчанням мови для конкретної професії (напр., бухгалтера, пілота, лікаря тощо). Охоплює технічну термінологію і загальноприйняті норми для написання певних документів. Зазвичай протиставляється англійській мові для загальних фахових цілей (див. діаграму 1).
- FCE** **First Certificate in English:** Британський іспит на отримання сертифіката про володіння англійською мовою на рівні B1 за шкалою ЗЄР.
- IELTS** **International English Language Testing System – Міжнародна система тестування англійської мови:** Британський іспит з англійської мови, який оцінює рівень володіння мовою за дев'ятибальною шкалою. Його часто складають при вступі до університету та у професійних цілях.
- PhD** **Doctor of Philosophy – Доктор філософії:** Третій або найвищий щабель вищої освіти згідно з Болонською системою.

QA	Quality assurance: Система, що забезпечує повний і регулярний контроль якості у освітніх закладах. Вимога Болонського процесу.
QS	Quacquarelli Symonds: Британська організація, яка складає щорічні рейтинги провідних університетів світу.
RAE	Research assessment exercise – Перевірка якості досліджень: Система регулярних перевірок якості університетських досліджень.
THES	Times Higher Educational Supplement: Британська газета, яка спеціалізується на університетській освіті. Один із її випусків – щорічний рейтинг провідних університетів світу.
TL	Target Language — Цільова мова: Мова, яку особа намагається вивчити на мовних курсах.
TOEFL	Test of English as a Foreign Language – Тест на знання англійської як іноземної. Американський іспит із англійської мови як іноземної загального спрямування, який часто складають при вступі до університету.
URAP	University Ranking by Academic Performance – Рейтинг університетів за академічною успішністю: Щорічний рейтинг університетів, який складає Близькосхідний технічний університет, м. Анкара.
VO	Вища освіта: Освітній сектор, який охоплює університетську освіту, що забезпечує навчання на програмах із присвоєнням кваліфікаційних рівнів і проведення досліджень.
ВНЗ	Вищий навчальний заклад: Університет чи установа, яка забезпечує навчання на програмах із присвоєнням кваліфікаційних рівнів і проводить дослідження.
ЄС	Європейський Союз: Економічне та політичне об'єднання країн Європи. Україна отримала право подавати заявку на членство в ЄС. Друга мова: Мова, яку особа набула чи вивчила після періоду дитинства. Часто протиставляється рідній мові.
К-ість	Кількість: Загальна кількість учасників або випадків у експерименті чи опитуванні. Контроль якості: Система, яка забезпечує повну та регулярну перевірку якості освітньої установи. Є вимогою Болонського процесу. Міністерство: Міністерство освіти і науки України, Київ. Мова викладання: Мова, яка використовується для подачі

матеріалу. У цьому дослідженні існує три основні мови викладання – українська, російська та англійська.

Не носій мови: Особа, яка розмовляє певною мовою наче рідною.

Носій мови: Особа, для якої певна мова, якою вона/він розмовляє, є рідною.

Перша мова: Рідна мова особи.

Рідна мова: Перша мова особи.

СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік: Колишній Радянський Союз.
США	Сполучені Штати Америки.
У1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
У2	Національний університет «Львівська політехніка».
У3	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».
У4	Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка.
У5	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
У6	Одеський національний університет імені Іллі Мечникова.
У7	Донецький національний університет імені Василя Стуса (тимчасово переміщений).
У8	Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет».
У9	Черкаський державний технологічний університет.
У10	Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя.
У11	НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
У12	Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет».
У13	Державний заклад «Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка» – тимчасово переміщений.
У14	Запорізький національний технічний університет.
У15	Чернігівський національний технологічний університет.

ПЕРЕДМОВА

З часу Революції гідності 2014 року в Україні спостерігається значне збільшення потреби у більш досконалому володінні англійською мовою, адже завдяки цьому можна взаємодіяти, ділитися досвідом та вчитися від зовнішнього світу. Цей процес зачепив управлінців, викладачів і суспільство в цілому, а його кульмінацією стало проголошення 2016 року Роком англійської мови указом президента Петра Порошенка.

Британська Рада, яка цього року святкує 25-ліття своєї діяльності в Україні, зробила багато для розвитку та підтримки ініціатив і програм, спрямованих як на покращення теперішнього рівня володіння англійською мовою в Україні, так і на здійснення довготривалого, позитивного і стійкого впливу на процес викладання англійської мови в системі освіти.

Проект «Англійська мова для університетів» – один із наших флагманів, приносить позитивні, якісно нові та сталі зміни у рівні викладання та вивчення англійської мови у вищих навчальних закладах, а також у володінні англійською мовою, щоб науково-викладацький склад університетів міг повною мірою брати участь у програмах міжнародного обміну та співпраці, а студенти могли закінчувати навчання, маючи більше необхідних для працевлаштування умінь та розуміючи навколишній світ.

З 2014 року Британська Рада у партнерстві з Міністерством освіти та науки України проводили глибинне допроектне дослідження в університетах всієї країни, щоб оцінити сучасний стан викладання англійської мови, а також роль і статус англійської мови в цих установах. Дослідження зорієнтоване на три ключові аудиторії: викладачів англійської мови професійного спрямування й англійської мови для загальних академічних цілей; викладачів фахових дисциплін, які планують викладати чи проводити дослідження англійською мовою або ж співпрацювати з міжнародними партнерами; і спільноту студентів, яким потрібно розуміти англійську мову для вивчення певних дисциплін або ж для досягнення цілей, визначених у їхньому університеті.

У 2017 році Британська Рада завершила детальне допроектне дослідження в 15 класичних і технічних університетах. Його результати та рекомендації передано представникам Міністерства освіти та науки, ректорам, керівництву вищого рівня та викладачам університетів, які взяли участь у дослідженні. У відповідь на результати дослідження ми побачили ентузіазм і готовність втілити ключові позиції плану дій, погоджені під час активного обговорення в робочих групах. Зведена інформація про результати і рекомендації на основі роботи в усіх 15 університетах представлена у цьому звіті для ширшого обговорення та використання за межами університетів, в яких проводилося дослідження.

Ми б хотіли висловити подяку представникам Міністерства освіти і науки за їхню безперервну підтримку проекту; нашим консультантам із Великої Британії – Роду Болайто та Річарду Весту – за їхню невтомну наполегливу працю та ентузіазм; і звісно, ректорам, викладачам і студентам університетів, які взяли участь у проєкті, за їхню рішучість та віддачу. І наостанок хочу подякувати Жанні Севастьяновій та іншим членам команди відділу впровадження програм із англійської мови Британської Ради в Україні за те, що зробили це дослідження реальністю.

Володіння англійською мовою визнане базовим життєвим умінням XXI століття нарівні з умінням користуватися комп'ютером, зараз це вже не окрема спеціалізація. Англійська дає людям можливість працювати зі значно ширшим розмаїттям інформації, ознайомлюватися із більшою кількістю поглядів, аніж це можна було би зробити тільки рідною мовою. Проєкт Британської Ради «Англійська мова для університетів» уже розпочав - і ми впевнені в тому, що й продовжить - провадити значні, сталі та позитивні зміни у викладанні та вивченні англійської мови в університетах України. Це, відповідно, підвищить загальний рівень володіння англійською мовою серед дорослого населення й покращить добробут України, її здатність адаптуватися та вступати у взаємозв'язок із зовнішнім світом.

Саймон Вільямс
Директор Британської Ради в Україні

1

ВСТУП

1 ВСТУП

1.1 Контекст та коротка історія

Останні політичні події ще раз підкреслили прагнення великої частини українського суспільства, і освітян не в останню чергу, долучитися до європейської спільноти. Країна потребує ґрунтовних трансформацій, щоб позбутися залишкових пострадянських практик і стати суспільством, яке здатне повторити ривок таких членів ЄС як Польща та Словаччина.

Міністр освіти і науки встановив низку пріоритетів для реформування системи освіти в Україні, зокрема, суттєво скоротити кількість університетів, врахувати можливість змінити кількість років навчання у школі до 12, а також підвищити рівень володіння англійською мовою у вищій освіті як пріоритет цього сектору.

Володіння англійською мовою серед випускників шкіл, які вступають в українські університети, рідко сягає рівня B1 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Провідні університети України надзвичайно зацікавлені у піднятті рівня англійської, щоб бути більш привабливими для потенційних студентів та сприяти активнішому розвитку міжнародних зв'язків і партнерства.

Британська Рада є партнером Міністерства освіти та науки в роботі над підвищенням рівня англійської мови у школах через безперервний професійний розвиток. Проте покращення відбуватиметься поступово, тож робота напряму з провідними університетами відіграє важливу роль у розвитку цього сектору. Визначено низку пріоритетних напрямів в секторі вищої освіти, кожен із яких потребує особливого акценту на викладанні англійської мови:

- i) Допомога уряду в модернізації підходів у вищій освіті задля європейського майбутнього за допомогою експертних знань професіоналів Об'єднаного Королівства та нарощення потенціалу у цих секторах.
- ii) Допомога у підготовці лідерів «наступного покоління», які обійматимуть впливові посади в системі вищої освіти через 10-15 років.
- iii) Допомога у задоволенні прагнень молодих людей, їхніх освітніх і професійних потреб через тісніші освітні зв'язки з Великою Британією та англійську мову.
- iv) Реформа вищої освіти, допомога у формуванні університетського сектора, здатного будувати ефективні партнерські відносини на міжнародному рівні на засадах забезпечення контролю якості, автономії та лідерства.

v) Досягнення трансформаційних змін у рівні володіння англійською мовою у провідних українських університетах як серед викладацького складу, так і студентів, на основі роботи з 20 університетами протягом перших трьох років.

Ці пріоритети вбудовано в проект «Англійська мова для університетів», який розпочався у жовтні 2014 року за ініціативи Британської Ради після того, як Міністерство освіти і науки визначило покращення рівня володіння англійською в університетах України пріоритетом своєї діяльності. В довготривалій перспективі мета проекту – допомогти Україні наростити власний сталий потенціал у сфері викладання англійської мови та запровадити університетські стандарти, які передбачають підготовку студентів до рівня B2 або C1 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Це буде реалізовано на основі рекомендацій Дослідження, яке ідентифікує структурні помилки та визначає заходи, необхідні для досягнення належного рівня володіння англійською серед викладачів і студентів.

Дослідження сучасного стану викладання англійської мови в Україні – одне з наукових досліджень, які Британська Рада проводила в країнах регіону Великої Європи — Росії², Україні³, Туреччині⁴, Узбекистані⁵ та Македонії⁶. Усі ці дослідження, певною мірою, проводилися як відповідь на різкий поворот у бік інтернаціоналізації університетської освіти по всьому світу, що відбувся на початку нового століття. Документальні свідчення про цей поворот подій можна знайти у Граддола (2006), який визначив низку чинників, що стали поштовхом до такої зміни:

- Інтернаціоналізація промисловості й торгівлі, що підвищила рівень інтернаціоналізації та мобільності працівників, яким відтепер потрібні міжнародно визнані документи про освіту.
- Як наслідок, інтернаціоналізація університетської освіти, коли студенти та академічні співробітники все частіше їдуть до університетів інших країн.
- Запровадження Болонської угоди в 1999 році, яка мала на меті упорядкувати структуру програм, що передбачають отримання академічного ступеню, пов'язану з ними документацію, та розробити системи, що забезпечуватимуть контроль якості.
- Як наслідок, потреба демонструвати якість університетської освіти, проявом якої стали публікації щорічних рейтингів провідних університетів світу.

² Winetroube and Kuznetsova 2002 and Frumina & West 2012

³ Міністерство освіти і науки України / Британська Рада 2004.

⁴ West et al 2015

⁵ West and Sheykhametova 2016

⁶ West 2016b

Такий розвиток подій підвищив попит на здобуття вмінь з англійської мови в усіх освітніх секторах, оскільки випускникам потрібен вищий рівень володіння англійською мовою для роботи чи навчання за кордоном, викладачам фахових дисциплін потрібна посилена підготовка з англійської для проведення та публікування досліджень й читання наукової літератури, а викладачі всіх рівнів потребують вдосконалених умінь із англійської, щоб навчати студентів на всіх освітніх етапах. Уряди багатьох країн у відповідь на підвищений попит на здобуття поглиблених умінь з англійської мови опублікували положення або орієнтири щодо рівнів володіння англійською мовою для студентів, викладачів англійської мови та фахових дисциплін, визначених за шестирівневою шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (2001). Нещодавнє опитування, проведене у регіоні Великої Європи, де працює Британська Рада, показало, які рівні володіння мовою обов'язкові або рекомендовані в країнах регіону:

Країна	Випускники шкіл	Випускники університетів (нелінгвістичного спрямування)	Випускники університетів (лінгвістичного спрямування)	Вчителі початкової школи	Вчителі англійської мови у середній школі	Викладачі англійської мови в університетах	Викладачі англійської мови професійного спрямування, викладачі фахових дисциплін
Албанія	A2	C1	C2	B1	B2	C1	C2
Вірменія	A2	B2	C1	?	?	(B2)	?
Ізраїль	B1	B2	B2	B1	B2	C1	?
Казахстан	?	?	(C1)	?	(A2)	(B1)	(B2)
Македонія	B2	?	C1	A2	C1	C1	C1
Чорногорія	B2	(C1)	?	?	?	?	?
Росія	Критерії ще не встановлено						
Сербія	?	B2	C2	?	B2	?	?
Туреччина	Критерії ще не встановлено						
Україна	B1	B2	Критерії ще не встановлено		C1	B2 ⁷	B2
Узбекистан	A2	B2	C1	B2	B2	C1	C1

Таблиця 1: Орієнтири за секторами у регіоні Велика Європа⁸

⁷ В Україні, рівень B2 береться за основу для всіх викладачів університетів. Наскільки нам відомо, не існує окремого, встановленого урядом рівня для викладачів університетів. Див. розділ 3.1.1 нижче.

⁸ У дужках зазначені очікувані, а не обов'язкові рівні за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Джерело: West 2016a.

Такий розвиток подій виявив потребу в реформуванні засад викладання та вивчення англійської мови в системі університетської освіти багатьох країн.

1.2 Кінцеві цілі проекту

Українська робота стала результатом дворічного дослідження, яке провели два консультанти з Об'єднаного Королівства у 15 університетах по всій країні. Це дослідження стало першою фазою більш масштабної ініціативи – проекту «Англійська мова для університетів». Довготермінові цілі проекту:

- Досягти трансформаційних змін у рівні володіння англійською мовою в провідних українських університетах.
- Підвищити стандарти в українській університетській освіті до рівня, який дозволить її учасникам брати повноцінну участь у подіях на міжнародній арені.

1.3 Цілі дослідження та порушені питання

Дослідження базувалося на трьох більш вузьких цілях, на основі яких було сформовано питання для дослідження:

- Визначити рівні володіння англійською мовою викладачів (ба- мовою викладачів англійської мови зуючись на тесті Aptis). Яким є рівень володіння англійською мовою викладачів фахових дисциплін?
- Визначити сильні та слабкі сторони стратегії покращення англійської мови кожного університету, зокрема теперішню спроможність, потенційну спроможність та навчальну програму дисциплін англійською мовою? Чи сектор вищої освіти має спроможність, потенціал та навчальну програму для покращення стандартів викладання англійської мови професійного спрямування та викладання фахових дисциплін англійською мовою?
- Після консультацій з керівниками найвищої ланки розробити рекомендації для стійкого покращення, враховуючи загальну стратегію та прагнення кожного з університетів. Які кроки необхідні для реформування сектору вищої освіти, щоб розширити роль англійської мови та підвищити стандарти до моменту, коли його учасники зможуть брати повноцінну участь у подіях на міжнародній арені?

1.4 Проектне завдання

- (i) Провести дослідження серед низки університетів, які визначило Міністерство освіти, щоб отримати всебічне розуміння того, що необхідно зробити для досягнення загальних цілей, зазначених вище.

- (ii) Провести інтерв'ю, фокус-групи та письмові опитування зі студентами, викладачами/ лекторами, завідувачами кафедр та деканами факультетів і ректорами.
- (iii) Оцінити чи поточна структура та функціональні можливості університетів, які взяли участь у дослідженні, можуть допомогти їм досягнути цілей – підвищення стандартів володіння англійською мовою серед викладацького складу та студентів – та надати рекомендації для подальшого вдосконалення та розвитку.

1.5 Методи та мета дослідження

Для забезпечення правильності та достовірності отриманих даних застосовано широкий набір методів дослідження:

Завдання	Методи
i Визначити сучасний рівень володіння англійською мовою серед університетських викладачів англійської мови.	Основний метод – результати тесту Artis. Додаткові свідчення про рівень консультанти зібрили через спостереження за заняттями, обговорення у фокус-групах за участю викладачів англійської мови професійного спрямування та через їх самооцінку в письмовому опитуванні.
ii Визначити сучасний рівень володіння англійською мовою серед викладачів, які викладають фахові дисципліни англійською мовою.	Основний метод – результати тесту Artis. Додаткові свідчення про рівень консультанти зібрили через спостереження за заняттями, обговорення у фокус-групах за участю викладачів фахових дисциплін та через їхню самооцінку в письмовому опитуванні.
iii Дослідити всі аспекти сучасного проведення занять із англійської мови в 15 визначених університетах.	Спостереження за заняттями англійської мови професійного спрямування; обговорення у фокус-групах за участю викладачів англійської мови професійного спрямування та студентів; письмове опитування викладачів англійської мови та студентів.
iv Дослідити всі аспекти сучасного проведення занять із фахових дисциплін англійською мовою в 15 визначених університетах.	Спостереження консультантів за заняттями з фахових дисциплін, які проводяться англійською мовою; обговорення у фокус-групах за участю викладачів фахових дисциплін та студентів; письмове опитування викладачів фахових дисциплін та студентів.

v Дослідити, наскільки керівники університетів й особи, які уповноважені ухвалювати рішення, віддані ідеї підвищення рівня англійської мови у своїх закладах.	Зустрічі з ректорами, деканами та керівниками найвищої ланки; персональні інтерв'ю з викладачами, які викладають фахові дисципліни англійською мовою; обговорення у фокус-групах за участю викладачів фахових дисциплін та студентів
vi Визначити чи теперішня структура, функціональні можливості та стратегії університетів пристосовані до роботи над підвищенням рівня викладання англійської мови та англійською мовою.	Зустрічі з ректорами, деканами та керівниками найвищої ланки; персональні інтерв'ю з викладачами англійської мови професійного спрямування, викладачами, які викладають фахові дисципліни англійською мовою, та студентами; обговорення у фокус-групах за участю викладачів англійської мови, викладачів фахових дисциплін та студентів; перегляд веб-сайтів і рекламних проспектів закладів.

1.6 Часові рамки

Дані для цього звіту зібрано протягом чотирьох фаз:

- (i) У листопаді 2014 року під час візитів консультантів до освітніх закладів (у Києві та Львові) та дистанційно у Харкові. Досвідчений співробітник київського навчального центру Британської Ради провела серію спостережень за заняттями у Харкові від імені консультантів. У кожному з університетів Британська Рада провела тестування Artis.
- (ii) У травні 2015 року протягом візитів консультантів до освітніх закладів у Полтаві, Чернівцях й Одесі. У кожному з університетів Британська Рада провела тестування Artis.
- (iii) У жовтні – листопаді 2015 року під час візитів до освітніх закладів у Вінниці (Донецький Національний університет імені Василя Стуса), Дніпрі та Черкасах. У кожному з університетів Британська Рада провела тестування Artis.
- (iv) У травні – листопаді 2016 року протягом візитів консультантів до освітніх закладів у Тернополі, Києві (Політехнічний інститут), Ужгороді, Запоріжжі та Чернігові. Дані з переміщеного Луганського національного університету імені Тараса Шевченка отримано за допомогою відеоконференції та зібраних форм опитування. У кожному з університетів Британська Рада провела тестування Artis.

Поділ дослідження на фази загальною тривалістю понад два роки мало певні переваги:

- Це дозволило консультантам більш точно налаштувати методологію й інструменти⁹ після кожної фази, оминувши проведення пілотної фази.
- При виникненні питань, які становили інтерес або занепокоєність, під час однієї з фаз консультанти могли приділити їм більше уваги в наступних фазах.
- Це дозволило ознайомити зацікавлених осіб із попередніми результатами дослідження без потреби чекати на остаточний звіт.
- Це також дозволило розпочати попередню роботу над реалізацією деяких практичних фаз проекту, зокрема провести тренінги для завідувачів кафедр та викладачів англійської мови професійного спрямування.

1.7 Репрезентативність

Хоча кожен із 15 університетів, у яких проводилося дослідження, має винятковий дух, історію та набір предметів, ми віримо, хоча й не можемо бути абсолютно впевнені, що ці заклади представляють репрезентативну вибірку викладання англійської мови та фахових дисциплін англійською мовою у державному секторі по всій країні. Дослідження охопило як елітні заклади із високим рейтингом, так і з нижчим статусом. Деякі вже приєдналися до процесу інтернаціоналізації, а інші лише розпочали розглядати можливості, які інтернаціоналізація може перед ними відкрити. Ми мали змогу відвідати один внутрішньо переміщений університет (Донецький Національний університет імені Василя Стуса) та долучити ще один за допомогою відеоконференцзв'язку (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка). Дослідження у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» проведено через поєднання відеоконференцзв'язку та безпосереднього візиту. Також очевидно, що результатом нашого дослідження у різних освітніх закладах стали дані та висновки, які на диво послідовні від університету до університету. Це важливо, оскільки Дослідження має на меті надати узагальнені дані, щоб масштабувати проект «Англійська мова для університетів» на інші вищі навчальні заклади по всій країні.

1.8 Обмеження дослідження

Існує декілька обмежувальних чинників для такого типу дослідження:

- у кожному з університетів ми не змогли отримати надійні дані про масштаб викладання фахових дисциплін англійською мовою на всіх факультетах і відділеннях. У Національному університеті «Львівська полі-

⁹ Наприклад, шаблон профілю установи (див. додаток С) було розширено після фази 1.

техніка», наприклад, консультанти відвідали тільки заняття з економіки та менеджменту;

- висновки після спостережень за заняттями неодмінно несуть у собі певну ступінь суб'єктивності, а також усвідомлення того, що деякі заняття, які ми бачили, були відрепетированими постановками; тож будь-які висновки потрібно розглядати у тісному поєднанні з даними, отриманими в інший спосіб;
- величина кожного з 15 досліджуваних університетів (за кількістю студентів та викладачів, різноманіттям відділень і факультетів) передбачає, що результати, виявлені під час наших візитів і роботи у цих закладах, за своєю природою є швидше окремими знімками і пробами, аніж комплексним оглядом;
- студенти часто заповнювали форму опитування без нагляду і підтримки, і в отриманих результатах іноді помітне як нерозуміння опитування, так і незацікавленість в ньому. Ми переконані, що дані, отримані в першій фазі, здебільшого є достовірними, проте вирішили спростити форму опитування для наступних фаз.

2

НАУКОВА БАЗА

2 НАУКОВА БАЗА

2.1 Короткий огляд університетів України з точки зору викладання фахових дисциплін англійською мовою та англійської мови як навчального предмета

Коли проект розпочинався у 2014 році, в Україні існувало 803 вищих навчальних заклади, 198 з яких мали статус університету. Проте очевидно, що у 2011 році досягнуто зобов'язання скоротити загальну кількість ВНЗ передусім шляхом об'єднання чинних установ. Цей фрагмент у тендерній документації Британської Ради в Україні, мабуть, найкраще описує шляхи, за допомогою яких можна досягнути статусу-кво та реалізувати поточні прагнення:

Міністр освіти визначив низку пріоритетів для реформи системи освіти в Україні, до яких належить суттєве скорочення кількості університетів; можлива зміна кількості років навчання в школі до 12 та підвищення рівня англійської мови у вищій освіті.

Ситуація ускладнилася подіями у Криму та на Сході країни, які в деяких випадках призвели до закриття або переміщення вишів¹⁰. Саме з цих причин ми не змогли отримати достовірні дані про рівень викладання англійської мови професійного спрямування чи практики викладання фахових дисциплін англійською мовою у зазначених частинах країни.

Проте ми розуміємо, що ті практики, які ми побачили в п'ятнадцяти університетах, відображених у цьому дослідженні, є досить типовими для вищих навчальних закладів по всій країні. А саме:

- Викладання англійської мови для студентів нелінгвістичних спеціалізацій відрізняється залежно від закладу і може передбачати вивчення загальної англійської мови, загальної англійської мови для академічних цілей або спеціалізованої англійської мови для академічних цілей. Загальноприйнятих стандартів не існує.
- Кількість контактних годин для вивчення англійської мови сильно різниться від закладу до закладу і навіть від факультету до факультету в межах однієї установи. Є певні свідчення того, що студенти високовербальних спеціалізацій, таких як туризм, підприємництво, менеджмент та економіка, отримують більше занять із англійської мови, ніж студенти, які вивчають математичні та прикладні науки.
- Викладання фахових дисциплін англійською мовою проводиться фрагментарно за ініціативи відділень, факультетів і навіть окремих лекторів.

¹⁰ Два з відвіданих університетів, Донецький національний університет імені Василя Стуса і Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, є переміщеними.

Проте в установах, де навчається значна кількість іноземних студентів (як неангломовних, так і англомовних), предмети, викладання яких відбувається англійською мовою, є переважно обов'язковими.

2.2 Поточні проблеми

Закон «Про вищу освіту», який Верховна Рада прийняла у липні 2014 року, можна коротко охарактеризувати так:

Це умова для реалізації багатьох реформ, які приведуть українські університети у відповідність до Болонської угоди, визнаватимуть іноземні дипломи про освіту, реалізують децентралізацію освіти, спростять бюрократичні процедури, нададуть університетам більше контролю, розширять студентське самоврядування та сприятимуть прозорості.¹¹

Варто відзначити, що Україна приєдналася до Болонського процесу досить давно – ще 2005 року (ЮНЕСКО 2006), проте сектор вищої освіти ще досі не досягнув повної відповідності цьому процесу. У контексті цього дослідження варто зазначити, що рух у напрямку ширшої автономії вишів, швидше за все, ускладнить реформування сфери викладання англійської мови професійного спрямування та викладання фахових дисциплін англійською мовою на національному рівні. До того ж, внутрішня структура багатьох університетів досі ґрунтується на радянській моделі, яка, серед іншого, на перший план виставляє філологію як базову дисципліну для майбутніх викладачів англійської мови, та відмовляється визнавати методику викладання іноземних мов та педагогіку достойними галузями для вивчення чи дослідження. Тут варто зауважити, що Британська Рада разом із Міністерством освіти і науки, розпочала проект, спрямований на радикальне реформування та розширення навчальної програми з методики для майбутніх викладачів англійської мови, – реформа, що безумовно матиме довготерміновий вплив на викладання англійської на всіх рівнях.

Під час написання цієї роботи, рейтинг QS включив шість українських університетів до переліку 1000 найкращих світових вишів, а видання Times Higher Education Supplement згадує чотири. До цих рейтингів входять деякі із досліджених у цій роботі установ:

Університет	Рейтинг QS 2016	THES 2016
Харківський національний університет імені Василя Каразіна	382	801+
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	431-440	801+
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського	551-600	801+

¹¹ Джерело: www.usubc.org/site/member-news/new-law-on-higher-education Веб-сайт Американсько-української ділової ради, інформацію отримано 5 грудня 2014 р.

Сумський державний університет	701+	-
Харківський політехнічний інститут	701+	-
Донецький національний університет імені Василя Стуса	701+	-
Національний університет «Львівська політехніка»	-	801+

Таблиця 2: Українські університети у світовому рейтингу

Цікаво, що ректор у Харкові розповів про свої амбіції вивести установу у першу десятку світового рейтингу, однак жоден із інших відвіданих університетів відкрито не виявив таких намірів. При цьому ректори Київського політехнічного інституту та Полтавського національного технічного університету повною мірою усвідомлюють потребу в підвищенні рейтингу своїх університетів, адже це спосіб залучити до установи і студентів, і висококваліфікований академічний персонал.

Консолідований рейтинг вищих навчальних закладів України подає рейтингові місця в межах країни кожного з п'ятнадцяти університетів, досліджуваних у цій роботі:

Університет	Загальний рейтинг	Топ-200 Україна ¹²	Webometrics ¹³	Scopus ¹⁴	Підсумковий бал
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	1	1	1	1	3
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	4	4	2	9	15
Національний університет «Львівська політехніка»	6	6	8	10	24
Одеський національний університет імені Іллі Мечникова	7	18	10	4	32
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	12	26	20	5	51
Донецький національний університет імені Василя Стуса	15	25	32	14	71
Національний гірничий університет	21	7	12	84	103
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	61	111	16	111	238
Черкаський державний технологічний університет	162	134	215	98	447

¹² Див. www.ireg-observatory.org/en/index.php/86-top-200-ukraine-ranking (веб-сайт із переліком топ-200 університетів України)

¹³ Див. www.webometrics.info/en (веб-сайт із переліком топ-500 університетів світу)

¹⁴ Див. www.scopus.com (найбільша світова база даних академічних авторефератів і цитат)

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	26-27	34	32	40	106
НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	3	1	2	6	9
Ужгородський національний університет	17-18	35	27	13	75
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	42	49	46	69	164
Запорізький національний технічний університет	69	72	104	58	234
Чернігівський національний технологічний університет	64-65	121	60	49	230

Таблиця 3: Рейтинг університетів України (<http://osvita.ua/vnz/rating/25712/>)

2.3 Схожі проекти, що раніше реалізувалися в Україні

При ознайомленні з цим дослідженням і плануванні нового проекту важливо також врахувати попередні роботи, які Британська Рада видала у співпраці з Міністерством освіти і науки України, низкою провідних українських університетів, а також британськими Університетом Ланкастера й Університетським коледжем св. Марка та св. Іоанна. Ось перелік цих публікацій:

- Програма розвитку англійської мови в університетах та інститутах (Міністерство освіти та науки/Британська Рада, Київ, 2001).
- Англійська мова спеціального вжитку в Україні. Допроєктне дослідження (Міністерство освіти та науки/ Британська Рада, Київ, 2004).
- Програма з англійської мови для професійного спілкування для українських університетів (Міністерство освіти та науки/ Британська Рада, Київ, 2005).

Заходи і рекомендації, описані в цих документах, реалізовано фрагментарно, можливо, через відсутність повністю відпрацьованої стратегії поширення. Під час візитів до Полтави та Чернівців викладачі англійської мови, які працюють давно, видрукували примірники видання 2005 року та заявляли, що використовують його як основу для розробки курсів англійської мови для академічних цілей. Проте викладачі, які приєдналися порівняно недавно, не бачили цієї роботи, і в більшості інших установ співробітники кафедр англійської мови також не знали про неї. Винятком є тільки Національний гірничий університет у місті Дніпро, долучений до роботи над первинним проектом із розробки навчальної програми з англійської мови професійного спрямування, який реалізував надані рекомендації на всіх напрямках підготовки.

3

**РЕЗУЛЬТАТИ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У цьому розділі зібрано і проаналізовано результати різних допроектних досліджень. Це зроблено відповідно до цілей консультування (визначених в описі проекту)¹⁵, який ми взяли за основу. Цей розділ поділено на три основні підрозділи, що відповідають цілям консультування:

- визначити рівень володіння англійською мовою викладачів;
- оцінити практичні уміння та можливості викладачів працювати в класі;
- визначити сильні і слабкі сторони стратегій університетів, спрямованих на покращення рівня англійської мови, зокрема поточну спроможність, потенціал та навчальну програму.

Цілі та запропоновані методи отримали широке тлумачення.

3.1 Рівень володіння англійською мовою

3.1.1 Вступ. Рівень володіння англійською мовою в Україні

Загалом рівень володіння англійською мовою в Україні є низьким. Відповідно до рейтингу English Proficiency Index (EPI)¹⁶, в 2016 році Україна посіла 41 місце серед 72 країн, які входили в дослідження. Цей результат є гіршим за показник 2015 року, коли Україна була на 34 місці, а в рейтингу 26 європейських країн у 2016 році Україна серед останніх:

Місце у світовому рейтингу (рівень за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти)		Країна	Місце у світовому рейтингу (рівень за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти)		Країна
1	B2	Нідерланди	17	B1+	Сербія
2		Данія	18		Угорщина
3		Швеція	20		Румунія
4		Норвегія	21	B1	Словаччина
5		Фінляндія	24		Болгарія
7		Люксембург	25		Іспанія
8	B1+	Австрія	26		Боснія і Герцеговина
9		Німеччина	28		Італія
10		Польща	29		Франція

¹⁵ Британська Рада, Київ, червень 2014 р.

¹⁶ Див. www.ef.co.uk/eip (рейтинг 72 країн за рівнем володіння англійською мовою як іноземною)

Місце у світовому рейтингу (рівень за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти)		Країна	Місце у світовому рейтингу (рівень за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти)		Країна
11	B1+	Бельгія	34	B1-	Росія
14		Швейцарія	41		Україна
15		Португалія	51	A2	Туреччина
16		Чехія	57		Азербайджан

Таблиця 4: Рівень володіння англійською мовою в країнах Європи (за звітом EPI 2016 р.)¹⁷

У цій частині ми оцінюємо рівень володіння англійською викладачів англійської мови професійного спрямування, викладачів, які читають фахові дисципліни англійською мовою, і студентів п'ятнадцяти університетів щодо вищезгаданих базових показників.

3.1.2 Викладачі англійської мови професійного спрямування

Викладена в описі мета проекту передбачає визначення рівня англійської мови викладачів на основі тесту Artis. Як тільки це було виконано, ми також розглянули інші показники володіння англійською мовою викладачів (англійської мови та лекторів, які викладають фахові дисципліни англійською мовою) і студентів.

П'ятнадцять досліджених університетів – від дуже великих до порівняно малих – та кількість викладачів англійської мови у їхньому штаті:

Університет	К-ість студентів	Викладачів англ. мови ¹⁸	Співвідношення
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	26,000	100	260:1
Національний університет «Львівська політехніка»	35,000	80	437:1
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	16,000	240	66:1
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	6,800	25	272:1
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	14,400	41	351:1

¹⁷ Низький рівень України за показниками індексу EPI прирівнюється до рівня B1 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, який є нижчим, ніж показник «помірний» /B1 у 2015р.

¹⁸ Йдеться про основний штат викладачів англійської мови. Адже деякі університети мають кафедри з окремими викладачами англійської або викладачами перекладу, лінгвістики тощо, які також іноді викладають англійську мову.

Університет	К-ість студентів	Викладачів англ. мови ¹⁸	Співвідношення
Одеський національний університет імені Іллі Мечникова	10,800	44	245:1
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця	7,000	11	636:1
Національний гірничий університет, м. Дніпро	9,569	21	456:1
Черкаський державний технологічний університет	5,670	12	472:1
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	3,620	12	302:1
НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	23,201	132	176:1
Ужгородський національний університет	13,968	59	237:1
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ	5,357	23	233:1
Запорізький національний технічний університет	10,262	40	257:1
Чернігівський національний технологічний університет	7,096	18	394:1

Таблиця 5: Кількість студентів та викладачів англійської мови/ англійської мови професійного спрямування

Ці дані свідчать про те, що (за винятком Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут») співвідношення викладачів і студентів є дуже високим за міжнародними стандартами, і це безумовно матиме вплив на навантаження викладачів та час на підготовку до занять і професійний розвиток. Ці неопрацьовані цифри можуть сформувати неправильне враження: у більшості досліджених університетів група налічувала близько 15 студентів, подібно до більшості університетів Західної Європи. Проте студенти постійно висловлювали свої відчуття, що в менших групах рівень англійської покращиться.

Як з'ясувалося, ці викладачі мають найвищий рівень кваліфікації серед випускників за їхнім фахом і працюють в університетах на повну зайнятість. Можна припустити, що їхній рівень мовної підготовки також високий.

Міністерство освіти та науки встановило вимоги до володіння англійською мовою для всіх університетських викладачів на рівні B2 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, проте не визначило (наскільки ми могли упевнитися) рівня володіння мовою для університетських викладачів англійської мови. Між тим Міністерство зауважило, що рівень вчителів англійської мови при закінченні університету є співвідносним зі шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти¹⁹. Цей зв'язок не зовсім

¹⁹ Програма розвитку англійської мови в університетах й інститутах, Міністерство освіти та науки України/ Британська Рада, 2001: 20

точний (див. Додаток А), але від вчителів, які тільки починають працювати, очікується рівень 5, що орієнтовно відповідає рівню С2 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Ці вимоги не висувають університетським викладачам англійської мови, проте очікувати від них принаймні такого самого рівня, як від вчителів середніх шкіл, цілком виправдано.

Враховуючи вказане вище, з кожного із п'ятнадцяти університетів-учасників протестовано невелику вибірку викладачів англійської мови з використанням тесту Artis, результати якого відповідають шкалі Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Результати цього завдання показали, що в той час як більшість учасників тестування (61%) досягли рівня С, велика частина (39%) не досягли його, а рівень декількох викладачів (4%) оцінено як В1 або А2:

Університет	Рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти					
	К-ість	A2	B1	B2	C	Середній рівень
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	20 ²⁰	-	-	(9)	(11)	(C)
Національний університет «Львівська політехніка»	10	-	1	5	4	B2
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	10	-	1	2	7	B2
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	8	-	1	3	4	B2
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	8	-	-	4	4	B2
Одеський національний університет імені Іллі Мечникова	9	-	1	3	5	B2
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця	10	-	-	4	6	B2/C
Національний гірничий університет, м. Дніпро	8	-	-	3	5	B2/C
Черкаський державний технологічний університет	5	-	1	2	2	B2
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	5	-	-	2	3	B2/C
НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	11	-	-	4	7	B2/C
Ужгородський національний університет	19	-	-	5	14	B2/C

²⁰ Викладачі англійської мови професійного спрямування з КНУ не склали письмову частину тесту Artis, тож їхній загальні бал прирівняно до результату усної частини.

Університет	Рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти					
	К-ість	A2	B1	B2	C	Середній рівень
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	16	-	-	3	13	B2/C
Запорізький національний технічний університет	11	1	-	4	6	B2/C
Чернігівський національний технологічний університет	7	-	-	2	5	B2/C
Загалом	157	1 (1%)	5 (3%)	55 (35%)	96 (61%)	B2/C

Таблиця 6: Загальні результати тесту Aptis – викладачі англійської мови професійного спрямування

Загальний показник 61% учасників із рівнем С, на перший погляд, видається позитивним, проте він вказує на те, що велика частина протестованих викладачів (39%) не досягли прохідного рівня С, який вимагається навіть від вчителів англійської мови у середніх школах. Цей помітний недолік, швидше за все, вплине на якість викладання англійської в університетах²¹.

Ці загальні показники приховують суттєві недоліки, пов'язані з окремими уміннями, адже дуже мало викладачів досягло рівня С за всіма складовими тесту. У 13 установах з-поміж 15 досліджених виявлено індивідуальні недоліки, пов'язані з усіма уміннями, із загальним середнім балом нижчим за прохідний рівень С:

Університет	Рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти				
	Читання	Письмо	Слухання	Розмова	Загалом
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	C	-	C	B2	C
Національний університет «Львівська політехніка»	B2	B2	B2	B1+	B2
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	B2	B2	B2	B2	B2
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	B2	B2	B2	B2	B2
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	B2	B2	-	B2	B2

²¹ Багато викладачів, швидше за все, знають про цю слабку сторону, а покращення власного рівня володіння англійською мовою стало для них другою найбільш пріоритетною сферою для професійного розвитку (див. таблицю 18).

Університет	Рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти				
	Читання	Письмо	Слухання	Розмова	Загалом
Одеський національний університет імені Іллі Мечникова	B2	B2	B2	B2	B2
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця	B2/C	B2/C	C	B2	B2/C
Національний гірничий університет, м. Дніпро	B2	B2/C	C	B2/C	B2/C
Черкаський державний технологічний університет	B2/C	C	B2/C	C ²²	B2
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	B2/C	B2/C	B2/C	B2	B2/C
НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	B2/C	B2	C	B2	B2/C
Ужгородський національний університет	B2/C	B2/C	C	B2/C	B2/C
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	B2/C	B2/C	C	B2/C	C
Запорізький національний технічний університет	B2/C	B2/C	B2/C	B2	B2/C
Чернігівський національний технологічний університет	B2/C	B2/C	C	B2/C	B2/C

Таблиця 7: Результати тесту Artis викладачів англійської мови/ викладачів англійської мови професійного спрямування за уміннями

Найслабшим умінням серед усіх п'ятнадцяти університетів виявилось усне мовлення: тільки 61 (40%) зі 153 викладачів, яких оцінювали, досягли рівня C за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, а середні показники чотирнадцяти із п'ятнадцяти установ не сягнули рівня C:

Університет	Рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти					Середній рівень
	K-ість	A2	B1	B2	C	
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	20	-	6	12	2	B2
Національний університет «Львівська політехніка»	10	-	4	6	-	B1+

²² Тільки троє з п'яти викладачів англійської мови професійного спрямування, яких тестували в Черкасах, виконали розмовну частину тесту Artis.

Університет	Рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти					
	К-ість	A2	B1	B2	C	Середній рівень
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	10	-	3	7	-	B1
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	8	-	1	4	3	B2
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	8	-	2	3	3	B2
Одеський національний університет імені Іллі Мечникова	8	-	-	3	5	B2
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця	10	-	2	4	4	B2
Національний гірничий університет, м. Дніпро	7	-	1	2	4	B2/C
Черкаський державний технологічний університет	3	-	-	-	3	C
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	5	-	-	5	-	B2
НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	11	-	2	4	5	B2
Ужгородський національний університет	19	-	1	5	13	B2/C
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	16	-	2	5	9	B2/C
Запорізький національний технічний університет	11	1	1	4	5	B2/C
Чернігівський національний технологічний університет	7	-	-	2	5	B2/C
ЗАГАЛОМ у процентному співвідношенні	153 100%	1 1%	25 16%	66 43%	61 40%	B2

Таблиця 8: Результати розмовної частини тесту Artis викладачів англійської мови професійного спрямування (153 осіб)

Ці показники свідчать, що розмовні навички – це слабка сторона, що підтверджено під час спостережень за заняттями. Зокрема консультанти, які вели спостереження, відзначали сильний акцент у багатьох викладачів. Все ж потрібно визнати, що очевидні недоліки в розмові не означають, що розмовні заняття не цінуються. Опитування серед студентів з метою оцінки дев'яти різних типів занять із англійської мови, показало, що розмовним заняттям постійно присвоювали найвищий або один із найвищих балів – їх оцінювали значно вище, ніж заняття для відпрацювання інших умінь:

Будь ласка, оцініть всі заняття у вашому університеті, які ви відвідуєте. Наскільки корисні вони для вашого навчання в університеті та майбутньої професійної діяльності?

ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ		Дуже корисні (3)	Корисні (2)	Дещо корисні (1)	Не корисні (0)	Середній показник і рейтинг
заняття з читання (К-ість = 1341)	У1	27	31	26	7	1.9/2=
	У2	16	31	20	8	1.9/2=
	У3	27	32	30	2	1.8/3=
	У4	23	24	6	1	2.3/2=
	У5	59	37	3	1	2.5/2=
	У6	43	42	12	0	2.3/1=
	У7	56	38	9	0	2.5/2=
	У8	36	56	9	0	2.3/3=
	У9	56	45	3	0	2.8/1
	У10	24	34	9	0	2.2/2=
	У11	43	52	13	1	2.3/3
	У12	46	48	5	0	2.4/3=
	У13	13	33	7	4	2.0/4
	У14	53	40	6	1	2.45/2
	У15	35	43	15	0	2.2/3=
загалом	У1-У15	557	586	173	25	2.25/3

ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ		Дуже корисні (3)	Корисні (2)	Дещо корисні (1)	Не корисні (0)	Середній показник і рейтинг
заняття з письма (К-ість = 1357)	У1	30	29	24	6	1.9/2=
	У2	14	30	24	8	1.9/2=
	У3	38	34	22	3	2.2/2
	У4	20	42	13	0	2.1/4
	У5	52	45	3	0	2.5/2=
	У6	37	38	17	1	2.1/3=
	У7	56	38	8	0	2.5/2=
	У8	39	47	13	0	2.3/3=
	У9	59	41	4	0	2.5/3
	У10	24	32	12	0	2.2/2=
	У11	37	51	19	2	2.1/4
	У12	43	53	3	0	2.4/3=
	У13	23	22	13	0	2.2/2=
	У14	35	52	7	1	2.3/3

ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ		Дуже корисні (3)	Корисні (2)	Дещо корисні (1)	Не корисні (0)	Середній показник і рейтинг
	У15	33	47	11	2	2.2/3=
загалом	У1-У15	540	601	193	23	2.22/4

ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ		Дуже корисні (3)	Корисні (2)	Дещо корисні (1)	Не корисні (0)	Середній показник і рейтинг
Заняття зі слухання (К-ість = 1375)	У1	34	24	20	8	1.6/4
	У2	19	23	22	12	1.9/2=
	У3	34	26	22	8	1.8/3=
	У4	23	24	6	0	2.3/2=
	У5	59	33	7	1	2.5/2=
	У6	48	87	16	2	2.3/3=
	У7	59	34	10	0	2.5/2=
	У8	58	36	6	0	2.5/2
	У9	53	44	5	1	2.4/4
	У10	26	27	13	0	2.2/2=
	У11	56	39	11	1	2.4/2
	У12	60	31	8	0	2.5/2
	У13	26	20	7	4	2.2/2=
	У14	42	44	11	3	2.25/4
	У15	51	35	8	0	2.5/2
загалом	У1-У15	648	527	160	40	2.3/2

ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ		Дуже корисні (3)	Корисні (2)	Дещо корисні (1)	Не корисні (0)	Середній показник і рейтинг
Розмовні заняття (К-ість = 1412)	У1	57	23	6	8	2.4/1
	У2	48	12	11	5	2.5/1
	У3	57	15	19	5	2.3/1
	У4	34	26	4	2	2.4/1
	У5	81	36	2	0	2.8/1
	У6	72	45	7	3	2.6/1=
	У7	81	14	8	1	2.7/1
	У8	84	12	3	0	2.8/1
	У9	78	22	3	1	2.7/2
	У10	50	16	2	0	2/7/1
	У11	80	18	10	1	2.6/1
	У12	82	16	1	0	2.8/1

ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ		Дуже корисні (3)	Корисні (2)	Деяко корисні (1)	Не корисні (0)	Середній показник і рейтинг
	У13	44	9	4	0	2.7/1
	У14	71	24	4	1	2.65/1
	У15	75	16	3	0	2.8/1
загалом	У1-У15	994	304	87	27	2.6/1

Таблиця 9: Сприйняття студентами корисності занять
для відпрацювання певних умінь

Очевидна успішність розмовних занять може додавати викладачам відчуття впевненості при проведенні занять із англійської мови професійного спрямування – всі вони почуваються впевнено весь час (47%) або у більшості випадків (53%):

Наскільки впевнено ви почуваєтеся при проведенні занять з англійської мови професійного спрямування?	Цілком упевнено	Впевнено в більшості випадків	Рідко/ ніколи не почуваюся впевнено
У1	27 (48%)	29 (52%)	-
У2	8 (44%)	10 (56%)	-
У3	32 (74%)	11 (26%)	-
У4	5 (25%)	15 (75%)	-
У5	10 (50%)	10 (50%)	-
У6	11 (50%)	11 (50%)	-
У7	11 (55%)	9 (45%)	-
У8	12 (55%)	10 (45%)	-
У9	5 (50%)	5 (50%)	-
У10	4 (33%)	8 (67%)	-
У11	6 (46%)	7 (54%)	-
У12	4 (20%)	16 (80%)	-
У13	11 (61%)	7 (39%)	-
У14	4 (16%)	20 (80%)	-
У15	5 (33%)	10 (66%)	-
ЗАГАЛОМ	155 (47%)	178 (53%)	0 (0%)

Таблиця 10: Рівень впевненості викладачів англійської мови/ англійської мови професійного спрямування у володінні англійською мовою (К-ість=333)

Висновок. Станом на тепер немає встановленого стандарту володіння мовою для університетських викладачів англійської мови. Для покращення якості викладання корисно було би розпочати зі встановлення мінімальних вимог для всіх університетських викладачів англійської мови на рівні С1 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Визначення мовного рівня для викладачів англійської мови/ викладачів англійської мови професійного спрямування показало, що дуже мало викладачів володіють

мовою на рівні С за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, що є вимогою для вчителів середніх шкіл, а також, що слабкими сторонами деяких викладачів стали окремі мовні уміння, зокрема усне мовлення. Проте немає чіткого взаємозв'язку між рівнем викладачів за певним умінням та їхньою ефективністю у відпрацюванні цих умінь у студентів на заняттях. Розмовна мова виявилася найслабшим умінням викладачів, проте в той же час студенти найвище оцінюють заняття із розмовною практикою. Але так може тривати недовго, оскільки все більше фахових дисциплін починають викладати англійською мовою, й існує відповідна потреба підвищувати рівень англійської мови як студентам, так і викладачам. Тож обмежене володіння англійською викладачів англійської мови/ викладачів англійської мови професійного спрямування стане більш помітним, ніж зараз.

3.1.3 Викладачі фахових дисциплін англійською мовою

У допроектному дослідженні 2004 року про стан викладання англійської мови в Україні зазначено:

Поширення англійської як мови міжнародного спілкування та науки сприяло тому, що вищі навчальні заклади України почали використовувати її як мову викладання фахових дисциплін²³.

Після 2004 року цей процес пришвидшився в усіх частинах світу²⁴, в тому числі й Україні. Три університети, дослідження яких проводилося в першій фазі проекту, зараз стверджують, що приблизно десять відсотків їхніх викладачів читають принаймні деякі зі своїх курсів англійською мовою, а ректор Харківського політехнічного інституту заявив, що його мета – досягти 50% до 2020 року. В університетах, дослідження в яких проводилося у другій, третій і четвертій фазах проекту, відсоток викладацького складу, який викладає англійською мовою, був різний, проте всі вони заявили про прагнення його збільшити. Університети (наприклад, медичний факультет Ужгородського університету, факультет нафти та газу Полтавського національного технічного університету) із великою кількістю іноземних студентів, багато з яких походять із англослов'янських країн Африки й Азії, зазвичай проводять для них заняття англійською мовою в окремих групах.

Викладання фахових дисциплін англійською мовою нещодавно стало предметом широкомасштабного дослідницького проекту Британської Ради²⁵, й одним із аспектів дослідження став рівень англійської мови, необхідний для ефективного викладання спеціалізованих предметів. У висновках цього дослідження йдеться, що «наразі неясно, якими є вимоги до рівня володіння

²³ Допроєктне дослідження Міністерства освіти і Британської Ради 2004: 17

²⁴ Див. Graddol 2006: 68-80 про короткий перелік причин цих подій

²⁵ Див. Dearden J (2014), *English as a Medium of Instruction – a growing global phenomenon*, British Council (www.teachingenglish.org.uk)

англійською мовою», проте також зазначено, що «викладачі хотіли би відповідати стандартному рівню володіння англійською мовою для викладачів фахових дисциплін» (2004: 27). Один із респондентів дослідження зазначив/ла, що прийнятним є рівень «B1 для студентів, а для викладачів – вищий», що добре вписується в тлумачення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти²⁶. В цій роботі ми розглядаємо рівень B2 викладачів фахових дисциплін як мінімальний для ефективного викладання предмета, хоча ми дізналися, що Міністерство рекомендує рівень C1. Багато викладачів фахових дисциплін із п'ятнадцяти ВНЗ, які викладають або мають намір викладати англійською мовою, пройшли тест Aptis, і більшість із них (68%) і справді досягли або перевищили мінімальні вимоги – рівень B2, а трохи менше за чверть протестованих (22%) досягли рівня C1, як і рекомендує Міністерство:

Університет	Рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти						
	К-ість	A1	A2	B1	B2	C	середній рівень
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	8	-	-	2	6	-	B1/B2
Національний університет «Львівська політехніка»	16	-	1	2	11	2	B2
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	37	-	2	12	15	8	B1/B2
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	38	-	9	11	15	3	B1
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	21	1	1	5	7	7	B1/B2
Одеський національний університет імені Іллі Мечникова	11	-	-	1	5	5	B2
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця	16	-	2	6	8	-	B1/B2
Національний гірничий університет, м. Дніпро	24	-	-	6	11	7	B2
Черкаський державний технологічний університет	11	-	-	4	4	3	B2
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	33	-	-	7	18	8	B2

²⁶ Див. додаток Б «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: шкала і дескриптори для академічної англійської мови» і таблицю 25 з рекомендаціями міністерства.

Університет	Рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти						
	К-ість	A1	A2	B1	B2	C	середній рівень
НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	21	-	1	1	6	13	B2/C
Ужгородський національний університет	16	-	1	7	8	-	B1/B2
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	6	-	1	-	3	2	B2
Запорізький національний технічний університет	22	-	2	9	9	2	B1/B2
Чернігівський національний технологічний університет	16	-	-	1	9	6	B2
ЗАГАЛОМ	296	1	20	74	135	66	B2
(у відсотках)	(100%)	(0%)	(7%)	(25%)	(46%)	(22%)	

Таблиця 11: Результати тесту Artis для викладачів, які читають фахові дисципліни англійською мовою

Проте розподіл балів за протестованими вміннями у деяких викладачів фахових дисциплін англійською мовою був дуже нерівномірним. Іноді траплялося, що окремі частини тесту було оцінено на найнижчий рівень A1. З дескрипторів Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (див. додаток Б), рівні A1 та A2 є зовсім неприйнятними для ефективного викладання спеціалізованих предметів або проведення дослідження. А й справді, складно уявити, як викладач фахових дисциплін може працювати за фахом із рівнем A1 чи A2 в частині з читання, якщо припустити, що велика частина літератури для дослідження в його/її галузі доступна саме англійською мовою.

Викладачів фахових дисциплін англійською мовою запитали, наскільки компетентні вони у використанні кожного з чотирьох мовних умінь, необхідних для академічної діяльності. Згідно з їхніми відповідями, вони почуваються впевнено в кожному з умінь, їхньою єдиною слабкою стороною є письмо. У таблиці нижче результати опитування наведено повністю:

Чи вважаєте ви, що володієте англійською мовою на достатньому рівні для того, щоб:	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	ЗАГАЛОМ %
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Читати лекції/ роботи презентації																
<i>Повністю</i>	36	12	77	19	10	19	10	12	9	1	5	7	1	3	0	62%
<i>Переважно</i>	5	1	11	8	11	2	4	2	0	20	14	11	5	16	10	34%

Слухати лекції/ презентації																	
Повністю	41	13	80	23	19	19	10	13	11	1	10	13	3	6	1	74%	
Переважно	0	0	7	4	2	2	5	0	0	22	11	5	7	16	7	25%	
Читати академічні книги/ наукові журнали																	
Повністю	41	13	85	25	19	21	10	14	12	4	16	13	2	10	1	80%	
Переважно	0	0	3	2	2	0	5	0	0	18	5	5	10	14	9	20%	
Писати наукові праці/ статті																	
Повністю	34	12	70	17	12	20	9	13	11	0	9	9	2	3	0	64%	
Переважно	7	1	18	10	9	2	6	1	1	19	9	9	3	17	9	34%	

Таблиця 12: Рівень володіння англійською мовою викладачів фахових дисциплін (К-ість=354)

Незважаючи на високу впевненість у володінні англійською мовою, більшість (85%²⁷) викладачів фахових дисциплін зазначили, що хотіли би відвідувати заняття з англійської. Багато хто з них в опитуванні як причину цього, у першу чергу, обрали відповідь – щоб вести більше занять англійською мовою. Саме ця причина (для 94% опитаних) стала третьою за пріоритетністю, чому учасники хочуть підняти свій рівень англійської мови. Наведений нижче перелік причин із оцінками показує, що публікувати наукові праці – це основна причина, яка спонукає викладачів фахових дисциплін вдосконалювати своє володіння англійською мовою:

Рейтинг	1	2	3	4	5	6
Причина	Публікувати наукові праці/ статті	Брати участь в міжнародних конференціях	Вести більше занять англійською мовою	Подорожувати за кордон	Працювати в закордонному університеті	Навчатися за кордоном
У1	96%	89%	79%	64%	69%	63%
У2	85%	92%	92%	92%	77%	92%
У3	83%	82%	73%	73%	49%	43%
У4	100%	96%	100%	92%	72%	65%
У5	100%	100%	100%	100%	94%	79%
У6	100%	100%	100%	100%	100%	85%
У7	100%	100%	100%	100%	100%	93%
У8	100%	100%	100%	64%	100%	36%
У9	100%	100%	100%	91%	90%	56%
У10	96%	95%	96%	82%	71%	65%
У11	100%	100%	100%	58%	85%	43%
У12	100%	93%	94%	82%	83%	85%

²⁷ На основі результатів першої фази. Це питання не було включено в опитування під час другої фази.

Рейтинг	1	2	3	4	5	6
Причина	Публікувати наукові праці/ статті	Брати участь в міжнародних конференціях	Вести більше занять англійською мовою	Подорожувати за кордон	Працювати в закордонному університеті	Навчатися за кордоном
У13	95%	100%	86%	94%	54%	54%
У14	100%	88%	92%	58%	50%	32%
У15	100%	90%	100%	80%	90%	80%
Середній показник	97%	95%	94%	82%	79%	65%

Таблиця 13: Причини, через які викладачі фахових дисциплін англійською мовою хочуть підняти свій рівень володіння нею

Відомо, що викладання фахових дисциплін англійською мовою – це проблема як для викладачів, так і для студентів. Наприклад, до заняття, яке проводиться англійською мовою, потрібно готуватися довше, а часу на те, щоб пройти всю навчальну програму, може піти більше²⁸. Проте переваги можуть затьмарити ці недоліки: студенти в усіх університетах, які практикують викладання спеціалізованих предметів англійською мовою, бачили вигоду, отримуючи пакет «два за ціною одного», адже вони одночасно вивчали англійську мову та іншу академічну дисципліну.

Викладання більшості із фахових дисциплін, заняття з яких ми спостерігали, здійснювалося належною англійською мовою, але в деяких випадках англійська мова була дуже слабкою. Наприклад, одну з лекцій із математики читав викладач із орієнтовним розмовним рівнем А2:

Використовує заучені фрази, не завжди розуміє поставлені йому запитання. Дуже сильний акцент; безліч помилок у вимові (“sass” замість “thus”); іноді слова та речення наголошує неправильно. Не всі математичні операції описані з використанням характерних для англійської мови фраз (= “equally”, “divide on”). Деякі міжнародні терміни вимовляє рідною мовою, а не англійською – “ігрек”, “зеро”²⁹.

Цікаво, що коли рівень англійської студентів був кращим, ніж у викладача, студенти компенсували недоліки викладача та навіть намагалися їй/йому допомогти. Проте у двох особливо складних випадках студенти скаржилися консультантам, які спостерігали за заняттям, на низький розмовний рівень викладача.

²⁸ Один із викладачів електроніки розповів, що він два роки працював із викладачем англійської мови професійного спрямування, щоб підготувати англомовну версію одного зі своїх курсів лекцій.

²⁹ Нотатки консультанта, який вів спостереження.

Під час проведення занять із фахових дисциплін викладачі застосовували низку стратегій, щоб студенти їх розуміли. Ці стратегії можна поділити на шість груп:

Стратегії рідної мови Це стратегії врізного використання української/російської мови, щоб забезпечити розуміння матеріалу. Сюди входять:

- підсумовування або читання ключових частин лекції рідною мовою;
- використання рідної мови для пояснення;
- запитання від викладача англійською мовою, але студенти могли відповідати рідною мовою;
- називання або пояснення технічних термінів рідною мовою;
- використання презентації рідною мовою під час англійської лекції;
- надання двомовних словників термінів.

Стратегії англійської мови Ці стратегії використовують викладачі фахових дисциплін, які впевнено говорять англійською. Власне, під час занять, які ми спостерігали, їх застосовували досить часто:

- надання англійського пояснення після написання на дошці наукових чи математичних формул;
- запитання та відповіді англійською мовою;
- надання записів до лекції англійською мовою;
- уповільнення темпу начитки, щоб студенти мали достатньо часу сприйняти матеріал та зробити записи.

Стратегії виправлення Назва говорить за себе – це стратегії, які викладачі фахових дисциплін застосовують, коли, на їхню думку, виникає проблемна ситуація. Досвідчені викладачі фахових дисциплін англійською мовою будуть у цьому випадку використовувати попереджувальні стратегії виправлення, наприклад, знаючи про можливі проблеми, викладач намагається перевірити, чи група зрозуміла матеріал, а не чекати, поки студенти почнуть ставити запитання або розгублено дивитися. Стратегії виправлення під час занять, які ми спостерігали, застосовувалися досить часто:

- заохочення ставити запитання/ перевірка розуміння матеріалу;
- дозвіл переривати лекцію для запитань/пояснень;
- підлаштування своєї англійської мови під аудиторію (наприклад, уповільнення темпу мови, паузи);
- перефразування.

Структурування заняття Чітка структура – це очевидний спосіб допомогти студентам відстежувати заняття. Ця стратегія застосовувалась приблизно на половині занять, які ми спостерігали:

- визначення цілей та структури заняття на його початку;
- використання ключових запитань, щоб структурувати заняття;
- використання слайдів PowerPoint, щоб структурувати заняття.

Візуальна підтримка Під час занять зі студентами, рівень англійської яких невисокий, особливо розмовний, корисно застосовувати стратегії візуалізації. Деякі із цих стратегій, знову ж таки, передбачають використання PowerPoint:

- слайди PowerPoint як роздаткові матеріали для студентів;
- слайди PowerPoint онлайн;
- використання відеофрагментів, діаграм та ілюстрацій для доповнення матеріалу лекції³⁰;
- ефективне використання класної дошки.

Текстова підтримка Ця прикінцева група стратегій передбачає забезпечення студентів паралельним матеріалом лекції в письмовій формі. Застосування цих стратегій було досить обмеженим:

- наведення студентам посібників, статей та ін.;
- використання порівнянь, прикладів, завдань під час лекції;
- надання роздаткових матеріалів і/або матеріалів уроку в електронному вигляді.

Висновок Міністерство рекомендує рівень C1 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти для викладачів університетів, які викладають фахові дисципліни англійською мовою³¹, проте, наскільки нам вдалося з'ясувати, жоден з університетів наразі не використовує рівень володіння англійською мовою як критерій працевлаштування чи переведення на вищу посаду, хоча один із ректорів зауважив, що думає ввести володіння англійською як вимогу до нових співробітників. Визначення рівня володіння англійською мовою викладачів фахових дисциплін показало, що велика частина з них володіє мовою на достатньому рівні, адже багато (68%) протестованих показали

³⁰ Відеофрагменти загалом використовувалися дуже неефективно – без ключових запитань, з кількома уточнювальними питаннями та без можливості проглянути відео більше, ніж один раз.

³¹ Див. таблицю 25 нижче.

рівень B2, який вважається мінімальним рівнем для ефективного викладання спеціалізованих предметів. Рівень мови близько третини (32%) протестованих виявився недостатнім, і лише 22% із рівнем C1 відповідають вимогам Міністерства. Хоча самооцінка викладачів була трохи завищена, більшість із них, схоже, знають про свої обмеження та виявили бажання відвідувати заняття з англійської мови. За спостереженнями, викладачі фахових дисциплін використовують різні стратегії, щоб компенсувати студентам свої мовні недоліки, а з іншого боку, схоже, що мова – це не основна проблема при викладанні фахових дисциплін англійською мовою (див. нижче розділ 3.2.6).

Потрібно наголосити, що в українських університетах англійською викладається порівняно невеликий відсоток дисциплін і, якщо їхня кількість та набір розшириться до, скажімо, 50%, як зазначив ректор Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», потрібна буде широкомасштабна програма з англійської мови для викладачів фахових дисциплін, щоб підвищити фахову майстерність викладачів фахових дисциплін. Ця робота неодмінно ляже на плечі викладачів англійської мови професійного спрямування, але на разі більшості з них не вистачає часу, умінь і матеріалів, щоб розробити чи викладати такі курси³². У деяких випадках, коли такі курси все ж доступні (наприклад, у Полтаві, Чернівцях та Львові), викладачам фахових дисциплін потрібно платити за заняття, хоча й зі знижкою. У Черкасах та в Національному гірничому університеті, м.Дніпро проводяться безкоштовні багаторівневі курси для викладачів фахових дисциплін із цих ВНЗ.

3.1.4 Студенти

Визначення рівня англійської мови студентів не входило до завдання нашого проекту, проте ми все одно зібрали про це багато інформації. Початкові дані можна отримати з результатів випускних іспитів у школі. Більшість студентів (52.4%) в анкеті зазначили, що вони отримали на іспитах відмінні оцінки:

Оцінка	6-7 Задовільно	8-9 Добре	10-12 Чудово	Не склав/ла	Загалом
У1	6	17	54	23	100
У2	0	13	63	2	78
У3	2	11	77	10	100
У4	12	36	30	0	78
У5	0	29	59	12	100
У6	9	36	51	1	97
У7	10	26	65	6	107
У8	10	30	57	3	100

³² Британська Рада організувала курси фахової майстерності для викладачів англійської мови професійного спрямування, щоб вони в 2016 році почали вести курс «Англійська мова для професорсько-викладацького складу».

Оцінка	6-7 Задовільно	8-9 Добре	10-12 Чудово	Не складав/ла	Загалом
У9	12	49	42	3	106
У10	5	36	25	1	67
У11	5	29	72	3	109
У12	3	31	59	2	95
У13	20	22	16	1	59
У14	15	58	25	2	100
У15	9	42	33	9	93
Загалом (%)	118 (8.5%)	465 (33.5%)	728 (52.4%)	78 (5.6%)	1389

Таблиця 14: Оцінки з англійської мови студентів на випускних іспитах в школі (К-ість = 1389)

При трактуванні цих оцінок постають дві проблеми – якісна та кількісна. Якісна проблема полягає в тому, що іспити у пострадянських країнах загалом нестандартизовані, тому часто недостовірні, з мінливими стандартами щороку та залежно від місця проведення іспиту (див. West and Crighton, 1999). Кількісна проблема, наскільки ми бачимо, полягає в тому, що результати випускних іспитів не оцінюють за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, хоча, оскільки Міністерство заявляє, що для вступу на спеціалізовані лінгвістичні програми необхідний рівень B1⁺³³, ми можемо припустити, що найвищі оцінки 10-12 повинні приблизно відповідати рівню B1. Як видно з таблиці вгорі, 52,4% опитаних отримали цю оцінку. Університети переважно не проводять вступних іспитів з англійської мови, а якщо й проводять, то результати не завжди співвідносні зі шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, тож верифікувати рівень студентів при вступі неможливо. Проте деяку інформацію про рівень володіння англійською мовою студентів ми можемо взяти з їхніх анкет, в яких їх запитували, чи вважають вони свій рівень англійської достатнім для навчання в університеті. Ось їхні узагальнені відповіді:

Відповідь	У	У	У	У	У	У	У	У	У	У	У	У	У	У	Загалом (К-ість = 1384)	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14		15
Цілком достатній	42	34	56	26	31	37	21	45	32	29	36	39	10	27	12	477 (34.5%)
В більшості випадків достатній	36	41	39	42	49	51	63	43	52	25	51	46	32	55	64	689 (49.8%)
Недостатній	22	3	4	9	18	8	21	11	16	12	17	7	15	15	14	192 (13.9%)

³³ Міністерство освіти та науки /Британська Рада 2001: 21

Відповідь	У 1	У 2	У 3	У 4	У 5	У 6	У 7	У 8	У 9	У 10	У 11	У 12	У 13	У 14	У 15	Загалом (К-ість = 1384)
Абсолютно недостатній	0	0	1	0	0	2	2	1	5	1	4	6	1	3	0	26 (1.9%)
Загалом	100	78	100	77	98	98	107	100	105	67	108	98	58	100	90	1384

Таблиця 15: Впевненість студентів у використанні англійської мови в університеті

З цієї таблиці можна побачити, що 84% вважають, що їхній рівень англійської є достатнім для навчання в університеті (цілком або в більшості випадків достатнім). Звісно, важко сказати, наскільки реалістичні ці припущення³⁴. Однією з причин, чому вимоги до студентів наразі є невисокими, є те, що більшість із навчальних предметів викладаються рідною для них мовою. Тож відвідування університетських занять, що проводяться англійською мовою (сьоме місце) та написання навчальних робіт англійською (десяте місце) отримали низьку пріоритетність серед інших причин для вивчення англійської мови:

Загальний рейтинг	Причина	У 1	У 2	У 3	У 4	У 5	У 6	У 7	У 8	У 9	У 10	У 11	У 12	У 13	У 14	У 15
		1	Подорожувати в інші країни	3	2	2=	1	5	2=	1=	4	1	1	2	1	1
2	Відповідати вимогам роботодавця	1	1	1	3=	1	2=	3	1	3=	3	4	3	5	1=	3
3	Навчатися в інших країнах	2	3	4	7	6=	1	5	5=	3=	4=	1	2	4	6	4
4	Користуватися інтернетом/комп'ютером	10	6	10	6	4	8	6=	2	2	2	3	4	7	3	1
5	Скласти міжнародні іспити з англійської	4	5	5	3=	2	6=	6=	3	5	4=	5	5	6	8=	9
6	Скласти професійні іспити	5	4	2=	8=	3	5	4	5=	6	9	7	7=	3	4	6
7	Відвідувати заняття/лекції в університеті	9	7	6	2	6=	6=	1=	9	8	6	10	7=	2	5	5

³⁴ Одна зі студенток, яка описала свій рівень як «цілком достатній» залишила такий коментар: “English in my institution, teaching English lessons very weell. I am not having any suggestions now.” Інша студентка слово foreign написала як “foreing”.

Загальний рейтинг	Причина	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
8	Читати академічну/ професійну літературу	7=	11	9	5	8	4	6=	7	9=	10	6	10	10	7	7
9	Дивитися фільми / телебачення англійською мовою	7=	8	8	8=	9	9	10	10	7	7	8	6	8	11	8
10	Писати навчальні роботи/твори	6	9	7	10	10	10	9	11	9=	8	11	11	11	8=	11
11	Брати участь у консультаціях із викладачем/ обговореннях	11	10	11	11	11	11	11	8	11	11	9	9	9	10	10

Таблиця 16: Причини для вивчення англійської мови студентів

По-друге, студентам університету може бути важко оцінити свої мовні уміння щодо майбутніх вимог роботодавця:

Студенти, які вивчають англійську мову професійного спрямування, зазвичай переоцінюють свої мовні уміння, оскільки вони позбавлені конкретних дескрипторів, які можна використовувати для реалістичного самооцінювання, й не мають відповідних рекомендацій, що входять до набору інструментів з вивчення англійської мови професійного спрямування³⁵.

Наостанок, студенти оцінюють свій рівень англійської мови відносно поточних стандартів і вимог. Зрозуміло, що англійська відіграватиме значно більшу роль в університетах з поширенням викладання фахових дисциплін англійською мовою, відповідно й підвищаться вимоги до студентів щодо володіння англійською мовою.

Висновок Наразі важко дізнатися, який насправді рівень володіння англійською мовою в студентів, оскільки неможливо зрозуміти, наскільки достовірні результати зовнішнього незалежного оцінювання або як його результати можна порівняти зі шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Університетські викладачі постійно зазначали, що рівень деяких студентів, мабуть, більшості з них, наразі не сягає рекомендованого Міністерством рівня В1. До того ж, в університетах немає належного оцінювання, яке би перевіряло мовний рівень студентів³⁶. Навіть якщо б таке оцінювання було, університети не передбачають у своїх програмних стандартах очікування Міністерства щодо рівня

³⁵ Див. Шатрова 2014: 153

³⁶ 2004: 31

студентів при вступі або при випуску. Ця ситуація підкреслює необхідність проводити належне оцінювання в університетах, де, в свою чергу, потрібно буде провести курси із сучасної англійської мови професійного спрямування та практики її оцінювання принаймні для основної команди викладачів. Можливо, між 2014 та 2016 роками відбулася також зміна мотивації студентів для вивчення англійської мови. Анкети, заповнені на початкових фазах проекту, свідчать, що основною мотивацією були вимоги (українських) роботодавців, а останні анкети відзначають навчання за кордоном та подорожі як основну мотивацію.

3.2 Викладання англійської мови та англійською мовою

В цьому розділі ми оцінюємо практичні уміння та можливості викладачів працювати в класі, аналізуючи як викладачів англійської мови професійного спрямування так і викладачів фахових дисциплін англійською мовою. Перед тим, як аналізувати їхню практичну роботу в класі, ми розглянемо пов'язані з цим питання ширшого характеру – підготовку та кваліфікацію викладачів англійської мови, організацію викладання англійської мови, навчальну програму та навчальний план із англійської мови, матеріали та ресурси для викладання англійської мови загалом та англійської мови професійного спрямування.

3.2.1 Підготовка та кваліфікація

Допроєктне дослідження Британської Ради 2004 року про викладання англійської мови професійного спрямування підсумовує:

Щодо кваліфікаційних вимог до викладачів англійської мови в Україні, то викладати англійську мову професійного спрямування можуть спеціалісти або магістри з лінгвістики або педагогіки. Не потрібно здобувати іншу кваліфікацію чи проходити додаткову підготовку. Відповідно немає об'єктивного способу оцінити професійну компетентність викладача англійської мови професійного спрямування³⁷.

Схоже, що ситуація з 2004 року не змінилася: анкетні дані, отримані від викладачів англійської мови професійного спрямування, показують профіль висококваліфікованих та досвідчених викладачів:

	Філологічно-лінгвістична кваліфікація	Філологічно-педагогічна кваліфікація	Диплом спеціаліста	Диплом магістра	Кандидат наук	Доктор наук	К-ість років досвіду у ВНЗ (у середньому)
У1	29 (48%)	30 (49%)	16 (26%)	20 (33%)	22 (36%)	3 (5%)	17

³⁷ 2004: 31

	Філологічно-лінгвістична кваліфікація	Філологічно-педагогічна кваліфікація	Диплом спеціаліста	Диплом магістра	Кандидат наук	Доктор наук	К-ість років досвіду у ВНЗ (у середньому)
У2	5 (28%)	12 (67%)	2 (11%)	6 (33%)	10 (56%)	-	8
У3	16 (33%)	31 (65%)	25 (50%)	12 (24%)	10 (20%)	2 (4%)	28
У4	7 (35%)	13 (65%)	5 (25%)	5 (25%)	10 (50%)	1 (5%)	12
У5	16 (80%)	6 (30%)	6 (30%)	11 (55%)	4 (20%)	2 (10%)	10
У6	20 (91%)	2 (9%)	2 (9%)	4 (18%)	17 (77%)	2 (9%)	13
У7	5 (45%)	7 (55%)	3 (25%)	5 (42%)	4 (33%)	-	9
У8	8 (50%)	10 (63%)	13 (81%)	6 (38%)	2 (13%)	-	18
У9	1 (9%)	10 (91%)	6 (55%)	2 (18%)	3 (27%)	-	11
У10	4 (33%)	8 (67%)	5 (45%)	1 (9%)	5 (42%)	-	17
У11	7 (54%)	9 (69%)	7 (54%)	2 (15%)	4 (31%)	1 (8%)	6
У12	9 (45%)	11 (55%)	10 (50%)	7 (35%)	3 (15%)	-	10
У13	5 (28%)	13 (72%)	2 (11%)	8 (44%)	6 (33%)	2 (11%)	11
У14	13 (52%)	12 (48%)	11 (44%)	6 (24%)	7 (28%)	-	13
У15	2 (13%)	13 (87%)	7 (47%)	3 (20%)	5 (33%)	-	16
ЗАГАЛОМ	147 (44%)	187 (56%)	120 (36%)	98 (30%)	112 (34%)	11 (3%)	13 років

Таблиця 17: Кваліфікація та досвід викладачів англійської мови професійного спрямування (К-ість = 332)³⁸

Цей профіль, однак, приховує справжню картину того, що англійську мову професійного спрямування занедбують або навіть ігнорують на всіх рівнях підготовки в Україні:

- Підготовка викладачів охоплює переважно філологію і дуже мало уваги приділяється таким педагогічним аспектам, як засвоєння другої мови, методика, автономність учнів і т.д., не надається підготовка з англійської мови професійного спрямування.
- Навчання на магістерському рівні, в аспірантурі чи докторантурі також фокусується на лінгвістиці, літературних чи філологічних темах, а теми й напрями, пов'язані з методикою і досі залишаються недоступними для досліджень на рівні кандидатів/докторів наук³⁹. Викладачі одного з університетів розповіли, що напрямми їхнього дослідження були такі екстравагантні теми, як «Англійська мова у шахах» та «Англійська мова

³⁸ Деякі з респондентів дали понад одну відповідь, тому загальний показник перевищив 100%

³⁹ Університет ім. Тараса Шевченка в Києві з вересня 2014 року надає можливість досліджувати теми педагогіки/ методики

в музиці» – зовсім не пов'язані з їхньою роботою. Більшість викладачів, із якими ми спілкувалися, взагалі не уявляли, що англійська мова професійного спрямування – загальноприйнятий напрям дослідження та підготовки: ніхто не зміг навести хоча б одну книгу про викладання англійської мови професійного спрямування, жоден університет не має ресурсного центру для викладачів із книгами чи журналами на цю тему. А група молодих викладачів одного з університетів навіть не знала, що означає англійська мова професійного спрямування.

- У сфері англійської мови професійного спрямування забезпечено дуже мало підготовки чи фахового розвитку для викладачів, які вже працюють. Декілька осіб сказали, що протягом останніх п'яти років певна підготовка з англійської мови професійного спрямування та англійської для академічних цілей у них була, але мало хто з них міг сказати, з чого вона складалася. Видання матеріалів викликає особливе занепокоєння. Багато викладачів використовують тексти на професійні теми на заняттях, але тільки для перевірки їхнього розуміння, граматики та перекладу, не приділяючи уваги розвитку усної та письмової мови й відповідного словникового запасу. Не вистачає підготовки у сфері педагогічної мовної обізнаності, в умінні аналізувати тип та структуру мови, її використання в усній формі й на письмі, а також введенні цих аспектів у навчальні матеріали.
- Викладачі виявили певний інтерес для подальшого професійного розвитку в сферах, пов'язаних з англійською мовою професійного спрямування, вони навіть визначили методики англійської мови професійного спрямування/англійської мови для академічних цілей як пріоритетні, проте менше третини вважають цю чи будь-яку іншу підготовку необхідною, що свідчить про низьку загальну зацікавленість у фаховому розвитку:

Рейтинг	Сфера підготовки	Кількість осіб, які вважають цю сферу підготовки необхідною															Загалом (%)
		у 1	у 2	у 3	у 4	у 5	у 6	у 7	у 8	у 9	у 10	у 11	у 12	у 13	у 14	у 15	
1	Методика викладання англійської мови професійного спрямування/англійської для академічних цілей	12	2	8	5	6	10	3	8	1	3	9	8	9	10	4	30%
2	Покращення рівня англійської мови	11	7	8	4	6	3	5	9	1	8	2	5	8	10	1	27%

Рейтинг	Сфера підготовки	Кількість осіб, які вважають цю сферу підготовки необхідною															Загалом (%)
		у 1	у 2	у 3	у 4	у 5	у 6	у 7	у 8	у 9	у 10	у 11	у 12	у 13	у 14	у 15	
3	Розробка матеріалів з англійської мови професійного спрямування/ англійської для академічних цілей	11	1	3	9	5	8	4	5	2	2	5	6	5	3	8	23%
4=	ІТ/комп'ютерні навички для викладання англійської мови	4	1	3	3	3	7	0	11	2	0	2	2	5	7	4	16%
4=	Загальна методика викладання мови	3	4	6	3	3	3	2	2	2	4	3	4	5	6	2	16%
6	Аналіз потреб у викладанні англійської мови професійного спрямування/ англійської для академічних цілей і укладання матеріалів курсу	9	1	2	1	3	2	3	5	0	3	4	6	6	2	3	15%
7	Оцінка матеріалів з англійської мови професійного спрямування/ англійської для академічних цілей та їх вибір	8	2	2	2	2	3	1	5	0	4	5	5	6	1	1	14%
8	Проведення мовних тестів/ екзаменування	0	0	3	3	2	2	0	5	2	0	1	2	1	3	4	8%

Таблиця 18: Пріоритетні сфери фахового розвитку викладачів англійської мови професійного спрямування (К-ість = 332)

Ці показники свідчать про низький інтерес до фахового розвитку та є причиною для занепокоєння: картина викладачів англійської мови, яка постає з допроектного дослідження, схожа на ту, що була у звіті 2004 року:

Допроєктне дослідження показало, що в Україні немає формальної підготовки викладачів англійської мови професійного спрямування⁴⁰.

⁴⁰ 2004: 16

Вони (викладачі англійської мови професійного спрямування) «неохоче заселяють нову територію»⁴¹. Проте корінь цієї проблеми може полягати у відсутності підготовки з методики викладання англійської мови професійного спрямування й неправильного розуміння, в чому вона полягає⁴².

Вони мають базові уявлення про принципи та практики викладання, проте існує велика потреба у роз'ясненні відмінності між англійською мовою загального спрямування та англійською мовою професійного спрямування, а також у забезпеченні практичної підготовки з викладання англійської мови професійного спрямування, її методики, використання матеріалів, складання програми курсу, оцінювання тощо⁴³.

Великою мірою непокоїть те, що викладачі англійської мови професійного спрямування мають обмежене розуміння цієї сфери, але ще більше турбує те, що вони мало зацікавлені відкрити для себе більше.

Висновок Формальна підготовка з викладання англійської мови професійного спрямування на будь-якому рівні – як під час навчання в університеті, так і під час роботи – є обмеженою, або ж взагалі відсутня. Брак підготовки лежить в основі всіх аспектів викладання англійської мови професійного спрямування, і є причиною стану цієї сфери, що відображено у наступних розділах. Існує очевидна потреба в базовій підготовці з викладання англійської мови професійного спрямування, але зацікавленість викладачів у ній переважно низька.

3.2.2 Організація викладання

Викладання англійської мови в університетах України та інших країн колишнього Радянського Союзу традиційно здійснювалося з поділом на декілька кафедр, кожна з яких обслуговувала один чи кілька академічних підрозділів в межах одного університету. Це сильно відрізняється від організації викладання у Великій Британії та більшості країнах ЄС, де єдиний «центр обслуговування» надає послуги з викладання англійської мови всім кафедрам. Система із багатьма кафедрами переважає в університетах України, проте не у всіх. Існує кілька причин, чому в деяких установах вона ще продовжує жити:

- традиція;
- географічна зручність, адже академічні підрозділи часто розташовані в різних частинах міста (наприклад, у Чернівцях, Вінниці та Києві);
- віра в те, що англійська мова професійного спрямування повинна бути вузькоспеціалізована (англійська мова для спеціальних академічних ці-

⁴¹ Hutchinson and Waters (1987:162)

⁴² 2004: 55

⁴³ 2004: 31

лей), щоб забезпечити мову, пристосовану до кожної академічної дисципліни;

- бажання деяких прогресивних академічних підрозділів покращити викладання англійської мови професійного спрямування через створення та фінансування власних команд викладачів англійської мови професійного спрямування;
- суперництво на особистому рівні.

Ми б хотіли запропонувати переглянути традицію, зокрема віру в те, що викладання англійської мови найбільш ефективно у вузькому контексті англійської для спеціальних академічних цілей – для архітектури, біології, хімії, зоології і т.д. Цей підхід довго практикувався в країнах регіону, але він містить низку проблем:

- Він базується на давно застарілій теорії англійської мови для професійного спрямування як «реєстру», тобто що кожна академічна чи фахова дисципліна має свою унікальну термінологію та граматичні особливості. Такий підхід передбачає вивчення списків технічних термінів і великих обсягів граматики, а не набуття комунікативних умінь, необхідних для роботи в конкретній ситуації.
- Оскільки більшість сучасних матеріалів великих видавництв базуються на широкій концепції англійської мови професійного спрямування, українські викладачі майже не мають доступу до публікацій на основі вузького підходу, який вони практикують. Тому вони розробляють методички або публікують свої власні вузькоспеціалізовані посібники, що є лише трішки більше, ніж набір методичок.

Відсутність основної кафедри англійської мови професійного спрямування в деяких університетах, що взяли участь у дослідженні, передбачає, що немає єдиного підходу до викладання цієї дисципліни – не погоджено співвідношення між англійською мовою для загальних цілей, професійного спрямування та спеціальних академічних цілей, кількість годин чи років для викладання англійської мови професійного спрямування, стандарти (наприклад, рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти при закінченні університету), відсутня орієнтація на аналіз потреб, немає оптимального базового навчального плану, дієвої системи оцінювання та прозорих процедур контролю якості.

Недостатній безперервний фаховий розвиток викладачів англійської мови професійного спрямування може бути пов'язаний, принаймні частково, з відсутністю централізованого органу. Персонал усіх українських університетів уповноважений брати участь у регулярних циклах безперервного фахового розвитку, але, як і в інших країнах регіону, ця можливість часто втрачається

або не є ефективною⁴⁴. Як зазначено в розділі 2.2.1, існує чітка потреба для подальшої підготовки з викладання англійської мови професійного спрямування для викладачів, які працюють у вищих навчальних закладах, проте поточна ситуація зводиться нанівець усі можливості. Розуміння того, яких умінь та фахових стандартів слід очікувати від викладачів англійської мови професійного спрямування/для академічних цілей, є наразі досить обмеженим⁴⁵.

В допроектному дослідженні 2004 року зазначено, що «немає єдиної системи оцінювання чи атестації⁴⁶», і це досі залишається так. Наявності точного та належного тестування на всіх стадіях вивчення англійської мови професійного спрямування – при вступі у ВНЗ, наприкінці навчального року чи під час випуску – ми не побачили. Знову ж таки, це один із наслідків відсутності централізованої координації викладання англійської мови професійного спрямування:

Відповідальність за підготовку матеріалів із оцінювання в українських ВНЗ повністю лежить на викладачах. Загалом всі учасники виявили своє задоволення процедурами оцінювання в змістовій та структурній частині... Найефективніші форми оцінювання, згідно з учасниками опитування, – це тести. Проте деякі учасники зауважили, що хоча тести є актуальними, вони не дають можливості побачити «загальну картину рівня володіння мовою студента». Готові тести з підручників чудово підходять, але, на думку учасників опитування, студенти можуть їх легко списувати⁴⁷.

Нестача тестів і видимий брак експертних умінь та зацікавленості в оцінюванні (див. таблицю 18 вище), становить занепокоєння, оскільки це означає, що університети не мають способу дізнатися, яких стандартів вони змогли досягнути. Навіть більше, це означає, що в цій ситуації важко створити продумані системи контролю якості.

Висновок Теперішню систему децентралізованих команд з викладання англійської мови професійного спрямування зводиться нанівець її ефективно викладання на всіх рівнях і потребує перегляду. Головна кафедра чи підрозділ англійської мови професійного спрямування/для академічних цілей зможе краще розробити ефективний базовий навчальний план, підібрати, а де необхідно, створити кращі навчальні матеріали, запровадити стандарти та перевіряти відповідно до них успішність і результати студентів, організувати більш ефективний курс безперервного фахового розвитку для викладачів, а також розробити належну систему оцінювання.

⁴⁴ Див. 2004 ESP Baseline Study, стор. 32 і 67

⁴⁵ Див., наприклад, BALEAP Competency Framework for Teachers of English for Academic Purposes, 2008

⁴⁶ 2004: 24

⁴⁷ Шатрова 2014: 153

3.2.3 Навчальна програма та навчальний план з англійської мови та англійської мови професійного спрямування

В українській вищій освіті існує відмінність між навчальною програмою та навчальним планом. Програма – це переважно інституційний стандарт чи рекомендація Міністерства щодо кількості навчальних годин⁴⁸ та років, виведених на вивчення мов, із коротким описом загального змісту. У кожному з відвіданих нами університетів цій програмі приділяли важливе значення, хоча в кожному із ВНЗ вона трохи відрізнялася, незважаючи на те, що всі установи, принаймні на національному рівні, обмежені шаблоном Міністерства, що базується на тематичному підході, запровадженому ще в радянські часи, і не враховує міжнародні стандарти й те, що мова – це засіб комунікації. На практиці програма в кожному університеті є настільки загальною, що окремі кафедри та навіть окремі викладачі мають відносну свободу її реалізації⁴⁹. Як один із результатів, кожен університет має власну політику щодо того, коли робити перехід від англійської мови загального спрямування до англійської мови професійного спрямування, а в самій програмі більшості досліджених університетів взагалі немає або дуже мало справжніх елементів англійської мови для академічних цілей. Багато студентів скаржилося на брак послідовності та цілісності. Цей висновок збігається із висновком попереднього допроектного дослідження 2004 року:

результатом відсутності національної програми з англійської мови професійного спрямування в Україні є відсутність послідовності в структурі та змісті навчальних планів для студентів ВНЗ⁵⁰.

Брак будь-якого стандартизованого підходу був особливо помітним у двох аспектах: кількості годин викладання та співвідношенні між англійською мовою загального спрямування та професійного спрямування. Наскільки ми могли переконатися, незалежно від формулювання навчальної програми на деяких факультетах майже всіх п'ятнадцяти університетів англійську мову викладають протягом всіх чотирьох років, а на окремих відділеннях її вивчають тільки один чи два роки. Співвідношення між англійською мовою загального спрямування та професійного спрямування також суттєво відрізнялося: деякі ВНЗ заявляли, що викладають тільки англійську професійного спрямування, в той час як інші викладали англійську мову загального спрямування протягом двох років, після чого ще два роки англійську професійного спрямування. Проте опитування студентів показало, що ситуація досить хаотична із суттєвими відмінностями між роками навчання та між факультетами. Єдиний висновок нашого дослідження, що свідчить про послідовність –

⁴⁸ Див. таблицю 25 нижче.

⁴⁹ Див. Шатрова 2014: 152

⁵⁰ 2004: 6. Примітка: Зараз існує національна програма (видана 2005 року), проте нею не користувались у жодному з досліджених університетів

всі студенти в усіх п'ятнадцяти ВНЗ хочуть вивчати більше англійської мови професійного спрямування, аніж їм зараз пропонують.

Навчальний план – це більш деталізований список того, що потрібно вивчати, він відрізняється від університету до університету. Консультантам було дуже складно отримати примірники навчального плану. Іноді нам показували навчальний план, але переважно українською мовою, а прохання надати підсумок англійською мовою або ж роздруківку чи електронну версію оригінального плану були ввічливо проігноровані. Однак те, що ми таки змогли побачити, збігалось з описом авторів допроектного дослідження 2004 року, які детально проаналізували навчальні плани 26 установ:

Навчальні плани, які ми аналізували у цій роботі, містять перелік тем для вивчення. У зв'язку з відсутністю стандартизованих критеріїв для вибору, ці теми обирають безпосередньо кафедри англійської мови відповідно до підручників, якими вони користуються (2004: 20). Проаналізовані навчальні плани перелічують елементи лінгвістичних компетенцій, фонетичні та граматичні компоненти, вимоги до словникового запасу, проте між ними немає єдності... Як правило, мовні особливості та функції не зафіксовані в навчальному плані, а містяться тільки в підручниках⁵¹.

В одному з університетів нам показали основний навчальний план, сформований за темами, а окремі команди викладачів англійської мови професійного спрямування знаходили матеріали на ці теми, які більш-менш підходили їхнім студентам. Зрозуміло, що теми як уніфікована характеристика забезпечують дуже мало уніфікованості викладання на різних факультетах. Ми не знайшли прикладів сучасних базових навчальних планів англійської мови професійного спрямування на основі академічних/професійних мовних умінь, типу та структури мовлення чи будь-якої згадки про очікувані наприкінці кожного навчального року рівні. Найголовніше, жодна навчальна програма чи план не вказували, який рівень за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти очікується при закінченні університету чи кількості академічних годин, необхідних для досягнення бажаного рівня, незважаючи на рекомендації Міністерства⁵². Схоже, що розуміння, як оцінювати рівень студентів щодо вимог навчальної програми та міжнародних стандартів, дуже обмежене або взагалі відсутнє. Всі навчальні плани видалися нам приватними документами для викладачів і не були доступні для студентів.

Висновок Розмаїття навчальних програм, які використовують університети, містить дуже мало інформації про роки чи години, відведені для вивчення англійської мови, а найголовніше, очікувані рівні підготовки. Навчальні плани, в які нам вдалося зазирнути, безсистемно опиралися на теми, а напов-

⁵¹ 2004: 20

⁵² Див. таблицю 25 нижче.

нення цих тем залежало від підручників, за якими здійснювалося викладання. В досліджених установах ми побачили низьку спроможність аналізувати навчальну програму, навчальний план чи розробляти їх.

3.2.4 Матеріали та ресурси для викладання англійської мови та англійської мови професійного спрямування

Через відсутність доречної навчальної програми чи навчального плану, викладачі університетів, в яких ми проводили дослідження (як і викладачі по всьому світу), покладаються в основному на підручники та супутні матеріали.

Ці матеріали можуть належати до кількох основних типів:

- підручники з англійської мови загального спрямування видані в Україні;
- підручники з англійської мови загального спрямування видані за кордоном;
- підручники з англійської мови професійного спрямування видані в Україні;
- підручники з англійської мови професійного спрямування видані за кордоном;
- методички;
- посібники з граматики;
- низка допоміжних матеріалів.

Всі вони були включені в детальне опитування, метою якого було встановити як частоту використання кожного з цих типів, так і користь від них. Ось зведені результати з оцінками для п'ятнадцяти університетів:

Загальний рейтинг	Матеріал	Користь (за оцінкою)														
		у 1	у 2	у 3	у 4	у 5	у 6	у 7	у 8	у 9	у 10	у 11	у 12	у 13	у 14	у 15
1	Міжнародні підручники з англійської мови професійного спрямування/ для академічних цілей	3	2=	1	1	2	3	2=	2=	1=	1	1	1	1	1	1
2	Посібники з граматики	5	4	2	2	3=	2	2=	11	4=	8=	4	4=	6=	3	3
3	Міжнародні підручники з англійської мови загального спрямування	1	5	3	4	3=	6	1	9=	1=	5=	5=	2	6=	2	11

Загальний рейтинг	Матеріал	Користь (за оцінкою)														
		у 1	у 2	у 3	у 4	у 5	у 6	у 7	у 8	у 9	у 10	у 11	у 12	у 13	у 14	у 15
4=	Комп'ютерні/ інтернет-джерела	4	1	4	7	1	4	6	2=	9=	3	8	4=	4=	5=	5
4=	Оригінальні матеріали	6	6	9	5	3=	1	10	1	4=	2	2	3	2	9	10
6	Двомовні словники	9	7	6	3	6	5	5	6=	6=	4	9	7=	8=	7	4
7	Матеріали на касетах/ компакт-дисках	2	10=	5	6	8=	10=	4	5	9=	12	5=	7=	3	5=	2
8	Відео/DVD матеріали	7	8	7	8	7	12	7=	4	1=	8=	3	10	4=	8	7
9	Одномовний словник англійської мови	8	10=	12	10	11	7	9	6=	6=	5=	5=	6	8=	10	9
10	Саморобні матеріали (методички)	10	9	8	12	12	8	11=	6=	8	10	10	7=	12	4	6
11	Підручники з англійської мови професійного спрямування/ для академічних цілей видані в Україні	11	2=	10=	9	8=	10=	7=	9=	12	7	11	11	10	11=	8
12	Посібники з англійської мови загального спрямування видані в Україні ⁵³	12	10=	10=	11	10	9	11=	12	11	11	12	12	11	11=	12

Таблиця 19: Користь матеріалів у сприйнятті викладачів англійської мови професійного спрямування

Тут варто згадати про такі аспекти:

- Ми помітили, що міжнародні матеріали з англійської мови професійного спрямування/для академічних цілей вважаються найкориснішими (один), проте схоже, що наразі вони доступні в обмеженій кількості. В деяких установах вони часто не використовуються тому, що розраховані на розвиток «загальних» умінь з англійської мови професійного спрямування/англійської для академічних цілей, тоді як в Україні орієнтовані на вузькоспеціалізовані уміння. Висока вартість міжнародних підручників також є обмежувальним фактором.
- Варто зауважити, що посібники з граматики оцінено дуже високо (два). В цьому, мабуть, проявляється старий підхід до викладання мов, орієнтований на граматику, а не сучасний комунікативний підхід. Про це в

⁵³ Під час спостережень ми не бачили, щоб книги цієї категорії використовувалися на заняттях.

анкеті влучно висловився студент, який вивчав математику для фінансистів і страховиків:

Я можу додати, що заняття повинні розвивати уміння говорити англійською, а не фокусуватися на вивченні математичних термінів і граматичних правил.

- Висока користь (три) міжнародних підручників з англійської мови загального спрямування відображає те, що її широко викладають в деяких установах, особливо на першому та другому роках навчання. Ми зробили висновок, що викладачі користуються цими підручниками через їхню якість, навіть якщо вони повністю не підходять.
- Висока оцінка комп'ютерних/інтернет-матеріалів (чотири) може подавати певні надії, проте під час спостережень за заняттями ми їх майже не бачили.
- Низька оцінка матеріалів з англійської мови професійного спрямування/для академічних цілей (11) та саморобних методичок (десять) свідчить про спосіб, в який вони укладені. Вони досить детально проаналізовані в допроектному дослідженні 2004 року:

Відсутність сучасних підручників із англійської мови професійного спрямування для деяких спеціалізацій призводить до того, що на заняттях із англійської мови професійного спрямування користуються підручниками з англійської мови загального спрямування. Інші викладачі копіюють тексти та вправи. Викладачам потрібно створювати власні матеріали для задоволення потреб студентів. Проте саморобні матеріали поступаються якістю комерційним підручникам, які створили команди висококваліфікованих спеціалістів.

Загалом більшість підручників з англійської мови професійного спрямування, виданих в Україні навіть останнім часом, мають такі недоліки:

- *орієнтовані на структурний/граматичний підхід;*
- *не розвивають чотирьох макроумінь;*
- *містять низку текстів, за допомогою детального аналізу яких вивчається англійська мова (у цих випадках інформація, пов'язана зі спеціальністю, подається тільки у словнику);*
- *містять обмежений набір типів текстів;*
- *подають недостатньо комунікативних вправ;*
- *містять декілька або не містять взагалі супровідних матеріалів (рекомендацій для викладача, матеріалів для оцінювання, аудіоматеріалів);*

- не базуються на потребах студентів;
- не сумісні з навчальними планами⁵⁴.

Використання цих матеріалів сильно відрізняється: в одному із досліджуваних університетів саморобні матеріали з англійської мови чи методички вважалися дуже корисними, а от в іншому ними користувалися значно менше. Однак в одному з цих університетів ми знайшли коробки з цими виданнями, яких не торкалася рука. Це може свідчити про те, що українські матеріали з англійської мови професійного спрямування/англійської для академічних цілей можуть бути цінними, коли їх виготовляють якісно. Проте надто часто вони складаються з оригінальних чи адаптованих текстів із непідтверджених джерел із кількома вправами тих типів, про які йдеться в звіті 2004 року⁵⁵. В одному з прикладів, який нам навели⁵⁶, до методички входили тексти на 50 сторінок і тільки такі чотири вправи:

- I *Вивчіть тексти і перекажіть їх.*
- II *Розкажіть біографії українською мовою.*
- III *Поставте всі типи запитань до кожного тексту.*
- IV *Ваша коротка розповідь на одну з тем (перелік із 44 тем).*

Схоже, що ці матеріали вписуються в ситуацію, про яку писали в допроектному дослідженні 2004 року:

Наш досвід та спілкування з українськими викладачами показують, що в щоденній практиці викладачі англійської мови професійного спрямування застосовують цілу низку підручників англійської мови загального спрямування, виданих за кордоном, які базуються на сучасних комунікативних підходах. Проте коли доходить до викладання англійської мови професійного спрямування, викладачі намагаються розробити власний набір ресурсів. Основним джерелом для наповнення таких наборів є оригінальні матеріали за спеціалізацією студентів. Проте, знайшовши вдалий текст, у викладачів часто немає ані експертних умінь, ані часу розробити комунікативні вправи й завдання, тож вони вдаються до найменш затратного методу – дають граматичні вправи та завдання на переклад. Зрештою, ця практика не дає бажаних результатів навчання й стає розчаруванням як для студентів, так і для викладачів⁵⁷.

Висновок Міжнародні підручники з англійської мови загального спрямування та (меншою мірою) підручники з англійської мови професійного спряму-

⁵⁴ 2004:24

⁵⁵ Див. Шатрова 2014: 152

⁵⁶ Лялько С. В. (2002), *Філософія і політологія*

⁵⁷ 2004: 45

вання люблять і широко застосовують як викладачі, так і студенти. Проте попит на вузькоспеціалізовану англійську мову професійного спрямування передбачає, що багато викладачів створюють власні матеріали з англійської мови для спеціальних академічних цілей – методички або навіть цілі збірники з матеріалами на кшталт методичок. Їх використовують мало, оцінювання свідчить про те, що вони побудовані на застарілих підходах із вправами на граматику та переклад. Якщо б вдалося переконати українських викладачів використовувати більш загальні матеріали з англійської мови професійного спрямування/англійської для академічних цілей, доступним став би широкий набір міжнародних матеріалів. В довготривалій перспективі, викладачі можуть навчитися створювати методички та збірники матеріалів вищої якості з використанням більш сучасних і різноманітних підходів⁵⁸.

3.2.5 Викладання англійської мови професійного спрямування – робота в класі та методика

Заняття з англійської мови/англійської мови професійного спрямування студенти загалом оцінюють високо. В анкеті студентів просили виставити оцінку різним типам уроків з англійської, які їм проводять. Запитували їхню думку як про корисність занять з англійської мови загального та професійного спрямування, так і про підходи та вправи, які під час них застосовуються. Сюди входять і традиційні підходи (переклад, граматики і т.д.), і деякі сучасні підходи, орієнтовані на конкретні вміння. Результати, отримані в 15 університетах, були трохи непереконливими: студенти зазначили високий рівень задоволення майже всіма типами занять, як традиційними, так і орієнтованими на розвиток умінь. Ось результати опитування:

Рейтинг	Тип заняття	Задоволеність (%)															Середнє значення
		у 1	у 2	у 3	у 4	у 5	у 6	у 7	у 8	у 9	у 10	у 11	у 12	у 13	у 14	у 15	
1	Розмовні уроки	74	76	73	81	73	86	89	93	91	89	86	93	87	88	92	85%
2=	Переклад	64	70	72	75	77	81	86	79	83	76	74	85	80	89	81	78%
2=	Словник	64	66	61	82	85	72	86	86	82	76	77	83	81	80	87	78%
4	Слухання	57	53	59	76	94	74	82	84	82	72	77	83	71	75	82	75%
5	Граматики	61	59	69	70	83	76	80	72	80	69	70	78	79	83	77	74%
6	Читання	56	56	58	76	83	77	82	76	84	72	74	80	71	82	73	73%
7	Письмо	61	54	68	71	79	69	82	75	84	71	70	80	71	75	72	72%
8	Заняття з англійської мови професійного спрямування	64	76	63	70	83	70	68	75	74	63	61	72	60	84	80	71%

⁵⁸ Наприклад, стандартні вправи з читання цього типу використовуються у бразильському проєкті Британської Ради з англійської мови професійного спрямування. Див. Scott et al (1984)

Рейтинг	Тип заняття	Задоволеність (%)															Середнє значення
		У 1	У 2	У 3	У 4	У 5	У 6	У 7	У 8	У 9	У 10	У 11	У 12	У 13	У 14	У 15	
9	Заняття з англійської мови загального спрямування	66	65	66	64	88	63	67	53	73	62	64	73	74	69	57	67%
10	Вимова ⁵⁹	-	-	-	62	64	67	66	66	74	63	59	72	71	65	63	66%

Таблиця 20: Корисність занять з англійської мови / англійської мови професійного спрямування за сприйняттям студентів

В допроектному дослідженні 2004 року рівень задоволення студентів різними типами занять був схожим. Автори дослідження поставили ці показники під сумнів:

Загалом студенти задоволені своїми заняттями з англійської мови (79,3% респондентів). Проте схоже на те, що їхнє задоволення не відповідає реальності, тому що 52% опитаних вважають, що тривалість їхнього курсу з англійської є недостатньою. Такі суперечливі погляди можна пояснити тим, що ані викладачі, ані студенти не знають, які знання та уміння знадобляться для професійної діяльності⁶⁰.

Ми з цим погоджуємося, адже майже жодне з занять, за якими ми спостерігали, не було справжнім заняттям з англійської мови професійного спрямування, що базується на потребах й орієнтоване на розвиток умінь. Натомість, заняття було побудоване на тематичному тексті або посібнику, який певним чином відповідав спеціалізації студентів. Водночас ми бачили дуже мало занять, які можна було би назвати розмовним уроком: в аудиторії розмовляв/ла переважно викладач, переважало миттєве виправлення помилок, і тільки кілька викладачів залучали студентів до роботи в парах чи групі. На багатьох заняттях, за якими ми спостерігали, дуже мало студентів мали підручники, часто використовували одну копію на кількох осіб або електронні версії матеріалів заняття. Як і в дослідженні 2004 року, ми виявили, що майже всі студенти хотіли би більше навчальних годин для занять із англійської мови. Власне, це стало основною пропозицією як студентів, так і викладачів для покращення викладання англійської мови.

Автори дослідження 2004 року також ставили під сумнів якість занять з точки зору застосування комунікативних прийомів. Прошло понад десять років, але ситуація майже не змінилася, хоча були окремі хороші приклади. Один із найкращих уроків англійської мови професійного спрямування, який ми спостерігали протягом дослідження, нагадував

⁵⁹ У другій фазі до опитування включили питання вимови, після того як стало зрозуміло, що деякі університети приділяють цьому аспекту особливу увагу.

⁶⁰ 2004: 33

екскурсію хімічною лабораторією, в приміщенні якої відбувалося заняття, під час якого викладач вводив велику кількість технічних термінів. Проте незрозуміло, чи такий підхід можна застосувати до заняття для розвитку умінь. Інший вдалий приклад – заняття з англійської мови для туризму, де студентам потрібно було розповісти, як просувати туризм у певному регіоні.

Автори звіту 2004 року також зазначили, що більшість занять не були комунікативними:

Аналіз спостережень за роботою в класі показує, що на більшості відвіданих занять застосовувалися некомунікативні вправи та техніки. Серед 170 вправ занотованих під час спостережень, тільки 45 (26%) мали комунікативний характер (проглядання, сканування очима, обговорення, рольові ігри тощо). Решта були сфокусовані на розвитку структури, механічні вправи і завдання. Як висновок, робота з граматикою й перекладом і досі широко застосовується на заняттях з англійської мови професійного спрямування, що суперечить комунікативній методиці, описаній у навчальних планах. ...Записи спостережень показують, що під час типового заняття з англійської мови професійного спрямування домінує викладач, переважають відповідні моделі взаємодії в класі (викладач-студент, вся група студентів, індивідуальна робота). ...Увага зорієнтована на правильність, а не здатність вільно висловлюватися⁶¹.

Знову ж таки, ми з цим погоджуємося: заняття фокусуються на граматиці та перекладі, а не комунікативних вправах, великою мірою використовується рідна мова, переважає вчителецентризм, мало інтерактивних вправ, помилки виправляються негайно, а викладач висловлюється протягом більшої частини уроку. Ефективність багатьох занять була дуже низькою – більшу частину заняття студенти перекладали по колу або перевіряли домашнє завдання – викладачі постійно закликали виділити більше контактних годин, але могли би досягти більшого із поточною кількістю годин, якщо б використовували їх більш продуктивно. Ось набір випадкових записів, зроблених під час спостереження за кількома заняттями з англійської мови професійного спрямування:

- *Швидко прискіпується до кожної помилки, особливо пов'язаної з вимовою.*
- *Студенти читають вголос текст та перекладають його на російську чи українську мову. Потім їх просять письмово виконати вправу.*
- *Вона ніколи не давала студентам часу відповісти на поставлені запитання і сама давала на них відповідь.*

⁶¹ 2004: 21

- *Перевірка розуміння випадкових слів чи набору слів через переклад.*
- *Дуже мало часу приділялося роботі в групі чи парах.*
- *Під час уроку немає комунікативних вправ; майже весь час це урок із перекладу для низького рівня.*
- *...вона швидко облишає ідею (комунікативної вправи) та роздає студентам копії сторінки з граматичними вправами з Голіцинського (підручник з граматики для шкіл). Студенти по черзі зачитують вголос відповіді. Викладач дає всі пояснення рідною мовою.*

Один зі студентів у четвертій фазі проекту наголосив останній пункт таким коментарем:

Викладачі повинні розмовляти англійською на кожному занятті.

Висновок В анкеті викладачів англійської мови професійного спрямування попросили оцінити базові стандарти викладання англійської в їхніх установах. Ось результати цього опитування:

Загальний рейтинг	Стандарт	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у	у
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	Українські стандарти	2	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3=	1	1	1	1
2	Європейські	1	3	2	3	3	5	3	3	4	1	1=	4	2	2	3
3	Стандарти	3	2	3	4	2	3	2	2	2	4	3=	3	3	3	2
4	Інституційні стандарти	4	4	4	2	4	4	4	4	3	2	1=	2	4	4	4
5	Міжнародні стандарти	5	5	5	5	5	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5
	Успадковані радянські стандарти															

Таблиця 21: Як викладачі оцінюють стандарти викладання

Українські стандарти, які ми спостерігали на заняттях у 2015-2016 роках, відрізнялися від тих, які проаналізовано в 2004 році. Ми побачили мало прикладів застосування європейських стандартів: шкала Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти застосовувалася мало або не застосовувалася взагалі, і більшість викладачів погано знали та розуміли принципи її роботи. Ми бачили мало прикладів викладання за європейськими стандартами із застосуванням комунікативного підходу – методи викладання та взаємодія в класі більше нагадували пережитки радянського періоду, аніж те, що можна побачити в більшості європейських країн сьогодні. Це було очевидно для деяких студентів, і один із них залишив такий коментар:

Звільнити більшість викладачів і змінити радянську систему викладання на сучасну інтерактивну.

Ці проблеми поширені та глибоко укорінені; фундамент слабкий. Ситуацію можливо, можна було би виправити, провівши широкомасштабну підготовку із підходів і методики викладання англійської мови професійного спрямування, проте це потребує багато часу та коштів, а також, схоже, не становить інтересу для більшості викладачів (див. таблицю 18). Альтернативно можна ввести в широке користування сучасні матеріали з англійської мови професійного спрямування з рекомендаціями та інструкціями для викладачів, щоб вони могли вивчати нові підходи безпосередньо на роботі.

3.2.6 Викладання фахових дисциплін англійською мовою – робота в класі та методика

Як ми бачили раніше в розділі 3.1.3, рівень володіння мовою багатьох викладачів фахових дисциплін не дуже високий, але вони та їхні студенти з часом, схоже, розробили стратегії для проведення заняття. Занепокоєння викликає робота в класі та методика, що підтверджено результатами спостереження за низкою занять у п'ятнадцяти університетах.

Існує поширене припущення, що викладання фахових дисциплін англійською мовою передбачає не тільки переклад навчальних матеріалів курсу з рідної мови на англійську, але також зміну стилю викладання з вчителецентричного, трансляція знань, до більш інтерактивного:

Гіпотетично їм (викладачам фахових дисциплін англійською мовою) додатково потрібно знайти альтернативні способи представлення академічного матеріалу студентам, для яких англійська також є другою мовою. У цьому випадку викладачам фахових дисциплін потрібні такі ж уміння, як і викладачам англійської мови. Їм потрібно знати, як змінити подачу матеріалу, переконатися, що їх розуміють, через інтерактивні зміни, які пропонують студенти, та створити атмосферу, де студенти, які працюють нерідною мовою, не бояться говорити; і при цьому потрібно враховувати культурні особливості студентів та їхні потенційно різні рівні володіння мовою⁶².

Проте ми, в основному, побачили традиційні лекції, які передавалися англійською мовою так само, як і рідною, особливо коли їх вели викладачі з низьким рівнем англійської. Ми також побачили, що свідомо чи підсвідомо, деякі викладачі фахових дисциплін в тих університетах, які ми відвідали, намагаються ввести більш інтерактивний стиль. Наприклад, на деяких заняттях викладачі фахових дисциплін впроваджували такі підходи:

⁶² Dearden 2014: 23

- ведення лекцій у вигляді семінарів, де студенти беруть вільну участь в сесії запитань-відповідей;
- сесія запитань-відповідей англійською під час та наприкінці занять;
- використання наочних предметів та візуальних матеріалів для ілюстрації вивченого;
- заняття з психології для великої групи студентів, де вони весь час створювали презентації в PowerPoint англійською мовою;
- заняття з журналістики, частина якого проведена у формі прес-конференції (рольова гра);
- заняття з фінансів, під час якого студенти робили презентації на основі підготованих удома файлів;
- заняття для студентів-медиків, на якому вони грали ролі лікаря та пацієнта (курця), при цьому «лікар» під час консультації застосовував пацієнтоцентричний підхід;
- заняття з міжнародної економіки, побудоване на основі рекламного ролика з подальшим використанням презентації PowerPoint з ключовими питаннями для обговорення;
- заняття з кримінального права, яке містило Сократівський діалог та симуляцію засідання суду;
- заняття з обліку та аудиту, яке переважно складалося з групової роботи та рольових ігор з використанням чудових слайдів PowerPoint.

Ми бачили, що пристосування до нового стилю в студентів та викладачів викликає певні труднощі:

- студенти соромилися ставити запитання або ж відповідали на запитання викладача рідною мовою;
- студенти мовчали весь час, не розуміли або мало розуміли те, що відбувається, не брали участі в роботі;
- студенти підготували хороші слайди PowerPoint, але не змогли чітко їх презентувати;
- студенти дивилися на інтерактивну дошку, замість того, щоб тримати зоровий контакт із аудиторією, бурмотіли та не змогли скористатися із заготовок-підказок: у цьому випадку викладач визнала, що не навчила студентів робити презентації;
- викладачі не давали студентам достатньо часу подумати перед тим, як відповідати на складне запитання; не усвідомлювали потребу розвива-

ти в студентах критичне мислення та мислення вищого порядку навіть на магістерських програмах;

- викладачі не давали завдань для виконання під час прослуховування чи перегляду матеріалу, відповідно увага аудиторії розсіювалася.

Висновок Викладачі фахових дисциплін в університетах-учасниках проекту, працюють досить охоче, проте перебувають в академічному вакуумі з низьким рівнем підтримки з боку адміністрації університетів і викладачів англійської мови. Існує чітка потреба розробити практичні рекомендації з більш ефективного викладання фахових дисциплін англійською, а також надати викладачам доступ до безкоштовних занять із англійської мови. Це може бути хорошою можливістю співпраці між викладачами англійської мови професійного спрямування та викладачами фахових дисциплін, які мають намір викладати англійською мовою. Проте більш професійним підходом було би надати можливість та заохотити викладачів фахових дисциплін пройти короткий курс з методики викладання фахових дисциплін англійською мовою, як наприклад, п'ятиденний курс Британської Ради «Майстерність викладання фахових дисциплін англійською мовою»⁶³, який є частиною тренінгової програми у рамках проекту «Англійська мова для університетів».

⁶³ Див. www.britishcouncil.org.ua/en/teach/projects/english-universities

4

**СТРАТЕГІЇ
УНІВЕРСИТЕТІВ
ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ
ВОЛОДІННЯ
АНГЛІЙСЬКОЮ
МОВОЮ**

4 СТРАТЕГІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

4.1 Історія викладання фахових дисциплін англійською мовою у світі

Основним здобутком у вищій освіті останніх років вважається введення англійської мови як мови викладання фахових дисциплін в університетах країн, де англійська не є офіційною мовою або традиційною мовою викладання. Значно збільшилося викладання спеціалізованих дисциплін англійською мовою на магістерському рівні: деякі магістерські програми доступні англійською, часто навіть виключно англійською. Поточна статистика показує, що близько половини цих програм припадає на неангломовні країни, а Україна у рейтингу розміщена досить низько:

Місце в рейтингу	Країна	К-ість програм	Місце в рейтингу	Країна	К-ість програм	Місце в рейтингу	Країна	К-ість програм
1	США	15,178	22	Угорщина	192	43	Ісландія	38
2	Велика Британія	12,286	23	Греція	178	44	Болгарія	23
3	Австралія	2,398	24	Сінгапур	170	45=	Хорватія	22
4	Німеччина	2,140	25	Румунія	169	45=	Словаччина	22
5	Канада	1,733	26	Тайвань	167	45=	ОАЕ	22
6	Франція	1,283	27	Кенія	160	48	Грузія	19
7	Швейцарія	1,213	28	Кіпр	153	49	Барбадос	17
8	Нідерланди	1,150	29	Чехія	144	50=	Бразилія	16
9	Іспанія	1,048	30	Росія	133	50=	Ліван	16
10	Швеція	746	31	ПАР	111	52	Єгипет	15
11	Італія	655	32	Південна Корея	110	53=	Литва	11
12	Австрія	607	33	Японія	102	53=	Монако	11
13	Данія	448	34	Словенія	101	55	Вірменія	8
14	Бельгія	423	35	Малайзія	92	56	Казахстан	7
15	Нова Зеландія	397	36	Ізраїль	81	57=	Мальта	6

Місце в рейтингу	Країна	К-ість програм	Місце в рейтингу	Країна	К-ість програм	Місце в рейтингу	Країна	К-ість програм
16	Туреччина	393	37	Гонконг	69	57=	Нігерія	6
17	Португалія	361	38	Тайланд	69	57=	Сербія	6
18	Фінляндія	315	39	Латвія	54	57=	Танзанія	6
19	Польща	287	40	Люксембург	51	61	Ліхтенштейн	4
20	Норвегія	285	41	Катар	46	62	Україна	3
21	Китай	259	42	Естонія	42			

Таблиця 22: Кількість магістерських програм із англійською мовою викладання⁶⁴

Дірден (2014: 9-10) розглядає національну політику, пов'язану з викладанням дисциплін англійською мовою, починаючи з питання, чи дозволено викладання англійською і в яких секторах. Опитування щодо авторизації викладання фахових дисциплін англійською мовою проведено у шести секторах освіти 55 країн світу. В 29 країнах (53%) дозволено викладати англійською мовою в усіх секторах освіти. Україна потрапила в другу групу, що дозволяє викладання фахових дисциплін у п'ятих секторах із шести. Поглянути на ці країни могло би бути цікаво:

Країна	Державна початкова освіта	Приватна початкова освіта	Державна середня освіта	Приватна середня освіта	Державна вища освіта	Приватна вища освіта
Греція	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
Італія	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
Японія	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
Саудівська Аравія	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
Шрі Ланка	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
Швейцарія	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
Україна	Ні	Так	Так	Так	Так	Так
В'єтнам	Ні	Так	Так	Так	Так	Так

Таблиця 23: Країни, які дозволяють або не дозволяють викладання фахових дисциплін англійською мовою в різних секторах освіти⁶⁵

Схоже, що чіткої схеми щодо дозволу викладати фахові дисципліни англійською мовою в Європейському Союзі або країнах Східної Європи немає, тож робити порівняння складно, адже в дослідженні не брали участь країни, що

⁶⁴ www.mastersportal.eu/countries, відвіданий 28/11/2016. У таблиці 24 нижче можна буде побачити, що викладачі фахових дисциплін англійською мовою сильно підтримували збільшення кількості магістерських програм із англійською мовою викладання в досліджених університетах.

⁶⁵ Dearden 2014 9-10

є безпосередніми сусідами України. Попри все можна сказати, що Україна забезпечує хороші політичні й легальні передумови для викладання фахових дисциплін англійською мовою. До того ж, наскільки ми зрозуміли, теперішній закон «Про вищу освіту» забезпечує широку автономію державним ВНЗ, хоча самі університети не впевнені, що це означає на практиці, тому неохоче ухвалюють власні рішення щодо ключових питань – як-то створення навчальних матеріалів і програм, виділення контактних годин для занять із англійської мови та навантаження викладачів фахових дисциплін англійською мовою, особливо коли, за певними даними, Міністерство при перевірці наполягає на встановленні старих норм.

4.2 Викладання фахових дисциплін англійською мовою в Україні

Незважаючи на існування широкої національної політики, що дозволяє викладати фахові дисципліни англійською мовою в університетах⁶⁶, цей процес іде пасивно – як авторизація викладання англійською, а не його активна популяризація. Окрім цього, ми не побачили достатньо активної, продуманої політики університетів для популяризації чи покращення англійської мови. Таблиця 22 показує, що в Україні мало магістерських програм із англійською мовою викладання, і що Україна має низькі позиції у європейських рейтингах. Основні питання глобалізації університетів – Болонський процес, мобільність студентів і викладачів, таблиці категорій університетів та їхні рейтинги, транснаціональна освіта, і т.д.⁶⁷ – невід’ємно пов’язані з підвищенням рівня англійської мови та стандартів її викладання, проте відвідані університети недалеко зайшли в питанні створення інституційної політики чи її планування. Тільки в одного університету (Харківського політехнічного інституту) була «концепція» підвищення рівня англійської мови, що є частиною десятирічного плану модернізації та інтернаціоналізації. Сюди увійшли кілька елементів, пілотування яких пройшло в 2014-2015 роках:

- увійти до десятки Шанхайського рейтингу університетів;
- викладати половину дисциплін англійською мовою;
- збільшити кількість студентів аспірантури/ докторантури та наукових публікацій;

⁶⁶ Президент України 3 жовтня 2014 р. у своєму виступі підтвердив підтримку викладання англійської мови.

За повідомленням АРТ: «Англійська має стати другою мовою, яку викладатимуть у школах. Існує зв’язок між знанням англійської мови і рівнем життя людей ... «Що краще українці розмовлятимуть англійською, то більш заможною буде Україна,» – сказав Порошенко.

⁶⁷ Див. Graddol 2006: 73-80

- подвоїти кількість іноземних студентів;
- залучити більше викладачів, які можуть викладати англійською мовою;
- запровадити 10-відсоткову надбавку до заробітної плати співробітникам, які викладають англійською мовою;
- повною мірою втілити Болонську структуру трирівневої кваліфікації;
- привести всі програми у відповідність до європейських стандартів із застосуванням Європейської системи переведення кредитів;
- зменшити кількість очних лекцій та збільшити відсоток самостійного навчання в основному бюджеті на навчання;
- приділяти більше уваги й фінансування студентській мобільності та стажуванню академічного персоналу;
- бути більшою мірою долученими до міжнародних проектів, особливо в ЄС;
- укласти більшу кількість угод із закордонними агенціями із залучення студентів;
- підвищити рівень підтримки для міжнародних студентів, наприклад, надання житла та допомога в отриманні та поновленні документів;
- надавати міжнародним студентам семимісячну мовну підтримку з англійської, російської та української мов;
- покращити рівень доступу до електронних книг та бібліотеки.

Цей список вражає, проте слід зауважити, що ректор, викладачі фахових дисциплін та викладачі англійської мови усвідомлювали, що ці амбіції на практиці можуть зіткнутися з великими перешкодами. Зокрема, було незрозуміло, як викладачі англійської мови проводитимуть курси «Англійська мова для викладачів фахових дисциплін», які тепер від них очікуються. Схоже, що їх не поінформували про новий обов'язок, у них немає відповідних посібників, немає часу у розкладі й, очевидно, недостатньо підготовки для того, щоб скласти програму курсу та розробити матеріали.

У більшості інших університетів не було чіткого системного плану інтернаціоналізації та популяризації англійської мови. У більшості випадків керівництво університетів розглядало наші візити як поштовх до створення плану дій, що було підкріплене ставленням менеджера проекту Британської Ради, яка під час кожного візиту запитувала про план дій. Більшість університетів таки надіслали свій план дій, проте в цих документах ідеться про очікувану підтримку з боку Британської Ради, а не про майбутні самостійні досягнення. І це не дивно, адже згідно з нещодавнім дослідженням Британської Ради про викладання фахових дисциплін анг-

лійською мовою, в цьому сегменті обмежене як низхідне планування, так і практична підтримка:

Законотворці в багатьох країнах наполягають на викладанні фахових дисциплін англійською мовою, оскільки вбачають у цьому чинник зростання економіки, престижу, інтернаціоналізації. Проте вони не враховують навчальні ресурси, необхідні для належного запровадження цієї практики, тобто належно підготованих викладачів, матеріалів та оцінювання.

Респонденти в 55 країнах дослідження одногосно заявили, що немає достатньо кваліфікованих викладачів. ...Відмітили труднощі в забезпеченні ресурсів для проведення іспитів з фахових дисциплін англійською мовою, залученні відповідної кількості кваліфікованих викладачів і наданні навчальних матеріалів і підручників.

Хоча 27 відсотків респондентів відповіли, що в їхніх країнах є деякі рекомендації щодо викладання спеціалізованих предметів англійською мовою, 60 відсотків заявили, що жодних рекомендацій немає. До того ж, дуже мало країн, які впроваджували викладання англійською мовою, мали чітку стратегію щодо структури освіти, пов'язаної з викладанням фахових дисциплін англійською мовою.⁶⁸

4.3 Політика підвищення рівня викладання фахових дисциплін англійською мовою

Важко зрозуміти, якою повинна бути політика підвищення рівня англійської мови в контексті інтернаціоналізації університетів, і схоже, що в літературі немає для цього моделей. Намагаючись зрозуміти з чого складається ця політика, ми провели опитування серед вибраних університетів у Великій Британії, Швеції та країнах колишнього Радянського Союзу, з якими ми раніше працювали. Результат представлений у формі таблиці нижче (див. діаграму 2). Цю модель необхідно пояснити:

- вона передбачає, що установа та/або уряд вводять або збільшують обсяг викладання фахових дисциплін як частину ширшої політики інтернаціоналізації;
- вона також передбачає, що інтернаціоналізація та викладання фахових дисциплін англійською мовою втілюються радше як частина програми підвищення якості, аніж як джерело приваблення міжнародних студентів та зборів;
- для ефективності ініціативи повинні виходити від адміністрації університету або принаймні повністю підтримуватися нею;

⁶⁸ Dearden 2014: 24

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

- дозвіл та підтримка викладання фахових дисциплін англійською мовою в університетах
- встановлення національних цілей виведення університетів у рейтинги
- визначення пріоритетних («дослідницьких») університетів
 - фінансування модернізації пріоритетних університетів
- встановлення цілей з викладання фахових дисциплін англійською (к-ість курсів і ін.)
 - спрощення візових процедур для працевлаштування
- встановлення мінімальних рівнів за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти для університетських викладачів⁶⁹

ІНСТИТУЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ПЛАНУВАННЯ

Роз'яснення університетам їхнього рівня автономії в ухваленні ключових рішень
Розвиток інтернаціоналізації та інституційної політики та плану викладання фахових дисциплін англійською мовою:
Встановлення цільових показників розміщення в рейтингах
Встановлення цілей залучення студентів із закордону
Встановлення цілей щодо відсотку курсів, які викладаються англійською мовою, для факультетів/ інститутів/ викладацького складу на рівні бакалаврату, магістратури та аспірантури
Відкриття спеціального центру з міжнародних питань
Створення виділеної команди, яка буде займатися рейтингами
Встановлення цілей для розвитку співпраці та програм обміну
Встановлення цілей і правил отримання подвійних дипломів
Розробка рекомендацій для викладання фахових дисциплін англійською мовою
Публікація політики на англійськомовних веб-сайтах, літературі та інформаційних панелях
Розробка міжнародної політики з проведення конференцій

ІНІЦІАТИВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТИПУ

Позначка, що «викладання здійснювалося англійською мовою» на документах про освіту. Присвоєння спеціальності «перекладач» для випускників англійськомовних

ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ПЕРСОНАЛУ

Впровадження заохочень викладачам фахових дисциплін англійською мовою (наприклад, бонуси до зарплати). Володіння англійською мовою як критерій

РЕСУРСНІ ІНІЦІАТИВИ

Підвищення рівня бібліотеки та ресурсного забезпечення викладачів англійської мови професійного спрямування. Покращення рівня забезпечення бібліотеки

ІНФРАСТРУКТУРНІ ІНІЦІАТИВИ

Покращені умови навчальних приміщень та лабораторій. Покращені умови конференц-залів. Вказівники англійською мовою. Покращені умови проживання

⁶⁹ Див. таблицю 25

<p>програм.</p> <p>Введення вимоги володіння англійською мовою для отримання диплому про ВО.</p> <p>Дозвіл писати і захищати докторські дисертації англійською мовою.</p> <p>Запровадження конкурсів і призів за вивчення англійської мови.</p> <p>Введення міжнародних іспитів із англійської мови.</p> <p>Стати центром міжнародних іспитів.</p> <p>Встановлення регулярного тестування з англійської мови:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ початкового тесту; ■ проміжного тесту; ■ кінцевого тесту 	<p>працевлаштування/кар'єрного зростання.</p> <p>Публікації англійською як критерій працевлаштування/кар'єрного зростання.</p> <p>Англійська мова як основний пункт плану з персонального академічного розвитку.</p> <p>Забезпечення безкоштовних занять із англійської для викладачів фахових дисциплін.</p> <p>Залучення іноземних викладачів і дослідників.</p> <p>Підвищення заробітної платні та покращення умов роботи викладачів англійської мови професійного спрямування.</p> <p>Забезпечення курсів професійного розвитку для викладачів англійської мови професійного спрямування.</p> <p>Сприяння співпраці між викладачами фахових дисциплін і викладачами англійської мови професійного спрямування</p>	<p>для студентів англійськомовними матеріалами.</p> <p>Доступ до міжнародних електронних бібліотек і баз даних.</p> <p>Підвищення рівня служб для підтримки викладання англійської мови та фахових предметів англійською мовою:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ створення навчальних матеріалів; ■ допомога з перекладом; ■ видавнича підтримка; ■ допомога з публікаціями в міжнародних журналах; ■ допомога в проведенні конференцій; ■ допомога у вивченні англійської мови; ■ допомога з вивченням мови та культури країни перебування; ■ соціальна, візова та медична підтримка; ■ викладання англійської мови професійного спрямування на вищому рівні та протягом довшого часу 	<p>студентів/викладачів.</p> <p>Зони використання англійської мови (наприклад, кафе)</p>
--	---	---	--

Діаграма 2: Модель політики інтернаціоналізації університетів та популяризації викладання фахових дисциплін англійською мовою

- політика повинна бути систематичною, узгодженою та добре профінансованою;
- політика повинна включати скоординовані ініціативи на всіх рівнях: адміністративні, щодо персоналу, ресурсів та інфраструктури;
- деякі з ініціатив включають в себе системні зміни в структурі та правилах університету.

За відсутності погодженої політики, ініціативи у досліджених університетах є фрагментарними. Нижче перелічено те, чого вдалося досягнути, проте потрібно наголосити, що наразі це лише ізольовані стратегії, а не погоджена політика:

- викладання англійської мови/англійської мови професійного спрямування збільшено – воно здійснюється протягом всіх років здобуття базової вищої освіти;
- новий уніфікований навчальний план для всіх факультетів та інститутів (проте зі спеціалізацією в залежності від напрямку підготовки);
- до десяти відсотків викладачів хоча б частково викладають англійською мовою;
- у кількох випадках організовано курси англійської мови зі знижкою для викладачів, які викладають або планують викладати англійською мовою;
- цілі магістерські програми з англійською мовою викладання, переважно за ініціативи окремого факультету чи інституту;
- окремі курси з англійською мовою викладання, часто за ініціативи окремих викладачів;
- дозвіл писати та захищати дисертації англійською мовою;
- вступне тестування з англійської мови на деяких магістерських програмах;
- українські наукові журнали, що видаються як українською, так і англійською мовою;
- брошури та домашні сторінки веб-сайтів університетів англійською мовою;
- центри чи департаменти підтримки для міжнародних студентів;
- підтримка проведення розмовних клубів англійською мовою для студентів.

Цікаво, як деяким університетам вдалося ввести такі зміни. Почасти деякі нововведення (центри підтримки чи відділення для міжнародних студентів) ініційовані адміністрацією університетів, проте багато інших змін – це ініціативи знизу, які розпочали окремі факультети або навіть особи. Ініціативи

факультетів частіше охоплюють дисципліни, які за своєю природою є більш міжнародними:

З'являється все більше прикладів викладання англійською мовою міжнародних комунікацій і технологій, економіки, міжнародного права, міжнародних відносин та інших предметних галузей у деяких ВНЗ. Їх викладають переважно українські викладачі фахових дисциплін, які працюють у тісній співпраці з кафедрами англійської мови професійного спрямування або гостьовими професорами із закордону⁷⁰.

Цей висновок підтверджено нашим опитуванням. Проте інші ініціативи згори найчастіше з'являлися для іноземних студентів, рівень української чи російської яких був недостатнім для навчання, й англійська мова була альтернативним варіантом (наприклад, у Полтаві та Ужгороді).

В інших випадках викладачі фахових дисциплін заявляли, що викладання англійською було їхньою особистою ініціативою. Іноді викладачі фахових дисциплін вирішували розпочати викладання англійською мовою після повернення з навчання чи викладання із закордонної установи, або ж студенти пропонували перейти на англійську мову. При цьому рівень підтримки цієї ініціативи був різним – один викладач фахових дисциплін сказав, що декан його факультету «не заперечував», в той час як інший заявив, що був «певний опір» з боку адміністрації. Така реакція означає, що фінансова підтримка на закупівлю підручників чи інших матеріалів була обмежена або не надавалася взагалі, і якщо й були бонуси до зарплатні, то тільки у розмірі \$17, незважаючи на значні додаткові обов'язки з підготовки, які завжди виникають у викладачів фахових дисциплін англійською.

Викладачі фахових дисциплін почуваються досить ізольованими й забутими. Такий висновок ми зробили з їхніх відповідей на запитання про підтримку викладання фахових дисциплін англійською мовою та інтернаціоналізацію. У відповідях викладачі фахових дисциплін виявили дуже великий рівень підтримки більшого використання англійської мови в усіх сферах:

Рейтинг	Твердження	Згода (%)														Середнє значення	
		у 1	у 2	у 3	у 4	у 5	у 6	у 7	у 8	у 9	у 10	у 11	у 12	у 13	у 14		у 15
1	Університет повинен мати англійську версію сайту ⁷¹	95	92	97	100	95	100	100	100	100	97	100	100	95	92	100	98%

⁷⁰ ESP Baseline Study 2004: 17

⁷¹ Домашні сторінки сайтів всіх університетів, які взяли участь у дослідженні, перекладені англійською, проте викладачі фахових дисциплін пояснили, що матеріали всього веб-сайту, в тому числі сторінки факультетів, повинні бути доступні англійською мовою теж.

Рей- тинг	Твер- дження	Згода (%)															Серед- нє зна- чення
		у 1	у 2	у 3	у 4	у 5	у 6	у 7	у 8	у 9	у 10	у 11	у 12	у 13	у 14	у 15	
2=	Університет повинен укласти більше угод про співпрацю із закордонними університетами	100	100	98	100	86	100	100	86	100	91	95	100	95	92	100	96%
2=	Університет повинен фінансувати відвідання закордонних конференцій для більшого відсотка викладачів	95	85	95	96	100	100	100	79	100	97	95	100	95	96	100	96%
4=	Університет повинен забезпечувати безкоштовні курси англійської мови для викладачів ⁷²	-	-	-	88	90	90	100	93	83	97	86	100	95	-	-	92%
4=	Університет повинен запровадити більше магістерських програм з англійською мовою викладання	93	92	83	100	90	90	100	93	83	83	100	89	84	96	100	92%
6	Університет повинен надати викладачам фахових дисциплін більше підтримки, щоб вони могли публікувати наукові роботи англійською ⁷³	92	92	90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	91%
7	Університет повинен залучати більше міжнародних студентів	82	92	80	92	100	81	100	100	83	78	100	84	89	88	100	90%
8	Університет повинен надавати більше підтримки, пов'язаної з англійською мовою, для викладачів ⁷⁴	60	54	52	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	55%

Таблиця 24: Як університети повинні підтримувати викладання фахових дисциплін англійською мовою та інтернаціоналізацію

Висновок Елементи довгострокової політики з популяризації англійської мови як рушія інтернаціоналізації присутні в одному університеті, проте немає проявів погодженої довгострокової підтримки та фінансування для збільшення викладання фахових дисциплін англійською мовою та англійської мови професійного спрямування як частини плану модернізації українських університетів і залучення більшої кількості іноземних студентів. Викладання фахових дисциплін англійською мовою досить поширене в трьох університетах, дослідження в яких проводилося у першій фазі проекту, та двох університетах, досліджених у четвертій

⁷² Це питання додано на другій фазі проекту, оскільки його відзначили як проблемне під час першої фази.

⁷³ Це питання упущено в другій фазі, оскільки ми побачили, що воно не входить в завдання цього проекту.

⁷⁴ Це питання замінено у другій фазі проекту запитанням про безкоштовні курси з англійської мови.

фазі. Проте в установах, які ми відвідали у другій та третій фазі, викладання англійською здійснюється обмежено або фрагментарно, переважно як ініціатива деяких факультетів чи інститутів або навіть окремих викладачів.

Загалом існує потреба в більш широкій підтримці з англійської мови для викладачів фахових дисциплін, які її використовують (або планують використовувати) для проведення різних заходів. Сюди може входити підтримка на двох рівнях:

- Загальна підтримка у сфері англійської мови для викладачів фахових дисциплін – курс із англійської мови професійного спрямування для викладачів-предметників та дослідників. В короткотерміновій перспективі викладачі англійської мови професійного спрямування можуть навчитися використовувати підручник на кшталт *English for Academics 1 and 2* (Bolitho — ред., 2014-15) видавництва Cambridge University Press. В довготерміновій перспективі можна підготувати команду українських викладачів англійської мови професійного спрямування, які розроблять схожий курс, пристосований до потреб викладачів фахових дисциплін українських ВНЗ.
- Більш конкретна мовна підтримка в конкретних галузях академічної роботи, наприклад, у написанні статей для публікації в міжнародних журналах або підготовка постерів для конференцій і презентацій. Мабуть, це виходить за межі теперішнього проекту з англійської мови, але може увійти до ширшого проекту Британської Ради, який охопить університетську освіту в Україні.

5

**РЕЗУЛЬТАТИ
ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ**

5 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

В цьому розділі містяться результати всіх чотирьох фаз дослідження та засновані на них рекомендації. Вперше ці результати та рекомендації було створено після першої фази допроектного дослідження наприкінці лютого 2014 року. У наступних фазах проекту ми не виявили нічого принципово нового, проте відвідування інших університетів та спостереження за різновидами роботи в класі підтвердили наші висновки та допомогли чіткіше сфокусувати нашу увагу.

У цій секції ми представляємо результати для кожного рівня системи освіти (системного та інституційного) та для кожної фокус групи (керівництво, викладачі англійської мови професійного спрямування, викладачі фахових дисциплін англійською мовою та студенти). На кожен результат ми подаємо принаймні одну рекомендацію.

5.1 Системний – стратегічний

1. **Національна стратегія університетів** Існує чітка потреба модернізувати та інтернаціоналізувати університети по всій Україні. Наразі не ясно, чия це відповідальність – Міністерства чи самих установ, адже до кінця не зрозуміло, наскільки автономно університети можуть вирішувати питання мови викладання, залучення іноземних студентів, укладання навчальної програми, створення матеріалів та визначення кількості контактних годин. Часом це призводить до плутанини або нерішучості, а іноді є вигідним виправданням для «зручної бездіяльності». Наприклад, деякі викладачі фахових дисциплін заявили, що викладання англійською мовою в Україні заборонене законом, але якщо дослідити це питання, то можна виявити, що це міф⁷⁵.

Рекомендації

- **Забезпечення гарантії якості** Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти формує та затверджує стандарти освітньої діяльності, а згідно зі статтею 10 Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), стандарти вищої освіти формуються відповідно до національної рамки кваліфікацій та використовуються для визначення й оцінки якості змісту освіти і показників діяльності вищих навчальних закладів. Проте існує потреба розробити національні стандарти і метрики оцінювання якості, що відповідатимуть вимогам Болонського процесу. Щоб відповідати стандартам і процедурам Болонського процесу, необхідно ввести більш ефективне документування

⁷⁵ Див. таблицю 23

та провести відповідну підготовку. Відповідальність за це повинні взяти на себе визначені підрозділи у Міністерстві та кожному університеті.

- **Англійська мова** Існує потреба визнати важливість англійської мови в наукових установах і для проведення досліджень, а також включити популяризацію викладання і вивчення англійської мови до національної стратегії.
 - **Викладання фахових дисциплін англійською мовою** Стратегія повинна містити чітку аргументацію на користь викладання спеціалізованих предметів англійською мовою, обґрунтування її фінансової підтримки із погодженими цілями (кількість програм та їхні часові рамки) для кожного університету та департаменту/факультету.
2. **Національні стандарти та навчальна програма** Міністерство рекомендувало Програму з англійської мови для професійного спілкування (2005 р.) з зазначенням контактних годин та рівнів за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти для університетів, проте навчальна програма та рекомендації щодо рівнів не були ефективно поширені, зазвичай про них не знають або ж вони ігноруються. Необхідно виправити цю ситуацію.

Рекомендації

- Програму з англійської мови професійного спілкування, розроблену у 2005 році командою Міністерства/Британської Ради, необхідно модернізувати та перевидати, додавши рекомендації щодо можливостей її впровадження в університетах.
 - Рекомендації Міністерства щодо контактних годин, необхідних для досягнення обов'язкових рівнів за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти⁷⁶, необхідно ще раз надіслати всім університетам як орієнтир для розподілу викладацьких ресурсів серед усіх факультетів.
3. **Вимоги Болонського процесу** Хоча Україна приєдналася до Болонського процесу в 2005 році, і всі університети зазначають, що вони відповідають його вимогам (див. додаток В), ознак, що модулі навчальної програми та кредити визначено відповідно до Болонських вимог недостатньо, а система контролю якості застосовується дуже обмежено. Мало хто з керівництва університетів, які ми консультували, були обізнані про усі можливі важелі впровадження Болонського процесу.

Рекомендація

- Для забезпечення узгодженості зі стандартами та процедурами Болонського процесу необхідне більш ефективне документування та відповід-

⁷⁶ Див. таблицю 25

на підготовка. Відповідальність за це повинні взяти на себе визначені підрозділи у Міністерстві та кожен університет.

5.2 Системний – викладання англійської мови

1. **Організація кафедри** Часто викладання англійської мови здійснюють кілька кафедр, які можуть застосовувати відмінні підходи як щодо навчальної програми, так і щодо методики. Окрім цього, різні факультети мають різні підходи щодо кількості років вивчення англійської мови – на окремих факультетах студенти можуть вивчати англійську мову довше.

Рекомендації

- Там, де дозволяють місцеві умови, викладання англійської мови професійного спрямування повинна консолідовано здійснювати одна кафедра в кожному університеті із застосуванням єдиного підходу до навчальної програми на всіх факультетах і з виділенням однакової кількості годин, необхідних для досягнення погоджених цілей щодо рівнів за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.
 - В межах кожної кафедри англійської мови професійного спрямування повинні бути створені команди із певними обов'язками, наприклад розробка навчальної програми, підбір і створення матеріалів, оцінювання, забезпечення контролю якості, атестація та професійний розвиток.
2. **Рівень англійської мови при закінченні ВНЗ** Міністерство встановило обов'язкові вимоги для всіх випускників⁷⁷, проте за теперішніх умов вони можуть бути нереалістичними й надто високими для деяких спеціальностей.

Рекомендація

- Рівень англійської мови для всіх випускників потрібно встановлювати у прямій відповідності до шкали Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти:
 - C1 для спеціальностей із високими мовними вимогами, наприклад, право, економіка, гуманітарні науки тощо.
 - B2 для спеціальностей із менш високими мовними вимогами, наприклад, математичні та прикладні науки, інженерія тощо
- У документах про освіту рекомендується робити помітку із зазначенням рівня за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, якого досягли випускники, хоча для реалізації цієї ідеї необхідний час на стандартизацію тестування.

⁷⁷ Див. таблицю 1

3. **Оцінювання** Це дослідження показало, що якість тестів та іспитів загалом є дуже низькою. Існує гостра потреба провести підготовку для викладачів англійської мови з методик оцінювання і тестування передусім для того, щоб привести випускні іспити у точну відповідність до шкали Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Теперішній стан означає не тільки те, що Міністерство, роботодавці та українське суспільство в цілому не мають надійних способів дізнатися, чи українські університети забезпечують підготовку з англійської мови належного рівня, він також унеможливує забезпечення гарантії якості (згідно з вимогами Болонської угоди).

Рекомендація

- *Існує гостра потреба провести підготовку із сучасних, чинних процедур тестування й оцінки, щоб дозволити викладачам почуватися впевнено в оцінюванні студентів за міжнародними стандартами та щоб запевнити Міністерство, що відповідні рівні досягнуто.*
4. **Мовний рівень викладачів** Переважно викладачі англійської мови в університетах володіють мовою на рівні B2/C1, але мало хто демонструє рівень C1 в усіх уміннях, які необхідні для вчителів середніх шкіл. Більшість із викладачів фахових дисциплін англійською мовою (68%), яких ми тестували і за заняттями яких спостерігали, володіють мовою на належному рівні. Належним рівнем у цьому випадку ми вважаємо рівень B2, а не C1, як рекомендує Міністерство. Слід зауважити, що серед викладачів фахових дисциплін, яких ми тестували, були тільки добровольці. Тож ми не можемо бути певними, що отримані результати репрезентативні для всіх викладачів фахових дисциплін.

Рекомендація:

- *Міністерство освіти/ керівництво університетів повинно встановити вимоги щодо рівнів володіння англійською мовою на національному рівні і ввести їх як критерій призначення чи переведення на вищу посаду. Рекомендовані такі вимоги:*
 - *Рівень C1 з усіх мовних умінь для університетських викладачів англійської мови*
 - *Рівень B2 для викладачів фахових дисциплін (замість C1, як наразі рекомендує Міністерство)*
5. **Розробка навчального плану** Існує нагальна потреба розробити більш сучасний та гнучкий навчальний план із англійської мови на університетському рівні, який би враховував пріоритетність англійської як мови міжнародного спілкування, академічні та професійні потреби студентів бакалаврату, програм вищого освітньо-кваліфікаційного рівня та

стандарти Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Проте наразі є дуже мало викладачів із підготовкою чи досвідом у складанні сучасного комунікативного навчального плану за міжнародними стандартами.

Рекомендація

- *Необхідно провести підготовку із сучасних підходів до створення навчальної програми, взявши за опорний документ Програму з англійської мови професійного спрямування Британської Ради та Міністерства освіти 2004 року.*
6. **Підручники з англійської мови професійного спрямування** Хоча в деяких університетах уже доступні міжнародні навчальні матеріали, у більшості закладів все ще виникає постійна потреба створювати методички. Вони, переважно, передбачають роботу над граматикою й перекладом без застосування більш сучасних підходів. Саморобні методички зазнали мало змін, порівняно з моделлю, розробленою в 1950-х роках у Радянському Союзі, а потреба їх розробляти зумовлена і закріплена у чинному процесі атестації.

Рекомендації

- *Необхідно відійти від виготовлених в установах високоспеціалізованих методичок на користь матеріалів з англійської мови для загальних академічних цілей, які розробляють міжнародні видавці.*
- *Для нарощення потенціалу у створенні матеріалів в одному з університетів необхідно створити департамент централізованої розробки підручників з англійської мови професійного спрямування. В ньому автори матеріалів у співпраці із викладачами-предметниками повинні працювати над підготовкою підручників, що відповідають сучасним вимогам, якими будуть користуватися на програмах з усіх спеціальностей в усіх університетах. Ця рекомендація передбачає проведення інтенсивної програми підготовки спеціалістів з розробки матеріалів з англійської мови професійного спрямування та створення когорти спеціалістів-авторів.*

7. Роль та обов'язки викладачів англійської мови

Рекомендації

- *Переглянути обов'язки викладачів англійської мови в університетах. Звільнити викладачів англійської мови від обов'язкового проведення досліджень та виготовлення публікацій для обмеженої аудиторії задля проведення атестації, на користь зосередження повною мірою на викладанні. Їхній професійний розвиток більшою мірою визначається вдосконаленням педагогічних умінь і рівня володіння мовою, аніж набуттям*

вищих академічних кваліфікацій. Ступінь доктора філософії ще нікому не допомогла стати кращим викладачем.

- Згідно з рекомендаціями першого пункту, всі викладачі англійської мови професійного спрямування повинні взяти на себе певні обов'язки у межах кафедри (розробка навчального плану, матеріалів, оцінювання тощо). Необхідно проводити ротацію цих обов'язків кожні три роки, щоб із часом всі викладачі здобули досвід і підготовку в усіх сферах.
8. **Стандарти відповідно до шкали Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти** Більшість викладачів знають про шкалу Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, проте ми не побачили ознак того, що її застосовують для визначення рівнів і стандартів навчальної програми або для створення тестів чи інших інструментів перевірки досягнення цих рівнів.

Рекомендація

- Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти потрібно вбудувати в усі аспекти викладання англійської мови професійного спрямування: розробку програми, визначення мети та очікуваних результатів навчання, створення матеріалів, методики та оцінювання. Тут потрібні будуть рекомендації Міністерства, підготовка, пояснення на прикладах та поширення корисного досвіду.

5.3 Системний – викладання фахових дисциплін англійською мовою

1. **Національна стратегія з викладання фахових дисциплін англійською мовою** Існує необхідність національної стратегії введення і популяризації програм із англійською мовою викладання, і як наслідок наразі викладання англійською мовою є мінливим і нерівномірним. У кожному з університетів ми побачили невеликі групи викладачів, які хочуть і можуть викладати свої предмети англійською мовою. В деяких університетах, де викладання англійською ще не здійснюється, окремі викладачі під час наших візитів провели спеціальні демонстраційні заняття, щоб показати свою готовність. Звісно, ми не можемо визначити, наскільки репрезентативними є ці групи або ж чи існує більше викладачів, які можуть викладати англійською.

Рекомендація

- Існує чітка потреба розробити національну стратегію чи план модернізації та інтернаціоналізації університетів України. Цей документ повинен визнати важливе значення англійської мови в поширенні результатів досліджень та включити в себе інші якісні показники, а також навести аргументи на користь

викладання спеціалізованих предметів англійською мовою із гарантією фінансової підтримки з боку Міністерства та погодженими цілями (кількість програм, кількість студентів та часові рамки).

2. **Стимулювання та підтримка** В університетах, які взяли участь у дослідженні, існують різні принципи та методи роботи. Багато викладачів фахових дисциплін, які викладають або могли би викладати англійською мовою, розчаровані через відсутність інституційної політики чи цілей для програм з англійською мовою викладання, а також через брак підтримки для факультетів чи осіб, які б хотіли запровадити викладання англійською мовою. Деякі університети додатково стимулюють викладачів фахових дисциплін, які викладають англійською, інші – ні. До стимулів належать бонуси до зарплатні, можливості відвідувати конференції, знижене навчальне навантаження та покращене забезпечення ресурсами.

Рекомендації

- *Кожен університет повинен встановити чіткі цілі щодо запровадження більшої кількості програм із англійською мовою викладання з чіткими процедурами затвердження, документальним супроводом та контролем якості відповідно до рекомендацій Болонської угоди.*
 - *Викладачів, які готові викладати фахові дисципліни англійською мовою, необхідно забезпечувати стандартними стимулами: додаткові виплати, знижене навчальне навантаження, покриття витрат на участь у міжнародних конференціях тощо.*
3. **Мовні курси** Хоча рівень викладачів, які взяли участь у тестуванні, загалом достатній, ми не знаємо, наскільки добре володіють англійською інші викладачі фахових дисциплін у кожному з університетів. Під час дискусій у фокус-групах лектори наголосили на потребі проводити курси англійської мови для викладачів фахових дисциплін, які будуть доступні для них безкоштовно або зі знижкою.

Рекомендації

- *Всі університети повинні проводити курси англійської мови для викладачів фахових дисциплін безкоштовно або з належною знижкою.*
- *Викладачі англійської мови професійного спрямування в кожному університеті повинні пройти підготовку для проведення курсів англійської мови для викладачів фахових дисциплін⁷⁸.*

⁷⁸ Британська Рада вже розпочала підготовку певної кількості викладачів англійської мови професійного спрямування щодо того, як викладати англійську для викладачів фахових дисциплін, аби вони могли повернутися до своїх установ і запровадити такі курси з використанням сучасних матеріалів

4. **Партнерство** Деякі університети досягли великого успіху в налагодженні партнерств у галузі міжнародних досліджень і викладання, часто в рамках програм ЄС, таких як Еразмус+ та Horizon 2020, в інших установах схожих партнерств немає.

Рекомендації

- *Потрібно налагоджувати більше партнерств та зв'язків для викладачів фахових дисциплін як у межах України, так і на міжнародному рівні.*
 - *В університетах діють відділи міжнародного співробітництва, які відповідають за міжнародні зв'язки та програми. Співробітникам таких відділів потрібно надати можливості поїхати до університетів Великої Британії та країн ЄС, щоб побачити, як вони працюють в інших країнах. Слід зауважити, що керівники вищої ланки відділів міжнародного співробітництва університетів Варвік та Ковентрі провели програму Британської Ради «Міжнародний відділ університету: найкращі практики» за підтримки Міністерства освіти для представників 97 українських університетів.*
5. **Ресурси** Викладачам фахових дисциплін не вистачає ресурсів, щоб підготувати лекції та програми англійською мовою. Зокрема, їм потрібні англійськомовні підручники з фахових дисциплін й ресурси електронної бібліотеки.

Рекомендація

- *Університетським бібліотекам потрібно поставити за пріоритет придбання англійськомовних ресурсів з тих дисциплін, які викладаються англійською мовою. Необхідно також забезпечити онлайн-доступ до відповідних англійськомовних наукових журналів.*

5.4 Інституційний – політика та планування

1. **Інституційна політика** Деякі університети заявили, що вони не вповноважені запроваджувати інституційну політику. В окремих університетах, навпаки, такі ініціативи впроваджуються, проте часто на ентузіазмі окремих ректорів, деканів або завідувачів кафедр.

Рекомендація

В рамках національної стратегії кожному університету потрібно розробити інституційну політику на 3-5 років, яка міститиме такі напрями:

- **інтернаціоналізація;**
- **підвищення якості та її контроль** в рамках Болонського процесу;
- **викладання англійської мови** Популяризація викладання англійської мови на всіх програмах протягом всіх років навчання;

- **викладання фахових дисциплін англійською мовою** Популяризація англійської мови в англомовних програмах із цілями для кожного департаменту/факультету та індивідуальними цілями. Підтримка у проведенні курсу англійської мови для викладачів фахових дисциплін.
- 2. **Плани дій** Наскільки нам вдалося визначити, викладання фахових дисциплін англійською мовою в більшості університетах – це ініціативи окремих людей, а не результат інституційного планування.

Рекомендація

- *Кожен університет повинен складати річні плани дій з короткотерміновими цілями на 3-5 років щодо інтернаціоналізації, підвищення якості, популяризації викладання англійської мови та програм із англійською мовою викладання⁷⁹. Плани повинні містити характерні деталі та цілі для конкретних ініціатив і проектів.*

5.5 Інституційний – викладачі англійської мови

1. **Дослідження** Потреба і можливості для викладачів англійської мови проводити наукові дослідження цінуються високо, проте зазвичай теми досліджень зовсім не відповідають професійним інтересам викладачів. До того ж, теми часто визначають наукові керівники, а не самі викладачі. В Україні практично невідомо, що англійська мова професійного спрямування – це загальноновизнана сфера дослідження із власною літературою та міжнародними науковими журналами, які рецензують спеціалісти у цій галузі.

Рекомендація

- *В дослідженні пріоритетом повинні бути теми, пов'язані з викладанням, а не туманні галузі літератури та лінгвістики, які не мають стосунку до роботи викладача. Викладачів, які бажають здобувати ступінь доктора філософії, потрібно спрямовувати на дослідження в тих галузях, які пов'язані та виходять із їхньої викладацької практики.*
- 2. **Політика безперервного професійного розвитку** Більшість викладачів мають високі освітньо-кваліфікаційні рівні і багато хто здобуває наукові ступені, проте більшість із них професійно віддалені від сучасних тенденцій і мають обмежену підготовку з викладання англійської мови професійного спрямування або не мають її взагалі. В університетах, які ми відвідали, став-

⁷⁹ Це вже почали реалізовувати через створення планів дій для ВНЗ в рамках проекту Британської Ради «Англійська мова для університетів». Під час написання цього звіту всі університети вже створили свої плани дій. Для збереження позитивної тенденції їх необхідно регулярно моніторити й поновлювати.

лення до безперервного професійного розвитку було різним: деякі викладачі до нього ставляться з ентузіазмом, але більшість із них вважають, що їм не потрібен подальший професійний розвиток і надають перевагу роботі над підвищенням освітніх кваліфікацій або підготовці публікацій для атестації.

Рекомендація

- *Існує потреба розробити та втілити політику безперервного професійного розвитку для викладачів англійської мови у кожному університеті з вимогою регулярно поновлювати підготовку з методики, а також, коли стануть доступними гранти, здійснювати професійні візити в інші країни.*
3. **Брак практичної підготовки** Викладачам англійської мови зазвичай не вистачає практичної підготовки та можливостей і ресурсів цю підготовку отримувати. В деяких університетах викладачі не усвідомлюють потребу у подальшій практичній підготовці. Нестача практичної підготовки особливо помітна в таких сферах:
- **Сучасна методика** Багато викладачів англійської мови погано розуміють або не розуміють взагалі різноманіття підходів та методик, які застосовуються у схожих навчальних контекстах по всьому світу.
 - **Викладання для змішаних рівнів** Багато викладачів скаржаться, що вони зазвичай не можуть добре впоратися з групою зі змішаними рівнями, яка складається зі студентів першого курсу бакалаврату.
 - **Англійська мова спеціального спрямування/ для академічних цілей і вміння навчатися** Сучасні підходи у викладанні англійської мови спеціального спрямування, англійської мови для академічних цілей і набуття навичок навчатися не відомі широкому загалу та не практикуються в Україні.
 - **Розробка матеріалів** При роботі з текстами необхідно зосередитись на аналізі дискурсу та жанру як основи роботи з текстом.
 - **Оцінювання** Потрібно покращити розуміння того, як оцінювати прогрес та навчальні досягнення студентів, як діють стандарти Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та як працює тестування на визначення мовного рівня.

Рекомендація

- *Професійна підготовка викладачів повинна базуватися на практичних питаннях викладання англійської мови професійного спрямування в університеті.*
4. **Контактні години** Більшість викладачів розчаровані недостатньою кількістю контактних годин, щоб допомогти студентам підняти їхній рівень воло-

діння мовою. Це скарга номер один серед викладачів в усіх університетах. Проте ми не побачили, що викладачі знають, як розвивати серед студентів уміння навчатися автономно для компенсації нестачі контактних годин. Оскільки більшість викладачів англійської мови прикріплені до певних факультетів чи департаментів, для збільшення кількості контактних годин необхідна вказівка від вищого керівництва університету. У багатьох випадках вивчення англійської мови припиняється взагалі після другого, третього або четвертого семестру бакалаврату, що унеможливорює досягнення цільових рівнів за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Рекомендації

- *Більше контактних годин для досягнення вимог за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти дозволить викладачам створити сприятливі умови для підвищення мовного рівня студентів. Міністерство та заклади освіти повинні привести контактні години у відповідність до рекомендацій Міністерства щодо переходу від одного рівня за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти до іншого:*

Цільовий рівень / Початковий рівень	A2	B1	B2	C1
A1	200 годин	400 годин	600 годин	850 годин
A2	•	200 годин	400 годин	650 годин
B1	•	•	200 годин	450 годин
B2	•	•	•	250 годин

Таблиця 25: Кількість годин, необхідних для переходу від одного рівня за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти до іншого⁸⁰

- *Щоб відповідати цифрам, наведеним у таблиці 25, необхідно суттєво збільшити кількість контактних годин. Рекомендується їх значно збільшити, але паралельно, для покращення ефективності самонавчання, необхідно провести підготовку викладачів щодо розвитку стратегій автономного навчання серед студентів.*

5.6 Інституційний – викладачі фахових дисциплін англійською мовою

1. **Методика** Більшості викладачам фахових дисциплін англійською мовою, як теперішнім, так і потенційним, потрібна підготовка з методики, щоб більш ефективно подавати матеріал студентам, англійська мова яких може

⁸⁰ Міністерство освіти і науки України, *Програма з англійської мови для професійного спілкування*, 2005 р., стор. 29. NB та сама інформація подана українською мовою на стор. 2 цього ж документа.

бути на низькому рівні. Ця підготовка повинна охоплювати ефективне використання технологій, способи зробити лекції більш інтерактивними, а подачу матеріалу – доступнішою. Викладачі фахових дисциплін часто усвідомлюють, що потрібно відходити від лекцій-трансляцій, але їм потрібна підготовка з альтернативних методів проведення лекцій. На деяких лекціях англійською мовою, які ми спостерігали, лектор читав уголос свої записи або використовував відео без супровідних вправ чи завдань.

Рекомендація

- *Університети повинні розробити та втілити політику безперервного професійного розвитку для забезпечення більш комплексної професійної підтримки викладачам фахових дисциплін, які розпочинають викладати англійською мовою, як частину ширшої інституційної стратегії, наприклад, з методики та використання технологій.*
2. **Фахова підтримка** Підготовка лекцій і програм з англійською мовою викладання вимагає багато часу. Один із викладачів фахових дисциплін, який провів одногодинну демо-лекцію розповів, що він готував її цілий тиждень. А інший викладач два роки перекладав свої лекційні записи на англійську мову. В одному із університетів, досліджених у третій фазі, зменшують навантаження викладачів у другій половині дня для того, щоб вони могли підготувати лекції англійською мовою.

Рекомендація

- *Університетам потрібно забезпечити професійну підтримку викладачам фахових дисциплін, які готують програми з англійською мовою викладання: часову, ресурсну, допомогу з боку викладачів англійської мови професійного спрямування тощо.*

5.7 Інституційний – студенти

Ми побачили високий інтерес і рівень мотивації вивчати англійську мову. Студенти усвідомлюють, що англійська мова є важливою для їхньої кар'єри, вони також відзначають подорожі за кордон, навчання за кордоном та перспективи працевлаштування серед найважливіших причин для вивчення англійської мови. Незважаючи на те, що більшість студентів мало стикалися з сучасними методиками та матеріалами з викладання англійської, вони висловили низку переконань про те, як можна покращити викладання англійської мови професійного спрямування.

Рекомендації

1. **Розмір групи** На заняттях з англійської мови розмір групи повинен бути меншим – максимум 15 студентів.

2. **Кількість занять** Більше занять на тиждень (особливо на першому і другому курсі). Заняття з англійської мови професійного спрямування повинні проводитися на всіх роках навчання для підтримання належного рівня і підвищення шансів досягнути вимоги за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (див. вище таблицю 25 з інформацією про рекомендації Міністерства щодо загальної кількості необхідних годин).
3. **Навчальна програма** Навчальна програма повинна включати більше англійської мови професійного спрямування на всіх роках навчання і менше англійської мови загального спрямування. Слід розглянути введення курсу англійської мови для професійної діяльності на четвертому році навчання (як у Запоріжжі).
4. **Методика** Потрібно відійти від вчителєцентричних занять та застосовувати більш сучасні методичні підходи, які передбачають взаємодію студентів, і таким чином підвищити ефективність використання контактних годин.
5. **Матеріали** Необхідно використовувати більше сучасних матеріалів із англійської мови професійного спрямування з технічною підтримкою від міжнародних видавництв. Саморобні матеріали для вузькоспеціалізованих занять потрібно укладати з урахуванням більш сучасних підходів⁸¹.
6. **Автономія студентів** Викладачам потрібно допомагати студентам розвивати уміння навчатися автономно, щоб студенти могли більше взаємодіяти з англійською мовою поза контактними годинами, виділеними у розкладі.
7. **Міжнародний обмін** Університети повинні створювати і популяризувати більше можливостей для міжнародного обміну.
8. **Контакт із носіями мови** Ми часто чули нереалістичний запит щодо збільшення можливостей для спілкування з носіями мови. Університети та викладачі повинні шукати способи спілкуватися з англомовними людьми (не обов'язково носіями мови) через проведення англомовних розмовних клубів і використання технологій, наприклад, Skype. Зокрема, можна заохочувати спілкування зі студентами тієї ж спеціалізації з інших країн.

⁸¹ Див., наприклад, Scott et al (1987)

6

ВИСНОВКИ

6 ВИСНОВКИ

6.1 Питання для дослідження

У цьому дослідженні ми зібрали кількісну та якісну інформацію в 15 університетах, щоб дати відповідь на такі три фундаментальні запитання:

- 1 Який сучасний рівень володіння англійською мовою викладачів англійської мови та викладачів фахових дисциплін?
- 2 Чи в секторі ВО наразі існує можливість, потенціал та навчальна програма для покращення стандартів викладання англійської мови професійного спрямування та викладання фахових дисциплін англійською мовою?
- 3 Які заходи необхідні для реформи сектору ВО, щоб розширити роль англійської мови та підняти стандарти до такого рівня, щоб цей сектор став повноцінним гравцем на міжнародній арені?

У цьому розділі ми спробуємо підсумувати відповіді на ці три запитання.

6.2 Рівень англійської мови викладачів англійської та викладачів фахових дисциплін

Для визначення рівня англійської мови обох категорій ми передусім використовували онлайн-тест Artis, який оцінює всі чотири мовні уміння, а також граматику та словниковий запас. Результати підтверджено даними спостережень за заняттями та роботою у фокус-групах, а також анкетами самооцінювання. Проте існувала одна важлива особливість: вибірки викладачів англійської мови склалися з випадкових груп, які брали участь у тестуванні і за чийми заняттями ми спостерігали, а у фокус-групах і заповненні анкет брала участь більш широка група викладачів. Тому ми переконані, що наші результати базуються на широкій вибірці і є репрезентативними. Проте викладачі фахових дисциплін, яких ми оцінювали, були, в основному, добровольцями – це викладачі, які уже викладають або планують викладати спеціалізовані предмети англійською мовою. Їхня вибірка була значно меншою, як, відповідно, і співвідношення до всіх викладачів фахових дисциплін, які працюють в українських університетах. Навряд чи вибірка викладачів фахових дисциплін була репрезентативна, адже тоді ситуація з рівнем володіння англійською мовою серед них була б надто оптимістичною.

6.2.1 Викладачі англійської мови професійного спрямування

Загалом рівень володіння англійською мовою серед викладачів англійської мови професійного спрямування є досить високим (див. таблицю 6). Вони

сягають рівня B2/C1 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти у більшості університетах та в декількох – рівня C. Проте існують два проблемні аспекти:

- a) середній рівень володіння англійською мовою у більшості установ не досягає позначки C1, яка є обов'язковою для вчителів середніх шкіл. З цією проблемою потрібно працювати;
- b) рівні володіння англійською мовою за різними уміннями не збалансовані – зокрема, слабка сторона багатьох – усне мовлення (див. таблицю 7 і 8).

Для забезпечення теперішніх потреб рівні володіння мовою серед викладачів є достатніми, проте з проведенням реформ багатьом викладачам потрібно буде покращувати своє володіння мовою, а для нових викладачів обов'язковою повинна бути відмітка C1.

6.2.2 Викладачі фахових дисциплін

Рівень володіння англійською мовою серед викладачів фахових дисциплін, яких ми оцінювали, нижчий – в середньому B1 або B1/B2 (див. таблицю 11). Це можна вважати достатнім рівнем, проте його насправді ледь вистачає, і тут теж є проблемні аспекти, над якими потрібно працювати:

- a) ми визначили, що рівень володіння англійською мовою є достатнім, але самі викладачі фахових дисциплін думають, що їхній рівень є задовільним для виконання більшості навчальних завдань (див. таблицю 12); більшість викладачів заявили про потребу підвищувати свій рівень;
- b) уже зазначалося, що ці результати базуються на дослідженні малої нерепрезентативної вибірки, а рівень володіння мовою ширшої і більш репрезентативної вибірки майже однозначно буде нижчим.

Можна зробити висновок, що українські університети мають малу та слабку базу для розширення програм із англійською мовою викладання. Тому, якщо університети хочуть бути більш інтернаціоналізованими в питаннях досліджень, викладання та участі в рейтингах, потрібен передусім⁸² широкомасштабний поштовх для підвищення рівня володіння англійською мовою серед викладачів фахових дисциплін.

⁸² З 2015 року Британська Рада провела підготовку понад 800 викладачів англійської мови професійного спрямування, які поширили здобуті знання серед колег у своїх установах.

6.3 Теперішні можливості, потенціал та навчальна програма для підвищення стандартів викладання англійської мови професійного спрямування та фахових дисциплін англійською мовою

6.3.1 Викладачі англійської мови професійного спрямування

Ми побачили багато вдалих прикладів викладання. Тут можна виділити Національний гірничий університет (м. Дніпро), який пропонує сучасні заняття з англійської мови професійного спрямування, цілком зіставні з курсами в будь-якому хорошому європейському університеті. Цього досягнуто завдяки поєднанню таких факторів:

- Британська Рада провела підготовку для ключових викладачів англійської мови професійного спрямування в 1990-х та на початку 2000-х років;
- учасники тренінгів поширили отриманні уміння серед своїх колег;
- ефективне керівництво завідувача кафедри;
- високий рівень підтримки з боку ректора протягом довгого часу.

Всі ці фактори переросли у запровадження в закладі ініціативи. Вони підтверджують ефективність сучасної підготовки, яку провела зовнішня агенція, внутрішньої підготовки в межах установи та підтримки з боку керівництва. Очевидним є те, що ці реформи вдалося впровадити завдяки інституційним ініціативам, а не національній політиці популяризації викладання англійської мови. Вони доводять, що високих стандартів можна досягнути, якщо університет має ефективну стратегію та працівників із відповідною підготовкою і баченням.

Результати цього допроектного дослідження свідчать, що потенціал для підвищення стандартів викладання англійської мови професійного спрямування є, якщо існують правильні передумови:

- **Поточні можливості** Викладачі англійської мови професійного спрямування володіють мовою на достатньому рівні, щоб підвищити стандарти, викладаючи для вищих рівнів за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, проте не мають підготовки з сучасних підходів до викладання іноземної мови загалом і англійської мови професійного спрямування зокрема.
- **Потенціал** Національна стратегія щодо першорядної ролі англійської мови в освіті чи реформування підходів до викладання іноземних мов наразі відсутня. Проте схожа стратегія існує в деяких університетах, інститутах чи факультетах у межах ВНЗ, і її результати помітні. Викладачі таких закладів здатні втілити майбутню реформу на основі ширшої стратегії за умови забезпечення відповідної підготовки.

- **Навчальна програма** Для підвищення ефективності викладання англійської мови професійного спрямування та відповідності стандартам, які встановило Міністерство, потрібно реформувати кілька аспектів навчальної програми:

Міністерство рекомендувало Програму з англійської мови професійного спрямування в 2005⁸³ році, але ознак її впровадження дуже мало, а деякі університети взагалі не знають про її існування. Як наслідок, більшість університетів і досі використовують застарілий навчальний план, основою якого є робота над граматикую та темами, а не розвиток умінь.

Багато установ досі виготовляють саморобні матеріали за програмою і моделлю радянських часів. Потреба проводити атестацію підтримує безперервний потік розробки цих матеріалів. Проте існує потреба застосовувати новіші матеріали та провести підготовку з використання та розробки сучасних матеріалів із англійської мови професійного спрямування, що спрямовані на розвиток умінь.

Більшість викладачів англійської мови професійного спрямування мають недостатню підготовку в цій галузі, і цю ситуацію потрібно виправити проведенням регулярної й ефективної підготовки з сучасної методики, розробки навчального курсу та матеріалів.

Міністерство повинно забезпечити викладання достатньої кількості годин англійської мови під час всіх років навчання, щоб у студентів було більше можливостей вивчати і практикувати англійську мову для досягнення вимог за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Отже, ми підтримуємо введення національної стратегії викладання англійської мови в університетах, опорою для якої повинно стати достатнє ресурсне забезпечення та програми з перепідготовки викладачів.

6.3.2 Викладачі фахових дисциплін англійською мовою

Теперішні можливості, потенціал та навчальну програму для покращення стандартів викладання фахових дисциплін англійською мовою оцінити складніше, оскільки кількість предметів з англійською мовою викладання суттєво відрізняється у різних установах. Таким чином оцінити потенціал розширення програм із англійською мовою викладання неможливо.

- **Теперішні можливості** Теперішні можливості, визначені за кількістю викладачів, які проводять заняття англійською мовою, та англійських програм, є низькими:

⁸³ Міністерство освіти і науки України 2005

Університет	Відсоток викладачів, які проводять заняття англійською мовою	Відсоток програм із англійською мовою викладання
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	22%	Н ⁸⁴
Національний університет «Львівська політехніка»	Н	Н
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	9.1%	Н
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	7.3%	Н
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	Н	Н
Одеський національний університет імені Іллі Мечникова	1.1%	Н
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця	10-19%	1-9%
Національний гірничий університет, м. Дніпро	1-9%	1-9%
Черкаський державний технологічний університет	10-19%	1-9%
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	Н	Н
НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	Н	Н
Ужгородський національний університет	Н	Н
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	1-9%	1-9%
Запорізький національний технічний університет	10%	0.6%
Чернігівський національний технологічний університет	1-9%	Н

Таблиця 26: Теперішні можливості викладання фахових дисциплін англійською мовою (Помітка: Деякі університети не змогли надати статистику)

⁸⁴ «Н» тут означає «немає даних», тобто університети не надали цієї інформації

Ці цифри свідчать, що менше 20% викладачів фахових дисциплін у більшості університетах зараз викладають спеціалізовані предмети англійською мовою, а програм із англійською мовою викладання – менше 10%. І це не дивно, адже наразі відсутня національна стратегія викладання фахових дисциплін англійською мовою, а також будь-яка інша стратегія популяризації викладання англійською мовою у майбутньому.

- **Потенціал** Знову наголошуємо, що дуже складно оцінити потенціал університетів підвищити стандарти. Якщо робити висновок тільки за рівнями володіння мовою, потенціал установ досить обмежений, хоча й деякі університети заявляють про наміри збільшити викладання фахових дисциплін англійською мовою до 50 відсотків. Наприклад, план Запорізького національного технічного університету забезпечити володіння англійською мовою на рівні B2 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти серед 20-30% викладачів⁸⁵ виглядає більш реалістично. Такий план потрібно втілювати на основі детальної інституційної стратегії, схожої на стратегію Харківського політехнічного інституту з підвищення рівня англійської мови як частини десятирічного плану модернізації та інтернаціоналізації установи⁸⁶.
- **Навчальна програма** Ми не могли робити висновки про навчальну програму, на основі якої здійснювалося викладання фахових дисциплін англійською мовою. Ми оцінювали не академічний зміст програми, а підходи та методи викладання матеріалу. Деякі заняття із фахових дисциплін, за якими ми спостерігали, були справді добре організовані й інтерактивні, проте більшість були орієнтовані на традиційні вчителецентричні лекції із низьким рівнем участі студентів. Існує розуміння того, що зі збільшення кількості англійських програм потрібно змінювати методи викладання. Британська Рада вже розпочала перепідготовку викладачів фахових дисциплін у рамках програми «Майстерність викладання фахових дисциплін англійською мовою»⁸⁷. Проте таку перепідготовку потрібно проводити в масштабі цілої країни як частину ширшої стратегії із забезпечення ефективного викладання англійською мовою у рамках навчальної програми.

6.4 Ініціативи, необхідні для реформування сектору ВО задля розширення ролі англійської мови та підвищення стандартів до рівня повноцінного гравця на міжнародній арені

Окремі установи та Британська Рада вже розпочали втілювати деякі цікаві та ефективні ініціативи, проте цих індивідуальних заходів недостатньо – по-

⁸⁵ Див. Додаток В

⁸⁶ Див. розділ 4.2 цього звіту

⁸⁷ Див. розділ 3.2.6 цього звіту

трібна національна стратегія з розширення ролі англійської мови як частина національної політики у вищій освіті, роботу над якою повинно очолити Міністерство. Така стратегія повинна забезпечити рекомендації на всіх рівнях її реалізації – щодо навчальної програми, методики, оцінювання, а також забезпечити фінансування для придбання необхідних ресурсів та перепідготовки. Детальні рекомендації подано у розділі 5 цього звіту.

В багатьох університетах, де проводилося дослідження, ми помітили ревне дотримання традицій та академічний консерватизм, що поєднувалося із небажанням частини вищого керівництва проводити реформи. Плани дій, які склали університети, повинні прийняти реформу навчальної системи в цілому і визнати роль, яку англійська мова відіграватиме в процесі реформування.

6.5 Висновок

В допроектному дослідженні 2004 року про англійську мову професійного спрямування, яке провело Міністерство освіти і науки та Британська Рада, дійшли такого висновку:

Причина розриву між потребами цільової ситуації (ринком праці) та сучасним рівнем володіння мовою лежить у відсутності загальноприйнятих критеріїв щодо змісту, методики, побудови курсу, оцінювання та результатів навчання, що відповідають міжнародним стандартам⁸⁸.

Наші висновки до цього звіту можна підсумувати схожими словами. Впродовж останніх 13 років викладання англійської мови професійного спрямування не розширювалося і не реформувалося, а викладання фахових дисциплін англійською мовою не стало масовим. На жаль, багато напрацювань, зреалізованих як окремі ініціативи, які ми побачили в деяких установах, не масштабовано. Сподіваємося, що результати останнього допроектного дослідження розпочнуть обговорення стандартів якості викладання та вивчення англійської мови професійного спрямування і фахових дисциплін англійською мовою у вищій освіті України, а також приведуть до дискусій і рішень щодо широкомасштабної реформи та зміни політики серед учасників на всіх рівнях системи.

Род Болайто
Річард Вест
Лютий 2017

⁸⁸ 2004 Baseline Study, стор. 6

**СПИСОК
ВИКОРИСТАНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- BALEAP (2008) *Competency Framework for Teachers of English for Academic Purposes* (available online at www.baleap.org.uk)
- Bolitho R (ed) (2014/2015) *English for Academics 1 and 2* Cambridge: Cambridge University Press
- Council of Europe (2001) *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*, Cambridge: Cambridge University Press
- Dearden J (2014) *English as a Medium of Instruction – a growing global phenomenon*, London: British Council
- Frumina E & R West *Internationalisation of Russian Higher Education – The English Language Dimension*, Moscow: British Council
- Graddol D (2006) *English Next*, London: British Council
- Hutchinson T & A Waters (1987) *English for Specific Purposes*, Cambridge: Cambridge University Press
- Ministry of Education and Science of Ukraine/ British Council (2001) *Curriculum for English Language Development in Universities and Institutes (Draft 2)*, Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine/ British Council
- Ministry of Education and Science of Ukraine/ British Council (2004) *English for Specific Purposes (ESP) in Ukraine – a baseline study*, Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine/British Council
- Міністерство освіти і науки України/ Британська Рада (2005) *Програма з англійської мови для професійного спілкування*. Київ: Міністерство освіти і науки України/Британська Рада
- Міністерство освіти і науки України (2014 р.) *Закон України «Про вищу освіту»*, Київ, Міністерство освіти і науки України
- Scott M, L Carioni, M Zanatta, E Bayer & T Quintanilha (1987) 'Using a "standard exercise" in teaching reading comprehension', *English Language Teaching Journal* 38/2 pages 114-20
- Shatrova Z (2014) 'Teaching English to Engineering Students in the Contemporary World: A Case Study on Ukrainian and Turkish Universities', *Journal of Education and Practice* 11/5, pages 149-56
- West R (2016a) *The Use of Aptis: A Study of Impact*, London: British Council

- West R (2016b) *English Assessment at Universities in Macedonia – A Preliminary Study*, Skopje: British Council
- West R & J Crighton (1999) 'Examination Reform in Central and Eastern Europe: issues and trends', *Assessment in Education*, 6/2 pages 271-89
- West R, A Guven, J Parry & T Ergenekon (2015) *The State of English in Higher Education in Turkey*, Ankara: British Council
- West R & E Sheykhametova (eds) (2016) *The State of English in Higher Education in Uzbekistan*, Tashkent: British Council
- Winetroube S & L Kuznetsova (eds) (2002) *Specialist English Language Teaching and Learning – The State of the Art in Russia*, Moscow: British Council/Publishing House Petropolis

ДОДАТКИ

Додаток А: ЦІЛЬОВІ РІВНІ ВОЛОДІННЯ МОВОЮ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Цільові рівні
(на кожен рік)

Рекомендації Ради Європи

	Слухання	Навички спілкування	Усне мовлення	Читання	Письмо
	C2.2	C2.2			C2.2
⑤	C2.1	C2.1	C2.2		C2.1
④	C1.2	C1.2	C2.1	C2	C1.2
③	C1.1	C1.1	C1.2	C1.2	C1.1
②	B2.2	B2.2	C1.1	C1.1	B2.2
①	B2.1	B2.1	B2	B2	B2.1

Джерело: Ministry of Education and Science of Ukraine/British Council, *Curriculum for English Language Development in Universities and Institutes (Draft 2)*, Kyiv, 2001, ст. 112

Додаток Б: ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З МОВНОЇ ОСВІТИ: ШКАЛА І ДЕСКРИПТОРИ ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Академічне слухання

Академічне усне мовлення

- C2** Може слухати спеціалізовані лекції та презентації, де вживається велика кількість колоквіалізмів, регіональних висловів або незнайомої термінології. Розуміє все, що мається на увазі, натяки у сказаному, і може відповідні записи так само вільно, як і записи прямо сказаного мовцем.
- C1** Може слухати більшість лекцій, дискусій і дебатів з відносною легкістю. Розуміє достатньо для розширеної доповіді і складні теми поза своєю сферою інтересів, однак уточнення деталей, особливо вимова незвична. Може робити детальні записи під час лекції на теми своєї сфери інтересів, записуючи інформацію настільки точно й близько до оригіналу, що записами можуть користуватись інші люди.
- B2** Може зрозуміти основне з розмов і доповідей та інших академічної/ професійної презентації, важливі деталі як за змістом, так і лінгвістично.
- Може слухати спеціалізовані лекції та презентації, де вживається велика кількість колоквіалізмів, регіональних висловів або незнайомої термінології. Розуміє все, що мається на увазі, натяки у сказаному, і може відповідні записи так само вільно, як і записи прямо сказаного мовцем.
- Може провести чітку, добре структуровану презентацію на складну тему, достатньо довго пояснюючи й підтримуючи свою точку зору допоміжними деталями, аргументами і відповідними інтересів, однак може потребувати уточнення деталей, особливо вимова незвична. Може робити детальні записи під час лекції на теми своєї сфери інтересів, записуючи інформацію настільки точно й близько до оригіналу, що записами можуть користуватись інші люди.
- Може провести чітку, систематично складену презентацію, підкреслюючи важливі деталі і застосовуючи відповідну допоміжну інформацію. Може спонтанно відхилитись від заготованого тексту і стежити за цікавими лекцією на знайому тему, і записувати думками, висловленими аудиторією, деталі, які він/вона вважають важливими, навіть якщо він/вона зосереджується на самих словах, пропускаючи деяку інформацію.

Може провести чітку, заздалегідь підготовану презентацію, наводячи аргументи на підтримку або спростування певної точки зору, і пояснюючи переваги й недоліки різних підходів.

Може відповісти на низку запитань до презентації з певною легкістю і спонтанністю, без жодних зусиль ані для себе, ані для аудиторії.

B1 Може зрозуміти лекцію або розмову у своїй сфері інтересів, якщо тема знайома, а презентація має лінійну структуру й чітко структурована.

Може робити записи під час лекції, бути загалом легко зрозумілою, і в достатньо точні для власного використання, якщо тема належить до його/її сфери інтересів, а мовлення чітке та нормативне.

Може розуміти основні положення коротких розмов з лінійною структурою на знайомі теми, якщо мовлення чітке й нормативне.

Може робити записи ключових положень під час лекції з лінійною структурою, якщо предмет обговорення знайомий, а презентація сформульована простою мовою, з чітким та нормативним мовленням.

A2 Дескриптор відсутній.

Дескриптор відсутній.

Може провести коротку, відрепетировану презентацію на дотичну до власного життя тему, коротко пояснити думки, плани та дії.

Може відповісти на обмежену кількість прямих запитань до презентації.

Може провести коротку, відрепетировану презентацію на знайому тему.

Може відповісти на прямі запитання до презентації, якщо він/вона здатна попросити повторити ці запитання, і якщо можлива певна допомога з формулюванням власної відповіді.

A1 *Дескриптор відсутній.*

Може прочитати дуже коротке, відрепетируване твердження – наприклад, представити спікера, запропонувати тост.

Дже-
рело: CEFR 2001: 67, 96

CEFR 2001: 60

Академічне читання

Академічне письмо

C2 *Може зрозуміти та критично інтерпретувати практично всі форми письмового мовлення, включаючи абстрактні і структурно складні роботи. Може зрозуміти широкий спектр довгих і складних текстів, відчуває тонкі відмінності стилю, а також імпліцитне й експліцитне значення.*

Може продукувати чіткі, плавні та складні тексти, статті або нариси, що представляють проблему або дають критичну оцінку творчим проектам чи літературним роботам. Може створити доречну та якісну логічну структуру, яка допомагає читачеві знайти важливі моменти.

C1 *Може розуміти в деталях широкий спектр довгих, складних текстів, які ймовірно, траплятимуться під час навчання, знаходячи тонкі деталі, включно з позиціями головних героїв, а також непрямю і прямо висловленими поглядами.*

Може писати чіткі, добре структуровані відповідні головні питання. Може пояснити і підтримувати точку зору впродовж тривалого часу допомагаючи міжними деталями, аргументами й відповідними прикладами.

B2 *Може отримати інформацію, ідеї та точки зору з високоспеціалізованих джерел в межах власної сфери інтересів. Може зрозуміти спеціалізовані статті поза своєю сферою інтересів, якщо він/вона має змогу іноді користуватись словником для підтвердження власної інтерпретації термінології. Може зрозуміти статті та звіти на тему сучасних проблем, в яких автори мають певну позицію чи точку зору.*

Може написати нарис чи звіт, який систематично розкриває проблему, підкреслюючи важливі моменти й доречну допоміжну інформацію.

Може написати нарис або звіт, що розкриває проблему, наводячи аргументи на підтримку або спростування певної точки зору, і пояснюючи переваги й недоліки різних підходів. Може синтезувати інформацію та аргументи з різних джерел.

B1 *Може прочитати фактичні тексти з лінійною структурою на теми, пов'язані на теми, пов'язані зі своєю сферою зі своєю сферою інтересів, із заданим рівнем розуміння.*

Може писати короткі, прості нариси на теми, пов'язані зі своєю сферою інтересів. Може узагальнювати, викладати і висловлювати власні думки про накопичену фактичну інформацію на знайомі буденні й небуденні теми в межах сфери інтересів з деякою впевненістю.

Може писати дуже прості описи стандартного, обумовленого формату, які передають повсякденну фактичну інформацію і наводять причини дій.

A2 *Може розуміти короткі, прості тексти на знайомі теми конкретного типу, що обмежуються часто вживаним повсякденним мовленням або мовленням, пов'язаним зі своєю роботою.*

Може розуміти короткі, прості тексти, що обмежуються найуживанішою лексикою, включаючи міжнародно вживані слова.

A1 *Може розуміти дуже короткі, прості тексти по одній фразі за раз, вибираючи знайомі імена/назви, слова, елементарні фрази, і перечитуючи за потребою.*

Джерело: CEFR 2001: 69, 70

CEFR 2001: 62

Додаток В: ПРОФІЛІ ОСВІТНІХ УСТАНОВ

У1

Назва	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Адреса	вул. Володимирська 60, Київ 01601, Україна
Тип закладу	Класичний університет
Заснований	1834 р.
Рейтинг	<p>QS World University Rankings – 431-440-ве місце</p> <p>QS University Rankings: ECEA – 38-ме місце</p> <p>QS World University Rankings by Subject 2017 in Chemistry – 451-500-те місце</p> <p>QS World University Rankings by Subject 2017 in Physics & Astronomy – 351-400-те місце</p> <p>Times Higher Education World University Rankings – 800+</p> <p>Український рейтинг Head Hunter – Перше місце</p> <p>Reputation World University Ranking – 560-те місце</p>
Загальна кількість студентів	26,500
Міжнародні студенти	<p>1,130</p> <p>З таких країн:</p> <p>Азербайджан, Алжир, Афганістан, Білорусь, Болгарія, Бразилія, Британія, Вірменія, В'єтнам, Гана, Гвінея, Греція, Грузія, Еквадор, Естонія, Екваторіальна Гвінея, Єгипет, Індія, Ірак, Іран, Італія, Йорданія, Казахстан, Киргизстан, Камерун, Китай, Конго, Кіпр, Латвія, Ліван, Лівія, Литва, Марокко, Молдова, Монтенегро, Нігерія, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Пакистан, Південна Корея, Польща, Росія, Сенегал, Сирія, Словаччина, США, Таджикистан, Туніс, Туреччина, Туркменістан, Чехія, Узбекистан, Угорщина, Франція, Японія</p> <p>Додаткова підтримка:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ гуртожиток ■ підготовчі мовні курси «Українська/Російська для іноземних студентів» ■ курси за спеціальністю, що викладаються англійською, українською й російською мовами
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	1,511

⁸⁹ Інститути відповідають за проведення досліджень. Натомість факультети – ні.

Організаційна структура університету	8 інститутів	14 факультетів ⁹⁹	14 департаментів
	Інститути: Біології й медицини Безперервної освіти Геології Високих технологій Міжнародних відносин Журналістики Лінгвістики Військова академія Підготовчий ⁹⁰		
Загальна кількість професорсько-викладацького складу	3,000		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	22		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	80		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	Приблизно 250		
Мова викладання	✓ поєднання, тобто: <i>українська, англійська, російська</i>		
Стратегії заохочення персоналу викладати/вивчати англійську мову	<ul style="list-style-type: none"> ■ безкоштовні курси англійської для викладачів та адміністративного персоналу ■ курси підвищення кваліфікації та/або програми академічного обміну в університетах-партнерах для викладачів фахових дисциплін англійською мовою і викладачів англійської мови професійного спрямування 		
Відповідність Болонському процесу	<p>Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки)</p> <p>Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Докторантура для тих, хто має ступінь доктора філософії (1-4 роки)</p> <p>Запроваджено шкалу оцінювання ECTS</p>		

⁹⁰ Підготовчий факультет відповідає за іноземних студентів по прибуттю і займається викладанням англійської та російської як іноземних мов.

У2

Назва	Національний університет «Львівська політехніка»		
Адреса	вул. Степана Бандери 12, Львів 79013, Україна		
Тип закладу	Технічний університет		
Заснований	1816 р.		
Рейтинг	uniRank University Ranking – 4-й в Україні World's Universities Webometrics Ranking – 1248-й		
Загальна кількість студентів	27,109		
Кількість міжнародних студентів	231		
	з таких країн: Алжир, Ангола, Азербайджан, Білорусь, Камерун, Канада, Китай, Колумбія, Конго, Кот-д'Івуар, Еквадор, Єгипет, Німеччина, Гана, Греція, Ірак, Ізраїль, Йорданія, Казахстан, Латвія, Ліван, Лівія, Молдова, Марокко, Нігер, Нігерія, Палестина, Польща, Росія, Судан, Швейцарія, Туніс, Туреччина, Туркменістан, США, В'єтнам, Ємен, Замбія		
	Додаткова підтримка: ■ гуртожиток ■ відсутня плата за навчання для 20 студентів за програмами обміну		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	700 студентів		
Організаційна структура університету	16 інститутів	- Факультетів	108 департаментів
	Інститути: Адміністрації і післядипломної освіти Прикладної математики і фундаментальних наук Архітектури Будівництва та інженерії доквілля Хімії і хімічних технологій Комп'ютерних наук та інформаційних технологій Комп'ютерних технологій, автоматизації і метрології Дистанційної освіти Екології, захисту природи й туризму Інженерної механіки і транспорту Підприємства і провідних технологій Геодезії Гуманітарних і соціальних наук Електроенергетики і систем керування Телекомунікацій, радіоелектроніки та електронного устаткування		

Разом професорсько-викладацького складу	2,081
Міжнародний професорсько-викладацький склад	20 (гостьові лектори)
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	65
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	43
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	Щомісячний бонус у розмірі 15% за викладання фахової дисципліни англійською мовою і проведення дослідження англійською. Виплата грошової винагороди викладачам і студентам за здобуття міжнародного сертифікату володіння мовою рівня B2 -C1.
Відповідність Болонському процесу	Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки) Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Докторантура для тих, хто має ступінь доктора філософії (1-4 роки) Запроваджено шкалу оцінювання ECTS Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС

УЗ

Назва	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Адреса	вул. Кирпичова 2, Харків 61002, Україна
Тип закладу	Технічний університет
Заснований	16 квітня 1885 р.
Рейтинг	QS World University Rankings 2016-2017 – серед перших 800 QS University Rankings: Eastern Europe & Central Asia 2016 – 97-ме місце у TOP-100

	Times Higher Education World University Rankings 2016-2017 – серед перших 900 Консолідований рейтинг ВНЗ України 2016 року «Osvita.ua» – 4-те місце Рейтинг роботодавців в Україні – 5-те місце Webometrics TOP-10 – 7-ме місце		
Загальна кількість студентів	14003		
Міжнародні студенти	1,060		
	3 таких країн: Азербайджан, Ангола, Білорусь, В'єтнам, Гана, Гвінея, Грузія, Еквадор, Єгипет, Ємен, Замбія, Ізраїль, Індія, Ірак, Іран, Італія, Йорданія, Казахстан, Камерун, Китай, Конго, Кот-д'Івуар, Ліван, Лівія, Малі, Марокко, Молдова, Намібія, Нігерія, Німеччина, Пакистан, Палестина, Росія, Сенегал, Сирія, Судан, США, Таджикистан, Танзанія, Туреччина, Туркменістан, Узбекистан, Чад Додаткова підтримка: <ul style="list-style-type: none"> ■ курси російської і англійської мов ■ умови для спортивних, оздоровчих і соціальних заходів на території університету ■ щорічні фестивалі за участю міжнародних студентів 		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	262/2,280		
Організаційна структура університету	3 інститути	20 факультетів	92 департаменти
	Інститути: Харківський комп'ютерний і технологічний коледж Полтавський політехнічний коледж Харківський інститут танкових військ		
Разом професорсько-викладацького складу	1,484		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	–		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	208		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	65		

Мова викладання	✓ поєднання української, російської та англійської
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	<ul style="list-style-type: none"> ■ персонал і студенти університету можуть проходити курси англійської зі знижкою ■ Щомісячний бонус у розмірі 15% за викладання фахової дисципліни англійською мовою ■ викладачам профільних предметів доплачують за дистанційне викладання фахової дисципліни англійською мовою
Відповідність Болонському процесу	<p>Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки)</p> <p>Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Докторантура для тих, хто має ступінь доктора філософії (1-4 роки)</p> <p>Запроваджено шкалу оцінювання ECTS</p> <p>Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС</p>

У4

Назва	Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
Адреса	просп. Першотравневий 24, Полтава 36011, Україна
Тип закладу	Технічний університет
Заснований	1930 р.
Рейтинг	4ісу Ranking – 29-те місце в Україні
Загальна кількість студентів	6,404
Міжнародні студенти	<p>328</p> <p>З таких країн: Китай, Туркменістан, Азербайджан, Алжир, Ангола, Афганістан, В'єтнам, Гана, Грузія, Єгипет, Ємен, Йорданія, Ізраїль, Індія, Ірак, Іран, Казахстан, Камерун, Кенія, Кот-д'Івуар, Лівія, Марокко, Мозамбік, Намібія, Нігерія, Пакистан, Росія, Палестина, Сирія, Судан, Туніс, Туреччина, Танзанія, Узбекистан</p>
	<p>Додаткова підтримка:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ підготовчі курси української мови ■ спеціалізовані предмети, які викладаються англійською мовою ■ гуртожиток
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	48

Організаційна структура університету	1 інститут	6 факультетів	41 департамент
	<p>Інститути: Фінансів, економіки та менеджменту</p> <p>Факультети: Будівельно-інженерний Архітектурний Інформаційних технологій Машинобудування Нафти, газу і природокористування Гуманітарних наук</p>		
Разом професорсько-викладацького складу	511		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	–		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	19		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	38		
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської		
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	Безкоштовні курси англійської у Центрі іноземних мов для викладачів фахових дисциплін англійською мовою		
Відповідність Болонському процесу	<p>Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки) Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра</p> <p>Запроваджено шкалу оцінювання ECTS</p> <p>Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС</p>		

У5

Назва	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Адреса	вул. Коцюбинського 2, Чернівці 58012, Україна

Тип закладу	Класичний університет		
Заснований	1875 р.		
Рейтинг	Консолідований рейтинг ВНЗ України «Osvita.ua» – серед топ 200 Webometrics і Scopus – 10-те місце		
Загальна кількість студентів	16,683		
Міжнародні студенти	51		
	З таких країн: Румунія, Китай, Росія		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	171		
Організаційна структура університету	2 інститути	12 факультетів	94 департаменти
	Інститути: Біології, екології і біотехнології Фізико-технічний і комп'ютерних наук		
Разом професорсько-викладацького складу	1,316		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	–		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	38		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	32		
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської		
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	<ul style="list-style-type: none"> ■ Безкоштовні курси англійської у Лінгвістичному центрі університету для викладачів ■ Щомісячний бонус до зарплати у розмірі 5-15% за викладання фахових дисциплін англійською мовою 		
Відповідність Болонському процесу	Бакалаврські програми (4-5 років) Магістерські програми (додатково 1-2 роки)		

	Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Запроваджено шкалу оцінювання ECTS
--	---

У6

Назва	Одеський національний університет імені Іллі Мечникова		
Адреса	вул. Дворянська 2, Одеса 65028, Україна		
Тип закладу	Класичний університет		
Заснований	1865 р.		
Рейтинг	Webometrics – 2017: 6-те місце в Україні; SciVers Scopus – 2017; 5-те місце в Україні		
Загальна кількість студентів	9,285		
Міжнародні студенти	245		
	3 таких країн: 32 країни Європи, Азії і Північної Америки Додаткова підтримка: <ul style="list-style-type: none"> ■ підготовчі курси російської й української мов ■ гуртожиток ■ юридична допомога 		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	340/11		
Організаційна структура університету	4 інститути	10 факультетів	94 департаменти
	Інститути: Математики, економіки і механіки Соціальних наук Інформаційних і соціальних технологій Міжнародної освіти		
Разом професорсько-викладацького складу	938		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	10 викладачів іноземних мов з Китаю, Туреччини, Німеччини, Франції, Італії, Греції		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	39		

Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	Приблизно 52
мова викладання	✓ поєднання української та англійської
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	Розроблено і запроваджено політику безперервного фахового розвитку для викладачів англійської мови професійного спрямування і викладачів фахових дисциплін англійською мовою Викладачів заохочують проходити міжнародні програми академічного обміну Безкоштовний 90-годинний курс «Англійська мова для академічних цілей» для викладачів фахових дисциплін англійською мовою
Відповідність Болонському процесу	Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки) Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Докторантура для тих, хто має ступінь доктора філософії (1-4 роки) Запроваджено шкалу оцінювання ECTS Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС

У7

Назва	Донецький національний університет імені Василя Стуса
Адреса	вул. 600-річчя 21, Вінниця 21021, Україна
Тип закладу	Класичний університет
Заснований	1937 р.
Рейтинг	QS World University Rankings - у категорії "701+" Рейтинг університетів Центральної України Osvita.ua – Перше місце Рейтинг класичних університетів України «Osvita.ua» – 7-ме місце Рейтинг ВНЗ «Топ-200 Україна» - Євро Освіта – 25-те місце Рейтинг українських університетів за версією Scopus (в який входять 122 ВНЗ України) – 14-те місце
Загальна кількість студентів	4,500

Міжнародні студенти	91		
	3 таких країн: Азербайджан, Гана, Гвінея, Конго, Ізраїль, Індія, Алжир, Камерун, Китай, Марокко, Нігерія, Німеччина, Туреччина, Еквадор, Ємен, Туркменістан, Пакистан, Йорданія, Зімбабве, Сенегал, Шрі Ланка		
	Додаткова підтримка: <ul style="list-style-type: none"> ■ підготовчі курси української мови ■ підготовчі курси спеціалізованих предметів ■ гуртожиток ■ медичні послуги ■ позакласні заняття 		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	187		
Організаційна структура університету	- Інститути	9 факультетів	56 департаментів
	Факультети: Історії Економіки Філології Математики та інформаційних технологій Фізико-технічний Юридичний Хімічний Біологічний Іноземних мов		
Разом професорсько-викладацького складу	353		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	2		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	15		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	40		
Мова викладання	✓ поєднання української, російської та англійської		

Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	<p>Курси англійської мови для викладачів в рамках проекту «Європейський розвиток ДонНУ у Вінниці», фінансованого Міжнародним фондом «Відродження»</p> <p>Програми академічної мобільності в рамках проекту Erasmus+</p> <p>Грошова винагорода викладачам фахових дисциплін англійською мовою за побудову курсу викладання англійською від Міжнародного фонду «Відродження»</p> <p>Виплата місячних бонусів викладачам фахових дисциплін англійською мовою за побудову й викладання магістерських програм</p>
Відповідність Болонському процесу	<p>Бакалаврські програми (4 роки)</p> <p>Магістерські програми (додатково 1-2 роки)</p> <p>Післядипломні програми:</p> <p>Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра</p> <p>Докторантура для тих, хто має ступінь доктора філософії (1-4 роки)</p> <p>Запроваджено шкалу оцінювання ECTS</p> <p>Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС</p>

У8

Назва	Державний вищий навчальний заклад “Національний гірничий університет”
Адреса	просп. Дмитра Яворницького 19, Дніпро 49005, Україна
Тип закладу	Технічний університет
Заснований	1899 р.
Рейтинг	<p>“Топ 200 України» – 6-те місце</p> <p>“Топ-200 України” за версією Webometrics і Scopus – 21-ше місце</p> <p>Webometrics – 13-те місце</p> <p>Рейтинг серед країн Європи, що розвиваються і Центральної Азії – 149-те місце</p>
Загальна кількість студентів	7,920

Міжнародні студенти	104		
	З таких країн: Ангола, Азербайджан, Китай, Конго, Габон, Гвінея, Індія, Лівія, Малі, Монголія, Нігерія, Палестина, Перу, Росія, Сирія, Таджикистан, Туркменістан, Зімбабве		
	Додаткова підтримка: ■ підготовчі курси української мови ■ гуртожиток		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	166/5		
Організаційна структура університету	5 інститутів	9 факультетів	51 департамент
	Інститути: Гірничий Електроенергетики Економіки Заочної та дистанційної освіти Міжгалузевий інститут безперервної освіти		
Разом професорсько-викладацького складу	755		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	2 (гостьові лектори)		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	20		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	32		
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської		
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	Програми академічного обміну й академічної мобільності для викладачів Університет підтримує і сприяє співпраці з партнерськими університетами за кордоном, а також спільним проектам і міжнародним заходам		

Відповідність Болонському процесу	<p>Бакалаврські програми (4 роки)</p> <p>Магістерські програми (додаково 1-2 роки)</p> <p>Спільні дипломні програми з європейськими університетами</p> <p>Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Докторантура для тих, хто має ступінь доктора філософії (1-4 роки)</p> <p>Запроваджено шкалу оцінювання ECTS</p> <p>Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС</p>
-----------------------------------	---

У9

Назва	Черкаський державний технологічний університет		
Адреса	бульв. Шевченка 460, Черкаси, Україна		
Тип закладу	Технічний університет		
Заснований	1960 р.		
Рейтинг	Топ 200 університетів України – 134-те місце		
Загальна кількість студентів	5,034		
Міжнародні студенти	259		
	З таких країн: Азербайджан, Алжир, Гана, Гвінея, Єгипет, Ірак, Камерун, Китай, Палестина, Росія, Туркменістан, Узбекистан		
	Додаткова підтримка: ■ візова, юридична, соціальна ■ підготовчі курси української і російської мов		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	1,370		
Організаційна структура університету	- Інститутів	7 факультетів	40 департаментів
	Факультети Комп'ютерних інженерних технологій і дизайну Будівельний Економіки і менеджменту Електронних технологій Харчових технологій та сфери послуг Інформаційних технологій і систем Лінгвістики		

Разом професорсько-викладацького складу	398
Міжнародний професорсько-викладацький склад	2
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	12
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	Н ⁸⁴
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	Безкоштовні курси англійської для професорсько-викладацького складу
Відповідність Болонському процесу	Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки) Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Запроваджена система оцінювання ECTS

У10

Назва	Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
Адреса	вул. Руська 56, Тернопіль 46001, Україна
Тип закладу	Технічний університет
Заснований	1960 р.
Рейтинг	Рейтинг найкращих університетів України 2017 року – 24-те місце
Загальна кількість студентів	4,609
Міжнародні студенти	283 З таких країн: Ангола, Гана, Єгипет, Індія, Камерун, Кенія, Конго, Марокко, Намібія, Нігерія, Пакистан, Сирія, Сьєрра-Леоне, Судан, Замбія, Зімбабве

	Додаткова підтримка: <ul style="list-style-type: none"> ■ надається урядова стипендія ■ гуртожиток ■ медичні послуги 		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	89		
Організаційна структура університету	- Інститутів	5 факультетів	35 департаментів
	Факультети: Прикладних інформаційних технологій і електротехніки Комп'ютерних інформаційних систем і програмування Економіки та менеджменту Машинобудування, структур і технологій Міжнародний		
Разом професорсько-викладацького складу	425		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	3-4 (гостьові лектори)		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	13		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	90		
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської		
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	H ⁸⁴		
Відповідність Болонському процесу	Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки) Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Запроваджено шкалу оцінювання ECTS Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС		

У11

Назва	НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»		
Адреса	просп. Перемоги 37, Київ 03056, Україна		
Тип закладу	Технічний університет		
Заснований	1898 р.		
Рейтинг	Міжнародні рейтинги за версією QS і Webometrics - серед топ 4% у світі		
Загальна кількість студентів	23,200		
Міжнародні студенти	625		
	3 таких країн: Туркменістан, Казахстан, Туреччина, Іран, Індія, В'єтнам, Еквадор, Конго, Узбекистан, Нігерія, Йорданія, Китай, Росія, Ліван, Азербайджан, Гана, Марокко й інші країни		
	Підтримка: <ul style="list-style-type: none"> ■ підготовчі курси української та російської мов ■ мова викладання – українська й англійська ■ гуртожиток, медичні послуги 		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	550		
Організаційна структура університету	9 інститутів	18 факультетів	143 департаменти
	Інститути: Прикладного системного аналізу Моніторингу якості освіти Енергозбереження та енергоменеджменту Машинобудування Фізико-технічний Післядипломної освіти Друкарства і видавничої справи Спеціальних комунікацій і захисту інформації Телекомунікаційних систем		
Разом професорсько-викладацького складу	2,980		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	26		

Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	132
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	200
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	Лектори фахових дисциплін англійською мовою отримують бонусні бали у Системі рейтингу викладачів Університету за викладання спеціалізованого курсу і дизайн матеріалів англійською мовою
Безкоштовні дистанційні курси англійської для професорсько-викладацького складу	Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 2 роки) Програма з подвійним дипломом (закінчення двох паралельних дипломних програм у різних університетах) Післядипломні програми: Докторантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Ступінь доктора наук для тих, хто має ступінь доктора філософії Запроваджено шкалу оцінювання ECTS Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС

У12

Назва	Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»
Адреса	пл. Народна 3, Ужгород 88000, Україна
Тип закладу	Класичний університет
Заснований	1945 р.
Рейтинг	Webometrics – 27-ме місце Національний консолідований рейтинг – 17-18-те місце Топ 200 в Україні – 35-те місце Scopus – 13-те місце
Загальна кількість студентів	13,906
Міжнародні студенти	672 з 46 країн

	Додаткова підтримка: <ul style="list-style-type: none"> ■ підготовчі курси з української, російської мов ■ гуртожиток ■ медичні послуги 		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	349		
Організаційна структура університету	37 інститутів	20 факультетів	110 департаментів
	Інститути: Природничих і гуманітарних наук (українська – угорська) Факультети Медичний (українські студенти) Медичний (міжнародні студенти) Історії та міжнародних відносин Охорони здоров'я й фізичного виховання		
Разом професорсько-викладацького складу	1,275		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	10		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	97		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	74		
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської		
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	Програми безперервного фахового розвитку від Британської Ради для викладачів фахових дисциплін англійською мовою й викладачів англійської мови професійного спрямування Курси англійської мови для професорсько-викладацького складу і студентів в рамках університетської програми «Lingva Skills» Можливості для професорсько-викладацького складу проходити тренінги за кордоном		

Відповідність Болонському процесу	<p>Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки)</p> <p>Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Докторантура для тих, хто має ступінь доктора філософії (1-4 роки)</p> <p>Запроваджено шкалу оцінювання ECTS Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС</p>
-----------------------------------	--

У13

Назва	Державний заклад «Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка»
Адреса	пл. Гоголя 1, Старобільськ 92703, Україна (тимчасово переміщений у 2014 р.)
Тип закладу	Класичний університет
Заснований	1921 р.
Рейтинг	World's Universities Webometrics Ranking: - 559-те місце у Центральній і Східній Європі; – 40-ве в Україні
Загальна кількість студентів	6,799
Міжнародні студенти	115
	<p>З таких країн: Туркменістан, Азербайджан, Казахстан, Китай, Саудівська Аравія, США</p> <p>Додаткова підтримка: ■ курси української, російської та англійської мов</p>
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	270 / 29

Організаційна структура університету	8 інститутів	3 факультети	56 департаментів
	Інститути: Економіки та бізнесу Культури й мистецтв Державного управління та менеджменту Фізики, математики та інформаційних технологій Історії, міжнародних відносин, соціальних і політичних студій Психології і педагогіки Торгівлі, технологій сервісу й туризму Фізичного виховання		
Разом професорсько-викладацького складу	332		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	–		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	9		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	9		
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської		
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	Курси англійської мови професійного спрямування для викладачів в рамках проекту 2012 р. «Англійська для університетів» Курси безперервного фахового розвитку від Британської Ради для викладачів фахових дисциплін англійською мовою й викладачів англійської мови професійного спрямування		
Відповідність Болонському процесу	Бакалаврські програми (4 роки) Магістерські програми (додатково 1-2 роки) Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Запроваджено шкалу оцінювання ECTS Випускники отримують додаток до диплома за стандартом ЄС		

У14

Назва	Запорізький національний технічний університет
Адреса	вул. Жуковського 64, Запоріжжя 69063, Україна

Тип закладу	Технічний університет		
Заснований	1900 р.		
Рейтинг	Рейтинг українських університетів 2017 року за версією Scopus – 40-ве місце Топ-200 українських університетів – 47-ме місце		
Загальна кількість студентів	10,262		
Міжнародні студенти	49		
	З таких країн: Алжир, Азербайджан, В'єтнам, Гамбія, Гана, Еквадор, Йорданія, Марокко, Палестина, Росія, Судан, Туркменістан		
	Додаткова підтримка: ■ мовні курси протягом першого курсу		
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	104		
Організаційна структура університету	5 інститутів	12 факультетів	60 департаментів
	Інститути: Безперервної освіти Економіки й гуманітарних наук Наукової інформатики та радіоелектроніки Права і менеджменту Машинобудування Фізико-інженерний		
Разом професорсько-викладацького складу	800		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	3 (гостьові лектори)		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	21		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	40		
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської		

<p>Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову</p>	<p>Зменшення класних годин на 10% для викладачів фахових дисциплін англійською мовою</p> <p>Відшкодування 70% вартості тесту APTIS викладачам фахових дисциплін англійською мовою і викладачам англійської мови професійного спрямування</p> <p>100% відшкодування витрат на відрядження викладачам англійської мови професійного спрямування і викладачам фахових дисциплін англійською мовою у зв'язку з відвідуванням курсів Британської Ради</p> <p>Курси англійської мови у ЗНТУ для викладачів фахових дисциплін англійською мовою</p>
<p>Відповідність Болонському процесу</p>	<p>Бакалаврські програми (4 роки)</p> <p>Магістерські програми (додатково 1-2 роки)</p> <p>Післядипломні програми: Аспірантура для тих, хто має кваліфікацію спеціаліста або магістра Докторантура для тих, хто має ступінь доктора філософії (1-4 роки)</p> <p>Запроваджено шкалу оцінювання ECTS Випускники отримують додаток до диплому за стандартом ЄС</p>

У15

Назва	Чернігівський національний технологічний університет
Адреса	вул. Шевченка 95, Чернігів, 14027, Україна
Тип закладу	Класичний університет
Заснований	1960 р.
Рейтинг	Webometrics TOP-100 – 64-те місце
Загальна кількість студентів	8,036 студентів
Міжнародні студенти	8 студентів
	3 таких країн: Азербайджан, Білорусь, Нігерія, Пакистан
	Додаткова підтримка: ■ мовні курси, житло
Студенти післядипломних і дослідницьких програм	67 студентів

Організаційна структура університету	4 інститути	9 факультетів	37 департаментів
	Інститути: Економіки Права і соціальних технологій Технологій Менеджменту й управління		
Разом професорсько-викладацького складу	387		
Міжнародний професорсько-викладацький склад	–		
Загальна кількість викладачів англійської мови професійного спрямування	19		
Кількість викладачів англійської мови загального спрямування	15		
Мова викладання	✓ поєднання української та англійської		
Стратегії заохочення персоналу викладати/ вивчати англійську мову	10% місячний бонус для викладачів фахових дисциплін англійською мовою і безкоштовні курси англійської при університеті		
Відповідність Болонському процесу	Н ⁸⁴		

Род Болайто та Річард Вест

БРИТАНСЬКА РАДА В УКРАЇНІ
ПРОЕКТ «АНГЛІЙСЬКА МОВА ДЛЯ УНІВЕРСИТЕТІВ»
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ
У РОЗРІЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Підписано до друку 01.09.2017 р.
Формат 100x70/16. Ум. друк. арк. 12,51.
Тираж 500 прим. Зам. № 93

Друк: ФОП Ковальчук А.І.
м. Київ, вул. Шалом Алейхема 13
Свідоцтво № 1626523408302
E-mail: toyanki@yahoo.com

Видавництво ТОВ "Видавництво"Сталь"
Свідоцтво ДК №4947 від 30. 07. 2015 р.
м. Київ, вул.Віталія Шимановського 2/1
тел./факс. 229-83-51,516-45-02, 516-55-92
E-mail: tov_steel@ukr.net
<http://www.izdat.com.ua/>

В цьому звіті представлено результати об'ємного та інтенсивного допроектного дослідження, проведеного від імені Британської Ради та Міністерства освіти і науки України у 2014-16 роках, щодо ролі та статусу англійської мови у п'ятнадцятих вищих навчальних закладах України. Звіт містить опис використаної для збору даних методології, презентацію основних результатів дослідження та низку рекомендацій для подальших дій. Вибірку із п'ятнадцяти університетів, які мають різну спеціалізацію та розташовані в різних частинах країни, визначено як достатньо репрезентативну базу для узагальнень і висновків. У більшості випадків дослідження проводилося під час візитів двох консультантів проекту та менеджера проекту Британської Ради до установ-учасників проекту. Під час кожного з візитів ми досліджували такі аспекти:

- проведення занять із англійської мови для студентів нефілологічних спеціальностей бакалаврату та магістратури;
- поточний обсяг викладання основних фахових дисциплін англійською мовою на програмах усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- рівень володіння англійською мовою як викладачів англійської мови, так і викладачів фахових дисциплін англійською мовою (через складання стандартного тесту Британської Ради);
- рівень відданості керівництва університетів ідеям покращення володіння англійською мовою та сприяння інтернаціоналізації їхніх установ.

Результати дослідження виявили потребу провести низку заходів на рівні національної політики для популяризації викладання англійської мови та фахових дисциплін англійською мовою. Зокрема, необхідно переглянути навчальну програму з англійської мови, кількість годин та років навчання, відведених на викладання англійської мови, організацію професійного розвитку викладачів як англійської мови, так і фахових дисциплін англійською мовою, а також підняти обізнаність щодо міжнародних стандартів володіння мовою. Рекомендації за кожним із вказаних напрямів діяльності можна знайти в прикінцевих розділах цього звіту.

ISBN-978-617-676-124-2

© **British Council** 2017

The British Council creates international opportunities for the people of the UK and other countries and builds trust between them worldwide.

www.britishcouncil.org